

Marek Skupien

NÁČRT HISTORIE FARNOSTI SUDICE NA HLUČÍNSKU DO POČÁTKU 20. STOLETÍ

Abstract

The study aims to approach the history of a catholic parish by the church of St John the Baptist in Sudice by Opava until the beginning of the 20th century when a new parish area was built here and the old church burnt down. It is based mainly on the study of information sources. The author of the essay tried to capture all medieval mentions about the parish that are altogether restricted to the names of the priests and document the sponsorship of the church. Further the author chronicles the accession of evangetic religion in the Sudice church district and following complex relations between the Catholics and the Protestants. Attention was also paid to the topic of property conditions of the church and parsonage, building-historical development of the old Sudice church and parish buildings, the extent of the parish district, religious groups or the position of the parish in the context of clerical authorities' development.

Keywords: (arch)diocese Olomouc, church administration, catholic parish Sudice, ecclesiastic history, Lutheranism, Region Hlučínsko

Sudice (německy Zauditz, Zaudicz) leží 15 km severovýchodně od Opavy a 16 km seve-roseverozápadně od Hlučina uprostřed třebomsko-sudického výběžku v mírně zvlněné zemědělské krajině Hlučínské pahorkatiny. Terén se svažuje až do údolí Oldřišovského potoka. Ves je situovaná na hranici s Polskem.

Dějiny sudické farnosti doposud neupoutaly výraznou pozornost historiků. Skutečně jen velmi rámcově zachytil v 60. letech 19. století historii okrsku kostela sv. Jana Křtitele Řehoř Wolný.¹ Teprve po více než sto letech na něj navázal P. Josef Krakovič v nepublikované „kronice–matricule–děkanství Hlučín“.² Ten doplnil rajhradského benediktina především pokud se týká posloupnosti duchovních správců a pomocných kněží. Dějinám sudického farního obvodu se pak naposledy povšechně věnoval Paul Wilpert s kolektivem, a to v nepublikovaném vícesvazkovém díle o minulosti Sudic.³ Pasáže věnované farnosti však pro starší období evidentně trpí nevyužitím pramenného materiálu, a tak lze význam jinak nepochybně hodnotné práce spatřovat v jistém informativním přínosu až pro období od 18. století. Následující stať má být experimentem o rekonstrukci historie sudické farnosti. Je třeba si ovšem uvědomit, že se zde může prezentovat jen pokus letný a nezachycující vývoj sudického kostelního okrsku v širších vazbách. Jeho minulost převyprávíme do počátku 20. století, kdy v Sudicích shořel tamní starý kostel, který zároveň nahradila nová monumentální svatyně.

Počátky církevní správy na Opavsku nejsou jasné. Rovněž v případě Sudic jsou zamlženy absencí pramenů. Lokalita se pravděpodobně poprvé zmiňuje v písemných pramenech ve

¹ Gregor WOLNÝ, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften I/5*, Brünn 1863, s. 289–291.

² K roku 2005 se originál kroniky psané v letech 1972–1978 nacházel na faře v Kravařích. Xerokopie je uložena ve Státním okresním archivu (dále SOkA) Opava, fond Farní úřad Hlučín, kopie přiložená u fondu. K Sudicím srov. s. 313–326.

³ Paul WILPERT a kol., *Beiträge zur Zauditzer Chronik. Historisch-topographisch-statistische Beschreibung des Ortes Zauditz/Sudice. Gesamtausgabe I–VII*, Berlin 2007; srov. zejména svazek II, s. 149–168.

druhé čtvrtině 13. století, a to právě v souvislosti s osobou místního plebána. V letních dnech roku 1238 pobýval moravský markrabě Přemysl na Velehradě a v jeho suitě nechyběli také dvorští kaplani. Přední místo mezi nimi zastával „...*Petrus plebanus de Sudiz...*“, který svědčil na Přemyslově listině vydané ve prospěch velehradských „šedých mnichů“ (1. srpna 1238).⁴ O faráři Petrovi bohužel není známo nic bližšího. Nemůžeme také říci, že se s naprostou nepopiratelností jednalo o duchovního správce ze Sudic u Opavy. Míra probability je ovšem vyšší, když si uvědomíme, že pro další dvoje Sudice (okres Třebíč; okres Blansko) nemáme v jejich historii doloženu existenci samostatné duchovní správy ani kostela.⁵

Na nejspíše půdě se pohybujeme i v případě datace a okolností zřízení farnosti. Pokud budeme klást terminus ante quem k roku 1238, lze přemýšlet o poslední čtvrtině 12. století jako o mezníku a quo pro konstituování sudické farnosti. Tehdy Přemyslovci v souvislosti se stabilizací čerstvě získaného Holasicka zahájili postupný proces budování bazální farní sítě, obdobné té, která fungovala ve vnitrozemí. Také fundátor fary, respektive v roce 1238 nepřímou zmiňovaného kostela, zůstává obestřen tajemstvím. Skutečnost, že plebán Petr vykonával funkci markraběcího kaplana, by mohla představovat jistou, nicméně slabou indicii pro zeměpanský patronát a možná tedy i pro zeměpanskou držbu Sudic. S notnou dávkou obezřetnosti pak lze uvažovat o zeměpánech jako o zakladatelích kostela, kterému u církevních úřadů vyjednali farní práva. Na okraj připomeňme, že první známou osobou nějakým způsobem vlastnickou spojenou se sudickým statkem byl Svojše ze Sudic (man pánů z Fulštejna?), který si roku 1313 koupil majetek v Benkovicích na Ratibořsku (zároveň nejstarší spolehlivá zmínka o obci).⁶

Dochované písemné prameny nás o středověkých církevních poměrech v sudické farnosti zpravují jen zřídka. Omezují se víceméně na jména farářů a patronát. Zatímco v případě výše vzpomínatého Petra existuje určité procento nejistoty ohledně jeho působení v Sudicích, u dalšího známého duchovního správce již tomu tak není. Počátkem května roku 1370 se ve večerních hodinách sešla v Opavě v domě předního měšťana Hanmana Zahradníka společnost, která byla svědkem právního pořízení, kterým farář z Hradce u Opavy Jan získal od pražského a vratislavského oltářníka Slavaty mlýn v Brance. Do Opavy tehdy dorazil také sudický plebán Drslav („...*Dryslao in Czauditz Plebano...*“).⁷

⁴ *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (dále CDB) III-2. Edd. Gustav FRIEDRICH – Zdeněk KRISTEN, Pragae 1962, s. 246–248, č. 194.

⁵ Srov. Jan KNIES, *Vlastivěda moravská. II. Místopis. Boskovický okres*, Brno 1904, s. 174–176 a František DVORSKÝ, *Vlastivěda moravská. II. Místopis. Náměštský okres*, Brno 1908, s. 313–314.

⁶ *Codex diplomaticus Silesiae* (dále CDS) II. Urkunden der Klöster Rauden und Himmelwitz, der Dominicaner und der Dominicanerinnen in der Stadt Ratibor. Ed. Wilhelm WATTENBACH, Breslau 1859, s. 123–124, č. 15; snad též Svojše ze Sudic se zmiňuje k roku 1330 a k roku 1331 se připomínají „...*Heinrich und Swoysho von Czudicz...*“ – srov. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. Urkunden-Sammlung zur Geschichte Mährens VI. Edd. Petr Ritter von CHLUMECKY – Josef CHYTL, Brünn 1854, s. 305, č. 398 a CDS XXII. Edd. Colmar GRÜNHAGEN – Konrad WUTKE, Breslau 1903, s. 120, č. 5017. Dále uvedme, že jistý Svojše svědčil v roce 1295 na listině Kazimíra Bytomského – srov. CDS II, s. 110, č. 6. Zda se jednalo o sudického Svojšeho, je nejisté. Josef PILNÁČEK, *Rody starého Slezska 4*, Brno s. d., s. 1216 (č. 1730), ztotožňuje sudického Svojšeho z rodem Svojšů z Adlaru a Zahradky. Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 2004 (reprint prvního vydání z roku 1938), s. 838, registruje Sudice poprvé k roku 1327, kdy je měl vévoda Mikuláš II. Opavský prodat ratibořským dominikánům. Už jen proto, že prameny, na které v této souvislosti odkazuje, nemají se Sudicemi nic společného, nebudí Hosákova zpráva věrohodný dojem.

⁷ Text listiny byl přepsán do pamětní knihy farnosti Hradec nad Moravicí z let 1784–1997 (tzv. Matrice nova), s. 13–14. Originál kroniky se nachází na faře v Hradci nad Moravicí, xerokopie je uložena v SOKA Opava, fond Farní úřad Hradec nad Moravicí, kopie přiložená u fondu. Srov. také *Farní kronika farnosti Hradec nad Moravicí*. Ed. Artur SOMMER, Hradec nad Moravicí 2002, s. 14–17 (zde i český překlad písemnosti) a *Regesten zur Geschichte des Herzogthums Troppau (1061–1464)*. Ed. Franz KOPETZKY, Wien 1871, s. 96, č. 355 (regist listiny, svědkové neuvedeni).

Relativně záhy nám prameny představují dalšího faráře – Mikuláše. Objevuje se v úloze svědka na listině z 10. května 1382, kterou vydala ratibořská vévodkyně Anna Hlohovská se synem Janem II. Opavsko-Ratibořským („...*Nicolaus Pfarrer in Czudiz...*“).⁸ Dokument se týkal platu k mariánskému oltáři ve farním kostele v Ratiboři. Augustin Weltzel označil Mikuláše a jeho kolegu bruntálského faráře Jana za dvorské notáře.⁹ Mikuláš tedy snad pracoval také jako vévodský notář, nicméně Josef Zukal, který listinu (patrně se nedochovala) určitě viděl, označuje pouze Jana jako protonotáře vévodkyně.¹⁰ Jak Drslav, tak Mikuláš byli možná prezentováni na faru příslušníky mocného rodu pánů z Fulštejna, protože tito, konkrétně Žibřid (Seifried) z Křanovic, vystupují v tzv. dílčích listinách z roku 1377 jako vlastníci panství Sudice (k němu náležel i Petřatín, Rohov a Stibořice).¹¹ K druhému zmiňovanému ještě dodejme, že byl možná totožný s nejmenovaným sudickým farářem z počátku 15. století či ještě s později doloženým Mikulášem z Lichnova (srov. níže).

Dalšího duchovního správce („...*pharrer czu Czaudicz...*“) registrujeme v dopise Eufemie ze Sudic a Vartnova. V něm se konstatuje, že Eufemie má dědictví v Sudicích, Petřatíně a Rohově.¹² Paní Ofka, jak se jí říkalo, byla dcerou Půty ze Sudic a Potštejna, který někdy po roce 1377 získal sudický statek pravděpodobně sňatkem (s blíže neznámou dcerou Žibřida z Křanovic?).¹³ Bezpečně již za Půtova života měli sudičtí faráři na starosti také farníky z městečka Sudice (většinou kolonisté z Dolního Německa), které bylo neznámo kdy a kým (pány z Fulštejna?) lokováno v blízkosti starší vesnice (první doklad o městečku máme z roku 1405, kdy se hovoří o městské taberně).¹⁴ Eufemie byla provdána za Štěpána z Vartnova a Holštejna, který se tak stal patronem sudického chrámu (zemřel krátce před 9. březnem 1417). Výše uvedené prohlášení bylo sepsáno velmi pravděpodobně někdy krátce před 14. prosincem 1405.¹⁵ Farář byl zároveň Eufeminým kaplanem a na písemnost přitiskl svou pečeť. Ta je sice nezřetelná, ale jedná se evidentně o pečeť šlechtickou. Jistojistě lze na ní rozpoznat heraldicky doprava obrácený (snad kbelíkový) helm s nezřetelným klenotem (rozevřená orlí křídla?). Právě proto se mohlo jednat o pečeť faráře Mikuláše, který pocházel z rodu rytířů z Lichnova a je doložen jako sudický farář v letech 1416–1419. O jeho původu víme, že byl synem Petra z Lichnova a Anny z Lichnova. Se svými bratry Denhardem, Janem a Pavlem uzavřel v roce 1419 spolek na své statky (čtvrtým známým sourozencem byla sestra Markéta).¹⁶ Rytíři z Lichnova podle všeho nebyli zcela bezvýznamnou rodinou. Mikulášův otec a bratr Pavel totiž zastávali úřad krnovského zemského komorníka.¹⁷ V roce 1416 se Mikuláš účastnil po boku vlastníka větší části Sudic a patrona, Štěpána z Vartnova a Holštejna, jednání krnovského zemského soudu ve věci sporu o hra-

⁸ Augustin WELTZEL, *Geschichte der Stadt Ratibor*, Ratibor 1861, s. 333.

⁹ TAMTÉŽ, s. 333.

¹⁰ Josef Zukal si vepsal registru dokumentu na list, který pak vlepil do Kopetzského edice, konkrétně do exempláře, jenž je dnes uložen v knihovně Zemského archivu (dále ZA) v Opavě – sign. U 465, list je vlepen mezi s. 106 a 107.

¹¹ Vincenc PRASEK, *Překlad s výkladem na dílčí listy země Opavské z r. 1377*, in: VII. program českého vyššího gymnasia v Opavě za rok 1889/1890, Opava 1890, s. 15.

¹² Srov. ZA v Opavě, fond Slezský stavovský archiv, Opava, inv. č. 444 a *Zemské desky krnovské* (dále ZDK). *Svazek I. 1403–1522*. Ed. Dalibor PRIX, Opava 2008, s. 243, č. 381.

¹³ Skutečnost, že Půta mohl Sudice nabýt sňatkem, naznačuje zápis v zemských deskách z roku 1409 – srov. ZDK I, s. 246–247, č. 385.

¹⁴ K vysazení městečka srov. Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VII, Str – U*, Praha 2008, s. 181. K prvnímu dokladu o městečku srov. ZDK I, s. 37, č. 9, k osadníkům pak ZDK I, s. 246–247, č. 385.

¹⁵ Nedatované prohlášení vročil Dalibor Prix s velkou pravděpodobností před 14. prosincem 1405 – srov. ZDK I, s. 243, č. 381.

¹⁶ ZDK I, s. 74, č. 73.

¹⁷ Srov. Prixův úvod k edici ZDK I, s. 9, pozn. 11.

nice mezi Sudicemi a Petřatínem („...Niclas von Lichtnaw Pfarre zu Czudicz...“).¹⁸ Mikuláš spolupracoval také se Štěpánovým stejnojmenným synem a možná podobně jako patron, byl i on stoupencem reformních myšlenek Jana Husa. Štěpán (mladší) z Vartnova a Holštejna totiž pečetil protestní list české a moravské šlechty do Kostnice z 2. září 1415.¹⁹

Sudic a jejich obyvatelstva se neblaze dotklo období husitských válek. Ze Štěpánových pŕihonů ze 40. let 15. století se dovidáme, že Sudice dva a půl roku (někdy v letech 1434–1437) držel husitský válečník Boček Puklice z Pozořic, který z Oder vyrážel na výpravy, při nichž husité loupili i na statcích přívrženců kalicha. Jedno trápení skončilo a zanedlouho museli farníci prožít druhé. Z další Štěpánovy žaloby vyplývá, že na podzim roku 1438 dvakrát vtrhl do Sudic jiný husitský válečník, Jan Čapek ze Sán. Poprvé místo vypálil a povraždil zdejší osadníky. Při opětovném přepadu v Sudicích zase hořelo, přičemž krutý nájezdník s lupem odtáhl na svůj hrad (Polskou) Ostravu.²⁰ Nevíme, zda v té době utrpěl nějaké škody také sudický svatostánek nebo fara. Stejně tak zůstává otevřená otázka možného dosazování kněží podobojí na zdejší beneficium. Vzhledem ke konfesní příslušnosti Bočka a především patrona, Štěpána z Vartnova a Holštejna, to ale lze předpokládat. Štěpánova náboženská orientace však zapříčinila konfiskaci jeho horno-benešovského panství s hradem Vartnovem vévodou Janem II. Opavsko-Ratibořským (1421).²¹ Marná snaha o navrácení zmíněného dominia, které získal jeho strýc Bernard Bírka z Násilé, nakonec donutila Štěpána, aby Birkovi v roce 1447 prodal i svůj majetek v Sudicích „...y stiem kostelnym podavanym...“²² Sudičtí duchovní správci, jejichž jména však zůstávají anonymní, tak získali v novém patronovi přísného katolíka. Je tedy vysoce pravděpodobné, že Bírka prezentoval na faru osoby stejné náboženské orientace.

Do konce 15. století se připomíná již pouze jeden sudický farář, a to koncem 80. let jistý Jurga („...Jurgu ffararzem Sudiczsky/m/...“). Ten mohl spolupracovat s novými patrony, které registrujeme po Bírčích (nelze vyloučit, že po Bernardovi dědil jeho sudický majetek syn Hynčik), tedy s Janem Pyřinou z Ketteře na Petrovicích (zemřel před 21. únorem 1494) a Janem Starým Bohatým ze Žerotína na Fulneku (větší část Sudic, tedy městečko i s podacím – „...kostela podaczie...“, mu byla vložena do zemských desk 21. února 1494).²³

¹⁸ ZDK I, s. 64, č. 55.

¹⁹ *Ze zpráv a kronik doby husitské*. Ed. Ivan HLAVÁČEK, Praha 1981, s. 196–203, č. 336. Dále srov. např. Jiří JURK, *Moravský severovýchod v epoše husitské revoluce*, Nový Jičín 1998, s. 27, pozn. 25. K rodu pánů z Holštejna srov. David PAPAŇK, *Páni z Holštejna. Významný, ale zapomenutý panský rod*, České Budějovice 2007.

²⁰ *Libri citationum et sententiarum seu Knihy pŕihonné a nálezové III-2. Pŕihony Olomúcké 1437–1448*. Ed. Vincentius BRANDL, Brunae 1880, s. 525, č. 481 a s. 549, č. 629. Srov. také J. JURK, *Moravský severovýchod*, s. 120 a 133; Pavel KOUŘIL – Dalibor PRIX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno – Opava 2000, s. 337, 490 a 519; David PAPAŇK, *Jan Čapek ze Sán. Jezdec na konec světa. Vojevŕdce, kondotier a zbohatlík 15. století*, České Budějovice 2011, s. 141–142.

²¹ Srov. P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady*, s. 521.

²² ZDK I, s. 129, č. 191. V souvislosti s Birkovým nabytím Sudic pak poněkud budí rozpaky pozdní zpráva Bartoloměje Paprockého z Hlohol a Paprocké Vŕle, že ještě koncem 16. století existovala listina z roku 1447, podle které Štěpán prodal „...Wes swau vlastnj gménem Sudice...“ Birkově sestře Žofii z Vrbna – srov. Bartoloměj PAPROCKÝ Z GLOGOL A PAPROCKÉ WOLY, *Zrcadlo slavného markrabství moravského*, Ostrava 1993 (faksimile prvního vydání z roku 1593), list LXIII. Ve skutečnosti se ovšem asi jednalo o akt, jímž Bírka uzavřel se svou sestrou a jejími dětmi na sudické zboží stupek – srov. ZDK I, s. 129, č. 192. Zařazení lokality do sídelně-právní kategorie městečka patrně nebylo Paprockému známo. K Bernardu Birkovi z Násilé nejnověji Petr KOZÁK, *Z dolnoslezské Olešnice do hlavního města Českého království. Pozoruhodný život opavského zemského hejtmána Bernarda Bírky z Násilé († 1483)*, in: Jiří Brňovják – Waclaw Gojniczcek – Aleš Zářický (edd.), *Šlechtic v Horním Slezsku / Szlachcic na Górnym Śląsku. Vztah regionu a center na příkladu osudů a kariér šlechty Horního Slezska (15.–20. století). Relacje między regionem i centrum w losach i karierach szlachty na Górnym Śląsku (XV–XX wiek)*, Katowice – Ostrava 2011, s. 107–130.

²³ Srov. ZDK I, s. 172–173, č. 274.

Jurga se týká dva zápisy v opavských pùhonech z roku 1488.²⁴ V té době se dostal do sporu s Kryštofem z Hradčánek, jenž mu nebyl ochoten odvádět plat k oltáři v Ketři. Ten měl údajně činit pět věrduňků a několik grošů. Protože žalující strana nemohla prokázat jeho původní výši, byl soudem prozatím stanoven na dva a půl věrduňku a několik grošů. Ze záznamu vyplývají mj. následující skutečnosti:

1. Někdo zakoupil před rokem 1488, respektive před rokem 1468 (oltářní listinu viděl před dvaceti lety opavský oltářník Toštava) plat k oltáři v Ketři, který se odváděl z Hradčánek.

2. Oltářní listina byla zcizena „mocnú rukú“ za času válek. Nepochybně se jednalo o česko-uherské války (opavský zemský hejtman Bernard Bírka byl věrným stoupencem Jiřího z Poděbrad). Konflikt napáchal v Sudicích asi větší škody, čemuž by nasvědčovala zmínka o pusté tvrzi („...ys kopczem huornym...“) ve vkladu z roku 1494.²⁵ Došlo tehdy také k poškození kostela či fary?

3. Dokument byl uchováván v Sudicích, nejspíše na faře. Jurga byl ketřský oltářník. Protože ale písemnost neviděl, museli být oltářníky i jeho předchůdci. Držení oltářnictví bylo tedy vázáno na držení sudického benefícia.

Druhá pře se týkala sporu o výši blíže nedefinovaného platu, který odváděl zmiňovaný Kryštof olomouckému kanovníkovi Danielovi (z Kostelce?). Peníze měly být dodány Jurgovi, který pro kanovníka vybíral platy. Jurgu lze tak s vysokou mírou pravděpodobnosti pokládat za kněze hlásícího se k přijímání podjednou.

Patron sudického chrámu Jan Starý Bohatý ze Žerotína na Fulneku (zemřel 1499) byl utrakvistou (tolerantním), a v podobném duchu byly jistě vychovány i jeho děti, které po něm dědily.²⁶ Možná tedy Žerotínové prezentovali na sudickou faru stoupence kalicha. To je ovšem jen čirá spekulace, protože prameny pro žerotínskou éru v dějinách Sudic o zdejším kostelu, faře a duchovních správcích mlčí.

Déletrvající snaha Janových dědiců o prodej Sudic zapříčiněná spory mezi sourozenci (proti ztrátě panství se ohradil Viktorín Jičínský ze Žerotína) nakonec nevyšla naprázdno a patrně někdy v první půli 20. let 16. století přicházejí do městečka na dlouhou dobu Oderští z Liděřova, tedy rod, s nímž byl spjat přelomový okamžik v dějinách farnosti. Ve spojitosti se Sudicemi poprvé vystupují v roce 1526 (bratři Petr a Jaroslav; Jaroslavovi bylo panství i s podacím vloženo do zemských desk až 1533).²⁷ Tehdy dvakrát zažaloval u krnovského zemského soudu Petr Oderský z Liděřova kobeřického pána Jana Donáta z Velké Polomi a na Nové Cerekvi. V druhém pùhonu jej obvinil, že „...lidÿ swych z Koberzicz : kterzy slowú osmilaniczy Ktomú miti nechcze, aby ten osep obilny kniezy Janowi ffararzy me/mu/ Sudiczke/mu/ wydawaly : kterzyž gsú odstarodawna przetkom geho ffararzem sudiczky. wzdyczky wydawaly...“ (stejně kauzy se možná týkala také prvně zapsaná žaloba).²⁸ Konkrétní výsledek stížností neznáme, nicméně strany se smířily. Farář zmiňovaný v citaci byl nejspíše Jan Werner, kterého nám prameny z let 1529–1530 před-

²⁴ ZA v Opavě, fond Slezský stavovský archiv, Opava, inv. č. 777, fol. 16r, 16v. Oba zápisy byly ex post opsány do opavské památné knihy (ZA v Opavě, fond Slezský stavovský archiv, Opava, inv. č. 821, fol. 49r, 50r), ovšem s nepřesnou datací k roku 1498 (pouze u prvního zápisu). Vincenc PRASEK, *Historická topografie země Opavské*, Opava 1889, s. 251, který nezaregistroval texty v pùhonech, pracoval tedy s letopočtem 1498 a navíc spojil obě žaloby na Kryštofa v jednu.

²⁵ Srov. ZDK I, s. 172–173, č. 274.

²⁶ K Žerotínům srov. Jiří STIBOR, heslo z *Žerotína*, in: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Nová řada. Sešit 10. (22.), Ostrava 2007, s. 75–183.

²⁷ ZA v Opavě, fond Slezský stavovský archiv, Opava, inv. č. 778, fol. 112v, 113r a inv. č. 946, fol. 10r (vklad Bernarda ze Žerotína na Fulneku Jaroslavovi Oderskému z Liděřova). Ke sporu Žerotínů srov. poznámku Da-libora Prixe v ZDK I, s. 297–298, č. 441.

²⁸ ZA v Opavě, fond Slezský stavovský archiv, Opava, inv. č. 778, fol. 113r.

stavují jako sudického duchovního správce (1529 – „...*knizez Jana Wenera ffararze... Sudiczkeho...*“)²⁹ a oltářníka u oltáře sv. Kateřiny v opavském farním kostele, a to v souvislosti se sporem bratrů Tvorkovských z Kravař ohledně odvádění platu k oltáři (zakoupil jej nakonec v roce 1530 Werner).³⁰ Jan držel sudické obročí patrně až do roku 1539, kdy faru předal opavskému oltářníkovi Benediktovi. Ten tehdy u konzistoře obvinil Wenera z neoprávněného vniknutí na sudickou faru, přičemž mu tam měl uloupit nějaké věci. Jan argumentoval tím, že převzetí benefícia bylo důsledkem dohody uzavřené v domě (opavského) děkana.³¹ Nevíme jak nadřízené církevní úřady spor vyřešily. Každopádně katolická orientace obou duchovních je zřejmá a totéž lze v té době předpokládat i u patronů. Benedikt zůstává blíže neznámý, ale mohlo se jednat o opavského oltářníka Beneše, kterého v roce 1528 obvinil Jaroslav Oderský z Liděřova. Nelíbilo se mu, že si činil nároky na plat, jenž podle patrona patřil „...*koltarzy w Sudiczich na ffararze...*“ Sudický pán žalobu nakonec stáhl a je možné, že se tehdy paradoxně vytvořily předpoklady, aby se Beneš stal budoucím sudickým farářem.³²

Někdy před rokem 1559 uvedli Oderští z Liděřova na faru v Sudicích kněze Jana Sedlice („...*Jane/m/ Sedlyzem Niegdy fararzem sudizkym...*“). S uvedeným letopočtem se váže jeho pře s Petrem Oderským z Liděřova o nezaplacené příjmy.³³ Rozhodnutí soudu známe: Petr nebyl povinen Sedlicovi dát 9 zlatých, a to proto, že neměl v Sudicích vikáře, farníci mu však museli odevzdat zadrženy desátek. V pozadí sporu Sedlic kontra Oderský by se mohla skrývat událost, která v podstatě natrvalo ovlivnila dějiny Sudic, respektive farnosti. Velmi pravděpodobně kolem poloviny 16. století Oderští z Liděřova konvertovali k luteránství a s nimi pochopitelně i určitá část poddaných, která přestala přispívat na výživu katolického faráře. Ten musel kvůli reformaci odejít či byl přímo vyhnán. Lze si představit, že s Janem Sedlicem opustil Sudice na dlouhou dobu katolický kněz. Nastíněnou konstrukci podporuje zmínka o predikantovi z nedalekých Rozumic v oderských městských účtech k roku 1556.³⁴ Ves totiž taktéž náležela rodu erbu palečného kola, v té době konkrétně výše zmíněnému Petrovi. Patrně zanedbatelný nebo vůbec žádný vliv na šíření myšlenek Martina Luthera v Sudicích měli evangeličtí Macákové. Majetek zde drželi totiž jen velmi krátce. Díl městečka jim byl do krnovských zemských desk vepsán v polovině 50. let 16. století (1556), přičemž již v roce 1557 jej vložili Petrovi Oderskému.³⁵

O genezi a počátečním vývoji protestantismu v sudické farnosti nevíme v podstatě nic, ale mladší prameny nemálo a jednoznačně svědčí o hlubokém zakořenění reformačních myšlenek v okrsku kostela sv. Jana Křtitele, což se týkalo především Sudic a Stibořic. Např. v době vrcholící protireformace na Opavsku a Krnovsku evidoval farář Bartoloměj Bedřich Horatius na počátku 70. let 17. století vedle 400 komunikantů také stejný počet nekatolíků.³⁶ Pokud jde o první jmenovanou lokalitu, můžeme obecně říci, že po pruské anexi se protestantům, náležejícím původně k farnosti Rozumice, začalo svobodněji dýchat, přičemž velký rozvoj pak zdejší evangelická obec zaznamenala na přelomu 19. a 20. století (podobně jako stibořičtí nekatolíci – 1870 zřízení vlastní farnosti, 1873 vysvěcení kostela), kdy

²⁹ ZA v Opavě, fond Slezský stavovský archiv, Opava, inv. č. 778, fol. 225v.

³⁰ Ke sporu týkajícího se oltářního platu srov. ZA v Opavě, fond Slezský stavovský archiv, Opava, inv. č. 778, fol. 222r, 225r, 225v. K případu dále srov. *Opavský listinář V*. Ed. František ŠIGUT, Opava 1996, s. 49, pozn. 3.

³¹ G. WOLNÝ, *Kirchliche Topographie I/5*, s. 291.

³² ZA v Opavě, fond Slezský stavovský archiv, Opava, inv. č. 778, fol. 219r.

³³ ZA v Opavě, fond Slezský stavovský archiv, Opava, inv. č. 846, fol. 5r.

³⁴ Othmar KARZEL, *Die Reformation in Oberschlesien. Ausbreitung und Verlauf*, Würzburg 1979, s. 58.

³⁵ ZA v Opavě, fond Slezský stavovský archiv, Opava, inv. č. 946, fol. 19v a 25r.

³⁶ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, č. knihy 210a, fol. 43v.

se jim podařilo založit vlastní hřbitov (1881) a postavit kostel (1909).³⁷ Dosud neznámé dějiny sudických luteránů (téma by zasluhovalo samostatnou studii) skončily s poválečným odsunem německého obyvatelstva.

Zhruba od počátku druhého půle 16. století tedy vystřídali katolické kněží v Sudicích luteránští pastoři. O životě v nekatolickém farním okrsku prameny mlčí a také jména predikantů se skrývají v anonymitě. Jedinou výjimkou je zmínka z roku 1616 o Tobiášovi Hoffmannovi, dříve farář v Žopovech. K roku 1622 je pak doložen jako pastor v Ryžovišti. Možná, že mu k místu sudického duchovního správce dopomohl jeho bratr Jan, doložený v letech 1604–1609 jako pastor v nedaleké Třebomi. Jan přišel na svět v Krnově, kde se možná narodil i Tobiáš.³⁸ Tehdy již Oderští z Liděrova Sudice nevlastnili, protože je v roce 1592 vložili do zemských desk Arnoštovi Falkenhonovi.³⁹ Velmi pravděpodobně luteránští Falkenhonové drželi sudické panství do počátku třicetileté války. Dominium nakonec zdědila Anna Markéta Falkenhonová, provdaná za Gottfrieda Rybische, věrného přívržence Jana Jiřího Krnovského a téměř jistě evangelíka.⁴⁰ Po jeho smrti (brzy po červnu 1621) se Anna Markéta sice opět vdala, ale panství náleželo jen jí (srov. vklad z března roku 1626).⁴¹ To už se blížila dánská okupace Opavska a Krnovska. Vévodství trpěla průtahy vojsk, verbováním, ubytováním, rekvírováním a výpalmým. Mansfeldovi muži se nevyhnuli ani Sudicím a někdy v letech 1626–1627 zde vypálili farní kostel (srov. níže; podle zprávy z konce 80. let 17. století se tak stalo v roce 1626) a přitom pravděpodobně také faru a školu.⁴² O dalších konkrétních škodách napáchaných v období nepokojných let neslyšíme. Každopádně to sudičtí neměli lehké. Vypovídá o tom i dopis rytmistra švédského pluku Grubau Matyáše Gottlieba z roku 1642. Sudické dominium mu bylo přiděleno pro obživu jeho kompanie. Aby se civilisté vyhnuli užití „donucovacích prostředků“, museli měsíčně posílat Švédům 100 tolarů.⁴³

Výše připomenutá Anna Markéta Falkenhonová se někdy před červnem 1629 provdala po třetí.⁴⁴ Jejím mužem se stal Adam Václav Podstatský z Prusinovic, zanícený přívrženec

³⁷ Srov. P. WILPERT a kol., *Beiträge I/1*, s. 43–47 a *Beiträge I/2*, s. 24–27. První díl kolektivní práce obsahuje přepis a xerokopii sudické obecní kroniky vypracované místním učitelem Maxem Schichorem v roce 1928; kopie velmi kvalitně zpracované pamětní knihy je také uložena v SOKA Opava, fond Archiv obce Sudice, inv. č. 18.

³⁸ Každopádně měl Tobiáš Hoffmann ke Krnovu vazby. Z krnovské pozemkové knihy vyplývá, že sudický farář („...Pfarrherrs des Stadtleins Zaudicz...“) nebyl nemajetný, protože v roce 1616 zakoupil za poměrně vysoké částky (na splátky) v Krnově dva domy, a to v Kožešnické ulici od Bernarda Engliesche a měšťanský dům od Heřmana Weißgerbera. Hoffmann žil ještě v roce 1623. Srov. SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, fond Archiv města Krnov, inv. č. 43, fol. 23v a 28r; O. KARZEL, *Die Reformation*, s. 52; Adolf TUREK, *Poněmčování Opavska v 16. a 17. století*, Slezský sborník 48, 1950, s. 197.

³⁹ ZA v Opavě, fond Slezský stavovský archiv, Opava, inv. č. 947, fol. 4r.

⁴⁰ Složitě majetkové poměry na sudickém panství po smrti Zikmunda Falkenhona z Malého Krychnova († před 21. zářím 1613), resp. po smrti Seifrieda Falkenhona († před 15. únorem 1617), poctivě zmapoval Václav ŠTĚPÁN, *Bělá očima staletí. Dějiny hlučinské vesnice*, Bělá 2005, s. 16–17. Srov. také ZA v Opavě, fond Slezský stavovský archiv, Opava, inv. č. 846, fol. 45v, 47v, 48r.

⁴¹ V. ŠTĚPÁN, *Bělá*, s. 17. Srov. také ZA v Opavě, fond Slezský stavovský archiv, Opava, inv. č. 948, fol. 3r.

⁴² O vypálení kostela nás informují děkanské matriky z poslední třetiny 17. století. Srov. ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, č. knihy 210a, fol. 42r; č. knihy 184a (xerokopie), fol. 38r. Za zpřístupnění třetí knihy (uložena ve vídeňské instituci Zentralarchiv des Deutschen Ordens Wien – DOZA), tedy matriky opavského děkanátu z roku 1691, vřele děkuji dr. Vladimíru Maňasovi (údaj o vypálení kostela na fol. 87r). O vyhoření kostela a navíc také fary a školy hovoří přips Jířího Adama Falkenhona z Glošku z roku 1638 (příčina a datace požáru se však neuvádí; „...kostel sudiczký z farau a skolau od drahníe leth skrze ohen skodu wzal...“) – srov. ZA v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko – krnovského, Opava, kart. 41, inv. č. 207.

⁴³ Josef ZUKAL, *Schwedische Requisitionen in Oberschlesien*, Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens 6, 1910/1911, s. 74; V. ŠTĚPÁN, *Bělá*, s. 17.

⁴⁴ V. ŠTĚPÁN, *Bělá*, s. 17.

císařské strany a katolík. Možná právě tento sudický pán stál u počátku zdlouhavého procesu znovunabytí pozic katolické církve v okrsku kostela sv. Jana Křtitele. Snad se aktivně podílel na tom, že v roce 1633 obdržel sudické beneficium jako komendát farář z Ketře Matyáš Hilgardi.⁴⁵ Stejně tak nelze zcela vyloučit i jeho podíl na odlití kostelních zvonů v roce 1631.⁴⁶ Po smrti Podstatského z Prusinovic (kolem 1635) Sudice nakonec získal Jiří Adam Falkenhon z Glošku.⁴⁷ Tento katolický šlechtic měl eminentní snahu o obnovu farnosti. Jednoznačně to vyplývá z jeho stížnosti z roku 1638. V ní informoval krnovského zemského hejtmána Bernarda Barského z Bášťe o tom, že i když byly sudický kostel, fara a škola před mnoha lety poškozeny ohněm, zůstávají stále „pusté“ a ve svatostánku se nemohou sloužit bohoslužby. Sudický pán z toho vinil farníky z Rohova, Stibořic (polsky Ściborzycze Wielkie; dnes v Polsku) a kobeřických Osmilánů. Ti odmítali odvádět zadržené desátky a jiné důchody a plnit další povinnosti vůči sudickému kostelu a faře. Ačkoliv je Falkenhon již několik let upozorňoval na nutnost dodržování závazků, jeho snaha byla marná. Pro získání financí dokonce navrhol, aby farníci společně obdělávali obroční polnosti, přičemž výnos měl být zpeněžen a použit na opravy. Proti tomu nebyli jeho poddaní ze Sudic a Petřatina (polsky Pietraszyn; dnes v Polsku), kterým bylo rovněž nařízeno vrátit desátky. Hejtmán měl u rohovských a stibořických zjednat nápravu a napsat dopis vrchnosti kobeřických osmiláníků, což skutečně zakrátko učinil. Falkenhon si přál, aby se desátky neprodleně doručily sudickým kostelníkům. Výtěžek z jejich prodeje chtěl sudický pán použít na okamžité zakoupení dřeva a jiné potřeby k obnově kostela, fary a školy. Stavební materiál hodlal dopravit do Sudic ještě v zimě. O to se měly postarat farní osady. Patron zamýšlel stavět kostel již na jaře roku 1639, kdy všichni farníci měli vlastním zrem osít veškerá obroční pole, a to „...*kaužitku kostela a pomoczy staweni geho*...“⁴⁸ Nevíme sice, v jaké míře se Jiřímu Adamovi podařilo své záměry realizovat (zemřel krátce po 25. březnu roku 1641), ale musel to být nepochybně on, kdo prezentoval na sudickou faru Jana Kašpara Lautenbergera (Lautenburger).⁴⁹ Ten byl investován v roce 1639. Předtím působil od září 1638 jako farář v Suché Rudné na Bruntálsku.⁵⁰ V sudickém kostele mohl sloužit bohoslužby maximálně někdy do počátku 40. let 17. století. V létě 1644 nový patron Jan Benedikt Panský ze Šibic⁵¹ (jinak ze Střezetic; 1643 se oženil s Evou Hostivařskou z Kostelce, vdovou po Falkenhonovi, jenž zemřel brzy po 25. březnu 1641) požádal generálního vikáře a oficiála Kašpara Karase z Rhomsteinu, aby byl na faru investován křano-

⁴⁵ G. WOLNÝ, *Kirchliche Topographie I/5*, s. 214.

⁴⁶ Srov. inventář sudického farního kostela, beneficia a fary z roku 1821 – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8037. Zvony musely viset ve zvonici u kostela, protože ten byl tehdy (tj. k roku 1631) ještě vypálený a zničený. K těmto nedochovaným zvonům blíže srov. níže pozn. 134.

⁴⁷ K němu srov. ZA v Opavě, fond Zukal Josef, inv. č. 192, fol. 243r, 245r, 246v; ZA v Opavě, fond Prasek Vincenc, inv. č. 837, fol. 60r; V. ŠTĚPÁN, *Bělá*, s. 17–18.

⁴⁸ Přípisy Jiřího Adama Falkenhona z Glošku hejtmánovi Barskému a hejtmána Barského jeho švagru Jiřímu Jeřichovi Kotulinskému z Kotulína na Kobeřicích jsou uchovány v ZA v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko – krnovského, Opava, kart. 41, inv. č. 207.

⁴⁹ Srov. neúplně dochované pamětní záznamy psané farářem Arnoštem Jureczkou v první půli 20. století (do roku 1939) a retrospektivně zachycující události od 16. století. Zápisy jsou součástí tzv. knihy miscelanei – SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1. Informaci o Lautenbergerovi Jureczka (zápisy, s. 6) patrně získal v aktech farního archivu, jehož písemnosti byly z velké části zničeny v době druhé světové války. Lautenbergera evidoval Jureczka také v pamětní knize farnosti – SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 24, s. 6.

⁵⁰ Gregor WOLNÝ, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften I/4*, Brünn 1862, s. 282.

⁵¹ K Janovi Benediktovi Panskému ze Šibic srov. ZA v Opavě, fond Prasek Vincenc, inv. č. 837, fol. 60r a V. ŠTĚPÁN, *Bělá*, s. 18.

vický farář Urban Janicius. Na generálního vikáře se obrátil se stejnou prosbou i Janicius.⁵² Křanovice a okolí tvrdě postihl vpád švédských vojáků v roce 1642 a on byl nucen odejít do exilu v Bořutině.⁵³ Protože křanovická fara byla zcela zničena a Janicius ji chtěl opravit, požádal o administraci vakantní sudické fary, která, na rozdíl od křanovické, měla jisté příjmy. Ze slov patrona vyplývá, že kněze Urbana přijal na sudické beneficium už jeho předchůdce Falkenhon z Glošku. Faru tehdy z neznámých důvodů (švédská invaze?) ale neobdržel. Zda se mu to podařilo napodruhé, není jisté. Zemřel v Bořutině, a to dvě léta po své prezentaci do Sudic, což by mohlo být slabým vodítkem k tomu, že faru skutečně dostal. Právě letopočet 1646 totiž děkanské matriky kladou do souvislosti s působením faráře Ondřeje Františka Beyma v Sudicích.⁵⁴ Otázkou je, nakolik toto tvrzení odpovídá realitě. Beyma máme bezpečně doloženého dobovými prameny k roku 1647 jako faráře velkopetrovického a v období let 1651–1652 spravoval současně církevní obvody Sudice a Velké Petrovice.⁵⁵ O Beymovi víme, že měl spory s luteránem Jindřichem Vilimovským z Kojkovic na Rohově o zadržené desátky, které měli odvádět rohovští poddaní (něco mu dlužil také jistý Stanislav Jusevský, asi předchozí majitel Rohova).⁵⁶ Výsledek pře neznáme. Beym, rodák z Toszku u Bytomí, se dostal i do konfliktu s nadřízenými úřady. Podle zprávy opavského děkana žil více jako voják než klerik a měl by být poslán do severní Afriky a Indie.⁵⁷ Co se za tím konkrétně skrývalo a zda byl vynesena nějaký trest, nevíme. Žalovaný každopádně musel své chování vysvětlit konzistoři. Beym i nadále působil v prostředí světského kléru, protože v letech 1666–1683 farářoval v Neplachovicích.⁵⁸ V Sudicích se zdržel nejdéle do roku 1655, kdy měl zdejší faru spravovat křanovický farář Vavřinec Ignác Vltavský (Veltavský).⁵⁹ Právě z té doby pochází záznamy o násilné rekatolizační politice Jana Benedikta Panského ze Šibic. Z korespondence tohoto přísného katolíka s krnovským zemským hejtmánem Janem Geraltovským (1655) vyplývá, že na svého pána si stěžovalo několik řemeslníků (nepochybně ze Sudic), které Panský držel ve vězení a nechával je bít.⁶⁰ Ze žaláře mohli být propuštěni jedině po konverzi ke katolictví. Bítí bylo podle patrona v krnovském knížectví obvyklé a praktikovala je třeba Apolonie Stokavská na Bořutině a Boleslavi. Hejtmán takové chování odsoudil, nařídil uvězněné osoby urychleně pustit na svobodu a doporučil Panskému, aby rekatolizaci přenechal duchovním. O dalších podobných akcích sudického pána již neslyšíme. V roce 1661 prezentoval Panský na beneficium Bartoloměje Bedřicha Horatia.⁶¹ Vratislavský diecezní snad ještě téhož roku faru obdržel, přičemž jeho osud byl spojen se Sudicemi do konce 80. let 17. století (nepo-

⁵² Obě supliky v ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3021.

⁵³ K postizení Křanovic a k Janiciovi srov. Norbert MIKA – Joanna KLINOS, *Křanovice i okolice. Monografie gminy, Racibórz 2006*, s. 52; Václav ŠTĚPÁN, *Dějiny obce Chuchelné 1349–2009*, Opava 2009, s. 39.

⁵⁴ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, č. knihy 184a, fol. 39r; opavská děkanská matrika 1691 (DOZA), fol. 88v. Sudický farář Václav Jindřich Freundt položil na počátku 18. století působení Beyma v Sudicích již k roku 1640 (v tom případě by ovšem musel být investován na sudickou faru dvakrát) – srov. ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3642.

⁵⁵ ZA v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko – krnovského, Opava, kart. 262, inv. č. 1549.

⁵⁶ Ve Velkých Petrovicích Beymovi dělal problémy jiný luterán Jindřich Rejzvic z Kadeřína. K tomu a ke sporu s Vilimovským z Kojkovic srov. ZA v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského, Opava, kart. 262, inv. č. 1549.

⁵⁷ G. WOLNÝ, *Kirchliche Topographie IV*, s. 291.

⁵⁸ K jeho působení v Neplachovicích srov. Marek SKUPIEN, *Nástin církevních dějin Neplachovic (2. část)*, Vlastivědné listy 38/2, 2012 (v tisku).

⁵⁹ Pamětní zápisy faráře Jureczky v tzv. knize miscelanei – SOka Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1, zápisy s. 6.

⁶⁰ Srov. Josef ZUKAL, *Aktenstücke zur katholischen Gegenreformation im Fürstentume Jägerndorf*, Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesiens 5, 1909/1910, s. 54 a V. ŠTĚPÁN, *Bělá*, s. 18.

⁶¹ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, č. knihy 210a, fol. 43r a č. knihy 184a, fol. 38v.

chybně do 1688, možná do 1689), kdy odešel do Staré Vsi nad Ondřejnicí (zde investován 23. května 1689).⁶² Jím začala víceméně chronologicky souvislá řada jménem známých sudických duchovních správců.⁶³

Byl to právě farář Horatius, který nám stručně přiblížil stav farnosti po třicetileté válce. Sepsal totiž zprávu pro opavskou děkanskou matriku z roku 1672 a koncem 80. let pro ketřskou děkanskou matriku (kompletována někdy po 4. lednu 1691).⁶⁴ Takřka veškeré informace z mladší knihy pak v roce 1690 opsal i s chybami Horatiův nástupce Valentin Josef Bauer (v Sudicích v letech 1689–1691; případně zde mohl být až do roku 1692; na beneficium rezignoval), a to pro další matriku opavského děkanátu (kompletována 1691).⁶⁵ Zmíníme se jen o některých faktech (ke kostelu a farní budově srov. níže). V prvních dvou matrikách jsou jako držitelky patronátu uvedeny dcery Jana Benedikta Panského ze Šibic (zemřel kolem 1670).⁶⁶ Podle všeho šlo tedy o Elišku Konstancii a Annu Marii. V opavské děkanské matrice z roku 1691 pak Karel Jindřich Brix z Moncle. Při vstupu na rozlehlý hřbitov (ohrazen zdí) stála zvonice, jejíž spodní část byla vystavěna z kamene a horní ze dřeva. Visely v ní tři zvony, čtvrtý malý zvon visel v sanktusníku. O benedikci či konsekraci zvonů, hřbitova a kostela se s určitostí nevědělo. Protože ale vše bylo zneuctěno (tzv. protestanty), uvažovalo se o znovuposvěcení. V roce 1672 se to týkalo i hlavního oltáře sv. Jana Křtitele, nad kterým se celebrowalo s portatile. Posvěcení se slavilo v neděli před sv. Šimonem a Judou (28. října) a bylo spojeno s procesím a možností získat plnomocné odpustky (poprvé byly udíleny asi až koncem 80. let). Také svátek patrona se údajně původně slavil v den výše zmíněných apoštolů, ale od dánské invaze v den sv. Jana Křtitele. V roce 1688 nebo 1689 byl pořízen z milodarů nový hlavní oltář vybavený tabernáklem a portatile (k dispozici byla další dvě cihlová portatile). Vedle něj se v mladších matrikách připomínají ještě dva boční (jeden s větším starobylým křížem, druhý s obrazy a příkrývkami sloužil prozatím „pro lidovou zbožnost“) a vyhovující zděná křtitelnice. Z kostelního pokladu a jiných potřeb se v roce 1672 explicitně zmiňují nový stříbrný pozlacený kalich s patenou a sedm kasulí všech liturgických barev s příslušenstvím. Později se Horatius rozepsal více a uvedl dva stříbrné kalichy (kupy silně zlacený), dvě monstrance (olověná a mosazná, lunula u obou stříbrná a pozlacená), ciborium (noha měděná, kupa stříbrná a pozlacená), osm cínových svícňů, šest nových a pět starších kasulí, sedm antependií různých barev, šest alb s humerály, tři superpelice, dva misály, agendu, dvě olovené lampy pro hlavní oltář, dva páry korouhví. Novou českou bibli si odnesl Horatiův předchůdce. V ketřské děkanské matrice a opavské děkanské matrice z roku 1691 se hovoří o zděné kostnici. Vedle ní byla dřevěná brána, kterou se kdysi vynášeli jinověrci. Ještě v poslední třetině 17. století existovalo povědomí o bývalém sudickém špitálu. Kostelu plynul k roku

⁶² Opavská děkanská matrika 1691 (DOZA), fol. 88r; Gregor WOLNÝ, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften I/3*, Brünn 1859, s. 106.

⁶³ K prezentaci a investituře některých sudických farářů srov. ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3021. K posloupanosti duchovních správců, pomocných kněží a zámeckých kaplanů G. WOLNÝ, *Kirchliche Topographie I/5*, s. 291 a zejména Josef KRAKOVIC, „Kronika–matricula–děkanství Hlučín“, s. 314–326 (SOKA Opava, fond Farní úřad Hlučín, kopie přiložená u fondu). Kooperátora máme poprvé podchyteného k roku 1721 (Ondřej Leopold Hainz) – srov. nejstarší dochovaná sudická matrika, ZA v Opavě, Sbirka matrik bývalého Severomoravské kraje, sign. H XVI 1, inv. č. 2669, fol. 82v.

⁶⁴ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, č. knihy 210a, fol. 42r; č. knihy 184a, fol. 38r.

⁶⁵ Opavská děkanská matrika 1691 (DOZA), fol. 87r. Bauerovo působení v Sudicích k roku 1691 dokládají písemnosti uložené v ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3642. V roce 1692 přišel do Sudic farář Václav Jindřich Freundt. Wolný, Krakovič ani pamětní kniha farnosti (SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 24) Bauera a Freundta neznají. Totéž platí pro matriku děkanátu Hlučín založenou děkanem Brunem Schneiderem kolem roku 1915 (SOKA Opava, fond Farní úřad Hlučín, kopie přiložená u fondu).

⁶⁶ Panský ze Šibic se uvádí k roku 1672 jako zemřelý (ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, č. knihy 210a, fol. 42r), nezemřel tedy 14. dubna 1674, jak uvedl V. ŠTĚPÁN, *Bělá*, s. 18.

1672 roční plat čtyři toлары z jistého selského pozemku ve Stibořicích a stejnou částku chrám získával z měšťanského domu v Sudicích (oba platy se později neuvádějí). Výnos ze zvonečku činil kolem 40 toлары. Kostel měl také získat z odkazu Jana Benedikta Panského ze Šibic velkou částku 100 říšských toлары. Podle všeho je měli vyplatit jeho dědicové, konkrétně manželka Helena Žofie Kyselovská. Peníze ale kostel neobdržel. Patrně tomu bránil sudický pán a luterán Jan Bernard Brix z Moncle. Po jeho smrti (na konci roku 1690)⁶⁷ totiž jeho vdova (výše uvedená Eliška Konstancie Panská ze Šibic; před 1687 již podruhé konvertovala, tentokrát ke katolictví)⁶⁸ a děti (katolíci) uhradili část dluhu, a to v „naturáliích“. Svatostánek získal nový kalich s patenou, čtyři krásné kasule, dvě alby s humerály a další utensilie. Ze sudických důchodů zbývalo proplatit 90 říšských toлары a 28 českých grošů. Na farních polích o rozsahu půl lánu se mohlo vysít okolo 20 šeflů obilí. U městečka v blízkosti obecní louky se nacházela louka farní, která dávala jednu až dvě fůry sena ročně. A ještě k roku 1672 měl Horatius k dispozici čtyři louky (vynesly ročně tři fůry sena) a pole o výsevkové míře asi devět šeflů na katastru pusté vsi Malá Třebom. Jednalo se o pozemky, které se zanedlouho staly jádrem vášnivého sporu (srov. níže). Na desátcích farář dostával celkově kolem 10 maldrů pšenice a ova (1672 – 10 maldrů, cca 1690 – 10 maldrů a dva a půl šeflu). K roku 1672 si Horatius v souvislosti s desátkou posteskl, že ve farnosti jsou také zpustošená pole (následek třicetileté války), ze kterých nedostával nic, stejně jako z polností (původně asi poddanských) připojených k dominikálním pozemkům. Tím odpadl příjem zhruba jednoho maldru. Farář také přišel o příjem jednoho šeflu a mírky pšenice a stejně tolik ova z měšťanského domu obývaného původně židovským obchodníkem. Dům si ale přivlastnila vrchnost, která nechtěla desátek uznat (ketřská děkanská matrika a opavská děkanská matrika z roku 1691).

Vrchností, kterou měl sudický farář na mysli, byl luterán Jan Bernard Brix z Moncle, který získal sudické panství sňatkem s dcerou Panského ze Šibic.⁶⁹ Sudice držel v době, kdy na Opavsku a Krnovsku probíhala vrcholná protireformace. Rekatolizační misie měli na starosti jezuité. K nejagilnějším misionářům patřil Arnold Engel z Engelflussu, kterému byl Brix pořádným trnem v oku. Vyplývá to z Engelových zpráv z let 1679–1680 týkajících se protireformace.⁷⁰ Vadilo mu, že jako nekatolík zastával zemské úřady a že získal sudický statek (podle krnovského zemského hejtmana šlo však o legální způsob prostřednictvím sňatku). Označoval jej nejen jako luterána, ale také jako kalvinistu či pikarta. Se vznětlivým a pro věc neobyčejně zapáleným Engelem spolupracoval také Bartoloměj Horatius. Vztahy tohoto sudického faráře a Brixie tak musely být nutně napjaté, což indikují i další skutečnosti. Horatius vypracoval pro jezuitu dvě svědectví.⁷¹ Počátkem ledna 1680 vyznal, že paní Brixová odpadla od katolické víry a stala se heretičkou (nakonec konvertovala ke katolictví; srov. výše). Již rok se neúčastnila velikonočního přijímání, katolických bohoslužeb a shromáždění a neslavila katolické svátky. Paní Brixová četla heretickou postilu a vyhýbala se všem katolickým kněžím. Horatius pana Brixie vážně napomínal, aby jeho žena navštěvovala o nedělích a svátcích kostel. Ten ale chladně odpověděl, že to nemůže

⁶⁷ ZA v Opavě, fond Prasek Vincenc, inv. č. 837, fol. 60v. K datu smrti Jana Bernarda srov. také Josef PILNÁČEK, *Rody starého Slezska 2*, Brno s. d., s. 489 (č. 674) a V. ŠTĚPÁN, *Bělá*, s. 18.

⁶⁸ Doklad o konverzi v ZA v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko – krnovského, Opava, kart. 263, inv. č. 1550.

⁶⁹ Ke spojení rozděleného dominia v Brixových rukou došlo někdy v polovině 70. let 17. století. Blíže srov. V. ŠTĚPÁN, *Bělá*, s. 18.

⁷⁰ ZA v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko – krnovského, Opava, kart. 262, inv. č. 1549; kart. 263, inv. č. 1550. Srov. také J. ZUKAL, *Aktenstücke*, s. 59; po Zukalovi V. ŠTĚPÁN, *Bělá*, s. 18–19.

⁷¹ ZA v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko – krnovského, Opava, kart. 262, inv. č. 1549; Horatiovy zprávy také v kart. 263, inv. č. 1550.

učinit. V další zprávě z března 1680 farář informoval o případu, který se odehrál v létě předchozího roku. Tehdy se v době nepřítomnosti duchovního správce tajně sešli protestanti ze Sudic a Stibořic (větší část farníků z těchto lokalit podle Horatia stále vyznávala luterství; Stibořice náležely evangelickým Bayernům) v lese blízko Sudic. Vedl je jakýsi „falešný kněz“, který Horatiovi jako „loupežný vlk“ odloudil stádo. Pouze on si pobyl týden ve vězení, ostatní zůstali bez trestu. Vše se odehrálo proti císařským dekretům a kauza by měla být řádně prošetřena. Jestli k tomu došlo, o tom prameny mlčí. V průběhu 80. let protireformace vrcholila, nicméně přesto se na Opavsku a Krnovsku udržely protestantské enklávy, k nimž patřily i lokality v sudické farnosti, tedy Sudice a Stibořice. Tamní evangelíci kooperující s velkou luteránskou obcí v blízkých Rozumicích byli i přes sílu rekatolizace velmi aktivní. V roce 1688 podal žalobu na obyvatele Rozumic misionář a tamní administrátor Michael Kržistke. Zmiňuje se v ní i o tom, že se rozumičtí, stibořičtí a sudičtí osadníci účastnili luterského kázání.⁷²

Po epizodickém působení duchovních Melichara Kaschävia a Václava Viktorína Merthy⁷³ v roce 1689 a o něco delším farářování Valentina Josefa Bauera na přelomu 80. a 90. let 17. století se v Sudicích setkáváme se dvěma knězi, s jejichž jmény je spojena rozepře, která snad ještě více zhoršila poměry ve farnosti, už tak komplikované neklidnými vztahy mezi katolíky a evangelíky. Případ nám současně dává možnost z různých úhlů konkrétněji nahlédnout do života farnosti zhruba k roku 1700. Proto je třeba se u něj déle zastavit, nicméně zde může být představen jen v koncizní formě. V létě roku 1701 se stal sudickým duchovním správcem Jakub Leonard Molitor (v Sudicích 1701–1729). V úřadě faráře vystřídal Václava Jindřicha Freundta (v Sudicích 1692–1701), který v květnu 1701 odešel do Kralic na Hané.⁷⁴ Příchod Molitora do Sudic znamenal současně počátek složité kauzy, do níž bylo zapojeno nemálo aktérů.⁷⁵ Nový farář při kontrole účetnictví svého předchůdce zjistil jisté nesrovnalosti a zažaloval jej u konzistoře. Obvinil jej ze zpronevěry kostelních a obročních peněz, špatného hospodaření, zadlužení kostela a svévolného prodeje farních pozemků. Prošetřením intenzivně a vášnivě vedeného sporu byli na základě biskupského mandátu z konce roku 1703 pověřeni opavský děkan Maxmilián Jan Klein a ketřský farář Jan Czesch. Z jejich zprávy konzistoři (únor 1704) vyplývá, že Freundt měl vrátit sudickému kostelu 256 zlatých a 39 krejcarů. To byla již poměrně vysoká částka, za kterou se dal koupit např. menší statek. Farářův dluh měl vzniknout v souvislosti s pořízením kostelního zařízení, opravou svatostánku a fary, meliorací farních luk a polí, soudními spory o pozemky, ale především měl Freundt vrátit 150 zlatých, respektive 100 říšských tolarů za prodej polí a luk na katastru pusté vsi Malá Třebom (taktéž bylo po něm vyžadováno 71 zlatých za činži odváděnou ze zmíněných pozemků). Kralický duchovní správce následně reagoval (březen 1704) rozsáhlou obhajobou mj. i s účetními výkazy. K prošetření kauzy byla nakonec v srpnu 1704 sestavena konzistorní komise, která konfrontovala oba hlavní aktéry prostřednictvím dotazníku. Výsledek celého případu bohužel znám není. Jablkem sváru byly zejména malotřebomské pozemky. Osada Malá Třebom, neznámo kdy zpustlá, náležela k roku 1561 olomoucké kapitule, konkrétně k prebendě kanovníka Blažeje Siebenlotha (také arcijáhen přerovský, farář opavský a hradecký; 1570 konvertoval k luteránství).

⁷² ZA v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko – krnovského, Opava, kart. 263, inv. č. 1550.

⁷³ Farář Mertha byl v Sudicích jen krátce v roce 1689, nikoliv tedy do roku 1701, jak uvedl G. WOLNÝ, *Kirchliche Topographie I/5*, s. 291 a J. KRAKOVÍČ, „*Kronika*“, s. 316. Po Merthovi, který se stal administrátorem v Radkově u Vítkova, přišel na podzim 1689 do Sudic farář Bauer – srov. opavská děkanská matrika 1691 (DOZA), fol. 88r.

⁷⁴ Po odchodu Freundta velmi krátce administroval sudickou faru opavský františkán Teodorik – srov. kniha kostelních účtů z let 1690–1793, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 4, fol. 316r.

⁷⁵ K případu se dochoval rozsáhlý materiál v ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3642.

Ten tehdy na opavském zámku v zastoupení kapituly uzavřel s obyvateli Sudic, Třebomi a Hradčánek smlouvu, kterou získali půdu v pusté Malé Třebomi do emfyteutického nájmu.⁷⁶ V roce 1680 kapitula se souhlasem biskupa Karla II. Lichtenštejna Castelnorna prodala ves (příčleněnou k čelechovické prebendě) řádu německých rytířů.⁷⁷ V souvislosti s touto obchodní transakcí byl vypracován i seznam držitelů, mezi nimiž figuruje také sudický farář, jehož polností byl nejvýznamnější.⁷⁸ Nový majitel pak uzavřel (1680) se sudickými obyvateli, které zastupovala vrchnost (Jan Bernard Brix z Moncle), smlouvu zaručující držbu pozemků v Malé Třebomi.⁷⁹ Sudický farář však někdy poté o tamní pole a louky přišel. Bližší okolnosti této ztráty jsou nejasné. Podle zprávy faráře Horatia sepsané na konci 80. let 17. století pro ketřskou děkanskou matriku pobíral nájemné z polí (10 slezských tolarů a šefl soli) ještě jeho předchůdce, nechtěl však nést „břímě stálého platu“ odváděného „bruntálským pánům“, a tak řečený plat začal odvádět sudický pán Jan Bernard Brix. Ten dal nejdříve pozemky do užívání Bartoloměji Ryckovi, ale po dvou letech si je přivlastnil a prodal Jakobovi Swensnerovi a Pavlu Lehnovi. Uvedený předchůdce měl Brix o nezaplacené pozemky častokrát důrazně upomínat. Fara podle Horatia „tak nemá pole, ani plat a farář tak nemůže žít přiměřeně stavu farářskému“.⁸⁰ Horatiova slova jsou však bezpochyby klamná (patrně zde sehrály obavy z reakce nadřízených církevních úřadů) v tom, že nemohlo jít o jeho předchůdce, ale jeho samotného, protože mariánští rytíři získali Malou Třebom v roce 1680 a on působil v Sudicích v letech 1661–1688/1689. Ostatně v opavské děkanské matrice z roku 1672 se o nějakých komplikacích s pozemky v Malé Třebomi nezmiňuje a v seznamu držitelů nemovitostí v Malé Třebomi, který byl vyhotoven v souvislosti s koupí v roce 1680, jsou evidována také pole sudického faráře.⁸¹ Paradoxně tak mohl mít nevědomky pravdu Horatiův nástupce Bauer, který jeho text v roce 1690 (srov. opavská děkanská matrika) doslova opsal, ale výraz „antecessor“ vztahoval jednoznačně právě k Horatiiovi.⁸² Příčinou ztráty pozemků byly nejspíše Horatiovy neshody s řádem ohledně platby, případně konflikt s luteránem Janem Bernardem Brixem, jenž měl podle faráře Molitora pozemky zabavit.⁸³ V roce 1692 se nemovitosti v Malé Třebomi dostaly opět do rukou sudického duchovního správce. Farář Freundt tehdy požádal patrona

⁷⁶ Opis smlouvy potvrzené kapitulou v roce 1563 se dochoval v ZA v Opavě, fond Němečtí rytíři – ústřední správa velmistrovských statků na Moravě a ve Slezsku, Bruntál, kart. 51, inv. č. 335.

⁷⁷ Jednání o koupi probíhala v letech 1679–1680. Mariánští rytíři měli o Malou Třebom zájem, protože v sousedství jim od roku 1621 náležel statek Hradčánky spadající pod přímou správu velmistra (k němu patřila i Třebom) – srov. např. Augustin WELTZEL, *Besiedlungen des nördlich der Oppa gelegenen Landes II.*, Leobschütz 1891, s. 99 a 102. Listina o prodeji z roku 1680 se dochovala rovněž v opise – srov. ZA v Opavě, fond Němečtí rytíři – ústřední správa velmistrovských statků na Moravě a ve Slezsku, Bruntál, kart. 51, inv. č. 335.

⁷⁸ ZA v Opavě, fond Němečtí rytíři – ústřední správa velmistrovských statků na Moravě a ve Slezsku, Bruntál, kart. 51, inv. č. 335.

⁷⁹ Tzv. „privilegium zaudicense“ se uchovalo v opise – srov. ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3642.

⁸⁰ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, č. knihy 184a, fol. 39r. Podle slov faráře Molitora prodal Brix pozemky za 100 říšských tolarů a se souhlasem řádu německých rytířů – srov. ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3642.

⁸¹ Srov. pozn. 78.

⁸² Opavská děkanská matrika 1691 (DOZA), fol. 88r.

⁸³ Jistou, a ne nevýznamnou roli zde mohl sehrát dluh, který vázl na všech malotřebomských pozemcích od roku 1619. Řád požadoval jeho splacení – srov. kupní smlouva z roku 1680 a „privilegium zaudicense“ z téhož roku, ZA v Opavě, fond Němečtí rytíři – ústřední správa velmistrovských statků na Moravě a ve Slezsku, Bruntál, kart. 51, inv. č. 335 a ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3642 (zde také informace Molitorova). Pokud Brix pozemky skutečně zabavil, stalo se tak asi se souhlasem řádové vrchnosti.

Karla Jindřicha Brix z Moncle o jejich navrácení.⁸⁴ Stalo se tak se souhlasem místodržitelství řádu v Bruntále. Zároveň ale bylo nutné vyplatit Swensnerovy a Lehnovy dědice částkou 150 zlatých. Karel Jindřich měl přispět 70 zlatými, dalších 80 zlatých mělo být uhrazeno v podobě dluhu, který kostelu vázł na sudické obci.⁸⁵ V létě roku 1701 pak Freundt (už jako králický farář) prodal pole v Malé Třebomi řádovému provizorovi z Hradčánek Janu Davidu Bonovi za 150 zlatých.⁸⁶ Nový farář Molitor pak obvinil svého předchůdce ze svévlnného prodeje farních pozemků, které údajně měli sudičtí duchovní správci užívat pod platem 130 let, a požadoval zrušení prodeje (místodržitelství řádu v Bruntále se ke sporu stavělo víceméně laxně) a navrácení zejména 150 zlatých (Molitor nyní musel vést „skrovňný a chudý život“). Navíc obvinil Freundta z toho, že prodal před žněmi v červnu 1701 hradčánskému provizorovi za 120 zlatých obilí z třebomských polí (neobdržel právoplatný třetí díl z prodeje, na který měl právo, protože do Sudic byl investován již 11. května 1701).⁸⁷ Freundt, který nutně potřeboval peníze na vykoupení svého bratra z tureckého zajetí, však evidentně považoval pozemky a tím pádem i utrženou sumu za své osobní vlastnictví. Listina Karla Jindřicha Brix z roku 1692 ale svědčí proti této skutečnosti. Navíc v říjnu 1701 Freundt navštívil Sudice a snažil se neúspěšně prodat (za cenu, za kterou je sám koupil!) nemovitosti v Malé Třebomi podruhé, a to faráři Molitorovi.⁸⁸ Ten se však zřejmě dověděl, že s pozemky disponuje už hradčánský provizor, a tak kupní smlouvu podepsal a přitiskl na ni svou pečeť pouze Freundt.⁸⁹ Připomeňme, že nevíme, jak konzistoř vyřešila celou kauzu, nicméně pozemky v Malé Třebomi sudická fara ztratila natrvalo.⁹⁰

Rychle se měnící a ne zcela přehledná majetková situace na sudickém panství po smrti Jana Bernarda Brix z Moncle se vyjasnila v roce 1692, kdy dominium zakoupil katolík Bedřich Bohumil Rejzvic z Kadeřína.⁹¹ Rejzvicové, kteří měli v kostele sv. Jana Křtitele hrobku, mizí z dějin Sudic kolem roku 1705.⁹² Ve vlastnictví je vystřídal František Vilém Bernard Brix z Moncle (syn Jana Bernarda), jenž zemřel patrně v roce 1711. Vdova po něm se provdala (asi 1712) za Jana Jindřicha Henna z Hennebergu.⁹³ S Henneberg, velkými mecenáši kostela, byly osudy Sudic spjaty až do roku 1831. V roce 1774 zakoupil Gottlieb Fridrich Henneberg do držení panství Dolní Benešov a Sudice se staly jeho součástí.⁹⁴ V roce 1788 prodali Evžen a Alois Hennebergové většinu dominikálních pozemků

⁸⁴ Listina o navrácení pozemků se dochovala v opise – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3642. Z písemnosti vyplývá, že o revindikaci neúspěšně usiloval už farář Bauer. Karel Jindřich Brix z Moncle (syn Jana Bernarda) byl na rozdíl od otce katolíkem.

⁸⁵ Původ dluhu vysvětloval Freundt ve své obhajobě z roku 1704 – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3642.

⁸⁶ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3642. Prodejní listina se nedochovala.

⁸⁷ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3642.

⁸⁸ Prodejní listina se uchovala v opise – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3642.

⁸⁹ Z písemnosti vyplývá, že ves Malá Třebom se rozkládala mezi Sudicemi a Třebomí, respektive mezi potokem Rudníkem a Třebomí; čtyři kusy původně farních polí s loukami měly výměru více jak dva lány.

⁹⁰ K případu srov. i materiál uložený v ZA v Opavě, fond Němečtí rytíři – ústřední správa velmistrovských statků na Moravě a ve Slezsku, Bruntál, kart. 50, inv. č. 334.

⁹¹ Srov. V. ŠTĚPÁN, *Bělá*, s. 19.

⁹² TAMTĚŽ, s. 51. Rejzvicovská krypta se připomíná v matrice zemřelých k 10. květnu 1754, kdy byl vedle ní pohřben farář Hainz – srov. matrika zemřelých z let 1737–1820, ZA v Opavě, Sbirka matrik bývalého Severomoravského kraje, sign. H XVI 7, inv. č. 2675, fol. 38v.

⁹³ Srov. V. ŠTĚPÁN, *Bělá*, s. 20.

⁹⁴ Srov. Vilém PLAČEK – Magda PLAČKOVÁ, *Dolní Benešov a Zábřeh v proměnách času*, Dolní Benešov – Háj ve Slezsku, s. 55.

v Sudicích tamním měšťanům. Zbylo jim jen šest a tři čtvrtě hektaru a také patronát kostela.⁹⁵

Patroni se střídali stejně jako duchovní správci. Po Molitorovi působili do půle 19. století v Sudicích v úřadě faráře (administrátory neuvádíme) Matyáš Vojtěch Stussig (farářem v letech 1729–1747), Ondřej Leopold Hainz (farářem v letech 1747–1754), Jan Adam Schreyer (farářem v letech 1754–1760), Jan Knopp (farářem v letech 1760–1781), Josef Glatzl (1782–1821) a František Botzian (farářem v letech 1822–1848). Pro některé z uvedených pastýřů nebyly Sudice neznámým prostředím, protože zde sloužili Bohu již dříve, a to v pozici kooperátorů nebo zámeckých kaplanů.⁹⁶

Život ve farnosti nadále komplikovaly vztahy mezi katolíky a evangelíky. I po období vrcholné protireformace na Opavsku a Krnovsku museli luteráni v okrsku kostela sv. Jana Křtitele čelit silnému tlaku. Ve snaze prezentovat své farářování v Sudicích v co nejlepším světle, předložil farář Freundt konzistoři seznam konvertitů za léta 1692–1700. Podle jeho slov působili za jeho předchůdců ve farnosti po 40 let misionáři, nicméně výsledkem jejich činnosti bylo jen několik konvertitů. Jeho práce „...*inter Barbaros*...“ však přinesla lepší výsledky. Podařilo se mu obrátit více než 44 osob převážně mladšího a středního věku. Velkým „úlovkem“ byl v roce 1695 Johannes Schwider, zástupce predikanta z Rohova, s manželkou Annou.⁹⁷ Obcí s jednoznačně nejvyšším počtem luteránů ve farnosti se nakonec staly Stibořice, kde rekatolizace jednoznačně neuspěla.⁹⁸ K roku 1739 žilo v samotných Sudicích 240 dospělých katolíků a 81 evangelíků, o 50 let později 543 přijímajících a 156 nepřijímajících katolíků a 50 přijímajících a 48 nepřijímajících luteránů. Rekatolizace zde tedy měla zdárnější výsledky.⁹⁹ Rohov a Petřatín protireformace učinila vesnicemi víceméně čistě katolickými.¹⁰⁰

Pozice slezských nekatolíků augšpurského vyznání se zlepšila nátlakem švédského krále Karla XII. (smlouva z Altranštádtu z roku 1707), přesto i poté docházelo k jejich perzekuci. Názorné příklady máme ze Sudic. V roce 1709 registrujeme jméno sudického faráře a pomorčovického administrátora Molitora mezi kněžskými, kterým nekatolický pán (Trach z Břeží?) vyčítal, že zabraňují evangelíkům pohřbívat své mrtvé na hřbitovech, zvyšují štólové poplatky a zavádějí „nové věci“.¹⁰¹ Byl to právě Molitor, který k roku 1714 vedl soudní spor se stibořickou obcí, patrně v souvislosti s odstraněním tamního nekatolického

⁹⁵ Srov. pamětní listinu uloženou do makovice věže farního kostela v roce 1906 (tzv. kniha miscelanei – SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1) a také P. WILPERT a kol., *Beiträge I/1*, s. 17 a *Beiträge I/2*, s. 7 (Schichorova kronika – srov. pozn. 37).

⁹⁶ Srov. pozn. 63. Zámecká kaple nesla patrocinium Panny Marie – *Slezsko v církevních statistikách olomoucké diecéze (arcidiecéze) z 2. pol. 18. – 1. pol. 19. století*. Edd. Irena KORBELÁŘOVÁ – Rudolf ŽÁČEK, zvláštní otisk Časopisu Slezského zemského muzea – B 44–45, 1995–1996, č. 180.

⁹⁷ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3642. Jezuitské misie (misionář Jan Kiske) jsou v Sudicích doloženy také ve Freundtově době, konkrétně v roce 1693 – ZA v Opavě, fond Zukal Josef, inv. č. 192, fol. 243r.

⁹⁸ Např. počátkem 70. let 18. století zde evidujeme pouze 41 přijímajících a pět nepřijímajících katolíků a k roku 1821 plynuly faráři příjmy jen od 10 katolických domkářů – srov. *Slezsko v církevních statistikách*, č. 183 a inventář sudického farního kostela, benefícia a fary z roku 1821, ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8037. Srov. také pozn. 99.

⁹⁹ Srov. výkaz obyvatelstva Sudic podle vyznání sepsaný na základě císařského patentu (1739) uložený v ZA v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko – krnovského, Opava, kart. 262, inv. č. 1549 (zde uloženy výkazy i pro jiné lokality; např. ten pro Stibořice jednoznačně dokládá jejich luteránský charakter) a *Slezsko v církevních statistikách*, č. 180.

¹⁰⁰ Např. v Petřatíně byla v roce 1739 evidována jen jedná dospělá osoba evangelického vyznání, zbylých 125 dospělých se hlásilo ke katolické víře – srov. ZA v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko – krnovského, Opava, kart. 262, inv. č. 1549.

¹⁰¹ P. WILPERT a kol., *Beiträge II*, s. 159.

učitele.¹⁰² A negativní přístup tohoto faráře ke stibořickým evangelíkům zaznamenáváme také později (1726).¹⁰³ Přípisy vrchního slezského úřadu ve Vratislavi z března 1720 nás pak informují o sporu Jana Jindřicha Henneberga se sudickými luteránskými měšťany. Odpíral jim vlastnictví nemovitostí, na které byla vystavena exekuční listina. Podnět k opatření sudického pána asi dal luterský měšťan Martin Czepan. Ten se totiž neuctivě vyjádřil o Panně Marii. Podle úřadu se ale jednalo o porušení smlouvy z Altranštádu. Henneberg měl od exekuce upustit a potrestat jednotlivce, a nikoliv všechno luteránské měšťanstvo.¹⁰⁴ Jan Jindřich pravděpodobně úřadu vyhověl.

Připomeňme, že vedle luteránů registrujeme kolem poloviny 18. století v Sudicích a Stibořicích také moravské bratry. V roce 1743 se měli se svými souvěrci z Rozumic zformovat v jednu obec, později (1751) však byli přinuceni opět konvertovat k luteránství, nebo se vystěhovat do exulantské osady Gnadenfeld u Hlubčic.¹⁰⁵

Připojení převážné části Slezska k Prusku znamenalo pro sudické luterány zrušení diskriminačních opatření. Podle dekretu vydaného v roce 1759 byli zbaveni povinností vůči katolickému faráři. Protože oblast kolem Ratiboře byla v letech 1760–1762 v rakouských rukou, mohlo nařízení v sudické farnosti vstoupit v platnost v roce 1763. Sudický farář tak přišel o příjmy z desátků, koledy, ořery a štolové poplatky odevzdávané sudickými a stibořickými protestanty (Josef Glatz si k roku 1821 povzdychl, že faráři ztratili ročně příjem zhruba 400 zlatých a měsíčně placenou daň 12 grošů).¹⁰⁶ Pro duchovní správce to byla zároveň doba, kdy se museli vyrovnávat s následky válek. Za války sedmileté přezimovali na přelomu let 1758/1759 v Sudicích pruští vojáci. Podle svědectví faráře Schreyera si upravili zdejší hřbitov k obranným účelům a jejich predikanti v krčmě „přivali a jinak posluhovali“. Prusové měli sympatie evangelíků a někteří sudičtí tehdy odpadli od katolické víry. Obyvatelstvo sužovaly kontribuce. Farář musel měsíčně po tři léta platit 18 zlatých a farní obilí odváděné do Nisy nebylo z poloviny zapláceno.¹⁰⁷

Nyní je třeba věnovat pár řádků starým sudickým kostelům. O podobě původní románské svatyně implicitně připomínané k roku 1238 nevíme nic. Ani to, zda byla dřevěná, nebo zděná. A její umístění je vlastně jen tušené (ve vyvýšené poloze v místech dnešního svatostánku, respektive jeho předchůdce?). Každopádně je vyloučeno, že by se jednalo o kostel, který shořel v roce 1906. O tom víme o něco víc, ale stále velmi málo. Dochované fotografie interiéru (pohled do presbytáře) a exteriéru (pohledy pouze od severní strany), ne zcela realitě odpovídající půdorys zachycený na plánu k výstavbě farní studny (nezakreslena sakristie; 1902), nám v kombinaci s poznatky získanými z písemných pramenů představují orientovanou podélnou stavbu s dřevěnou čtvercovou lodí a mírně odsazeným pětiboce uzavřeným zděným (z kamene a cihel) presbytářem s vnějšími operáky, k němuž na severní

¹⁰² ZA v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko – krnovského, Opava, kart. 262, inv. č. 1549 a J. ZUKAL, *Aktenstücke*, s. 62.

¹⁰³ Farář si tehdy postěžoval krnovskému zemskému hejtmanovi. Dvě ženy měly tehdy před ním prohlásit, že „žádný císař, král ani jiný monarcha nejsou tak mocní, aby je přinutili přijmout katolickou víru“ – J. ZUKAL, *Aktenstücke*, s. 62.

¹⁰⁴ ZA v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko – krnovského, Opava, kart. 263, inv. č. 1550. Dále srov. Gottlieb BIERMANN, *Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf*, Teschen 1874, s. 559; po něm V. ŠTĚPÁN, *Bělá*, s. 22.

¹⁰⁵ P. WILPERT a kol., *Beiträge II*, s. 162.

¹⁰⁶ Srov. nejstarší dochovaná sudická matrika, ZA v Opavě, Sbirka matrik bývalého Severomoravského kraje, sign. H XVI 1, inv. č. 2669, fol. 270r; inventář sudického farního kostela, beneficia a fary z roku 1821, ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8037; pamětní zápisy faráře Jureczky v tzv. knize miscelaneí, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1 (zápisy s. 6).

¹⁰⁷ Srov. nejstarší dochovaná sudická matrika, ZA v Opavě, Sbirka matrik bývalého Severomoravského kraje, sign. H XVI 1, inv. č. 2669, fol. 162r, 270r; pamětní zápisy faráře Jureczky v tzv. knize miscelaneí, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1 (zápisy s. 6).

straně přiléhala zděná obdélná sakristie. Na severovýchodní straně lodi byla přistavěna zděná pětiboká kaple sv. Barbory, na jihovýchodní pak zděná pětiboká kaple sv. Kříže. Na severozápadní straně lodi navazoval na kapli sv. Barbory velmi pravděpodobně dřevěný obdélný přístavek neznámého účelu a na jihozápadní straně další téměř čtvercový přístavek neznámé funkce, opět nejspíše dřevěný. Na západní straně lodi se do kostela vstupovalo dřevěnou předsíní na půdorysu čtverce. Nad presbytářem se nacházel dřevěný sanktusník. Nad kruchtou na hřebeni střechy vystavěli tesaři dřevěnou věž s cibulovou bání s lucernou a makovicí. Strmou střechu kostela kryl šindel. Bezpečně víme, že presbytář měl křížovou žebrovou klenbu, klenutá byla také kaple sv. Kříže. Na kůr navazovaly na jižní a severní straně dvě dřevěné tribuny. Podle inventáře z roku 1897 kostel měřil na délku takřka 34 metrů, na šířku kolem 16 metrů. Nacházel se v bezprostřední blízkosti jižní strany nynější svatyně.¹⁰⁸

Dobu výstavby gotického presbytáře nedokážeme z fotografií přesně určit a ani dochované písemné prameny nám příliš nepomohou.¹⁰⁹ Proporce klenby, profil klenebních žebor, podoba opěráků a dispoziční skladba (obsahovala velmi úzké, příčně obdélné západní pole a pětiboký závěr) jsou nejvíce adekvátní architektuře z období od poslední třetiny 14. až do poloviny 16. století. Tvar oken (pravděpodobně hodně pozdně gotický než ze 14. století) by spíše odpovídal mladšímu období v rámci uvedeného časového rozmezí. V tomto případě se ale pochopitelně mohlo jednat i o nějakou mladší přestavbu. Byl to Hans Lutsch, který koncem 19. století zaregistroval na svorníku vrcholu klenby údajnou kamenickou značku.¹¹⁰ Na svorníku nad oltářem by se ale pravděpodobněji dalo čekat rodové znamení fundátora. Podle Dalibora Prixe tak mohl Lutsch ve skutečnosti vidět kolmo postavenou šipku ve středu opatřenou dvěma křížem položenými břevny, tedy původní znak Macáků z Ottenburka. Ti vlastnili v Sudicích majetek v 50. letech 16. století. Tato hypotéza má však zjevnou slabinu, kterou si už před lety uvědomil samotný autor domněnky. Vlastníky větší části Sudic a patrony kostela byli v té době Oderští z Liděfova, kteří si v něm zřídili hrobku.¹¹¹ Navíc Macákové drželi svůj díl v městečku jen velmi krátce. Dalibor Prix přišel i s další lákavou teorií, totiž že ona tajemná kamenická značka mohla být vlastně monogramem „yhs“, tedy symbolem, který po Evropě šířili Bernardin Sienský a po něm Jan Kapistrán. Pak by klenba byla vystavěna nejspíše po roce 1454. Připomeňme, že Lutsch

¹⁰⁸ Srov. snímky kostela a zvonice uložené ve fotoarchivu Slezského zemského muzea, č. snímku A 65. 490, A 34. 95, A 65. 495, A 65. 491, A 8. 96, A 33. 95; fotografie uveřejněné v P. WILPERT a kol., *Beiträge I/1*, s. 29, 33; *Beiträge II*, obrazová příloha mezi s. 33–35; Paul WILPERT, *Franz Philipp. Katholischer Pfarrer in Zauditz (1848–1896)*, Berlin 1997, obrazová příloha (nepublikovaná práce; xerokopie v SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice – kopie přiložená u fondu) – zde Wilpert uveřejnil i jediný (?) známý snímek interiéru kostela, konkrétně pohled do presbytáře s farářem Philippem na kazatelni; tzv. kniha miscelaneí, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1 (půdorys kostela na plánu k výstavbě studny; půdorys svatostánku, neopodivující rovněž úplně skutečnosti, je zakreslen také na katastrální mapě z roku 1865 – srov. K. KUČA, *Města a městečka VII*, s. 178). Dále srov. deskripce svatyně: inventář sudického farního kostela, beneficia a fary z roku 1821 – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8037; inventář sudického farního kostela, beneficia a fary z roku 1897 (vypracován administrátorem Karlem Papeschem) – tzv. kniha miscelaneí, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1.

¹⁰⁹ Za konzultaci k stavebnímu vývoji kostela upřímně děkuji dr. Daliboru Prixovi.

¹¹⁰ Hans LUTSCH, *Verzeichnis der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien IV. Der Reg.-Bezirks Oppeln*, Breslau 1894, s. 350.

¹¹¹ Podle Paprockého byli v sudickém kostele pohřbeni a měli zde své náhrobky Petr Oderský z Liděfova († 1571) s manželkou Magdalénou rozenou z Drahotuš a dcerou Kateřinou, Petr a Anna Oderští z Liděfova (dětí Jiřího Oderského z Liděfova – syn Petra zemřelého 1571) a Jaroslav Oderský z Liděfova († 1586; syn Petra zemřelého 1571) – B. PAPROCKÝ z GLOGOL A PAPROCKÉ WOLY, *Zrcadlo*, list CCCCXL. Srov. také Jiří J. K. NEBESKÝ, *Genealogická znaková galerie v Bilovci*, <http://jkn.sweb.cz/heraldika/bilovec.htm> (citováno k 15. 20. 2012).

datoval presbytář do 16. století.¹¹² Pokud se týče patrové sakristie, na fotografiích je zřetelné pouze nevysoké horní podlaží, které se jeví jako přestavěné, nebo nově zbudované až velmi pozdě. Spodní část mohla být pochopitelně starší. Nasvědčovala by tomu slova faráře Glatzla k roku 1821, tedy že kamenná sakristie je zbudována v „gotickém stylu“.¹¹³ Dle sdělení děkanských matrik z poslední třetiny 17. století presbytář a rovněž zděná sakristie odolaly požáru kostela založenému dánskými vojáky v roce 1626 (pomocí kamenné suti musela být opravena pouze „jistá část“ sakristie, a to před rokem 1672; cca k roku 1690 se označuje jako „dostatečně vyhovující“). Tolik štěstí ale neměly zbývající partie svatostánku. Ty tehdy shořely (proto předpokládáme, že stará loď byla pravděpodobně dřevěná).¹¹⁴ Obnova kostela se vlekla. Vypovídá o tom tvrzení faráře Horatia v ketřské děkanské matrice.¹¹⁵ Rekonstrukce „dolní části“ svatyně (tedy nepochybně lodi) měla podle něj začít až v roce 1643¹¹⁶ a ukončena byla „letošního roku“, tzn. 1688 či 1689. Ve svém zápise Horatius zmínil i větší dřevěnou kostelní zvonici, která však „poskytovala zvonům nevelkou podporu“. Proto také visely v menší zvonici při vstupu na hřbitov.¹¹⁷ Sanktusník se poprvé nepřímou připomíná k roku 1672.¹¹⁸ Barokní kapli sv. Barbory vystavěli zedníci v roce 1730. V červnu 1729 farář Stussig požádal konzistoř o fakultu k jejímu zřízení. Měla být postavena z cihel a přiléhat ke kostelu, který byl kromě presbytáře „bídně zbudován ze dřeva“. Vše, včetně výzdoby a vybavení, se rozhodl financovat Jan Jindřich Henn z Hennebergu. V listopadu 1731 pak tentýž duchovní správce usiloval o získání licence k benedikci před rokem vzniklé kaple. Tu již prohlédl a uznal za vyhovující k vysvěcení ketřský děkan. Zároveň chtěl pro kapli získat plnomocné odpustky, protože si to vyžadovala „náboženská horlivost sudických farníků žijících mezi odpadlými heretiky“.¹¹⁹ Výše uvedený Jan Jindřich nechal asi krátce před rokem 1751 vybudovat také kapli sv. Kříže a v ní zřídit rodinnou hrobku.¹²⁰ Obě kaple byli Hennebergové povinni udržovat.¹²¹ Kostelní předstíh získal svatostánek zásluhou faráře Františka Philippa v roce 1884.¹²² Dobu výstavby dvou nahore zmíněných přístavků neznáme.

Kostel byl samozřejmě mnohokrát opravován. Tak např. farář Freundt renovoval podlahu kostelní půdy a nechal pořídit novou šindelovou střechu (někdy mezi lety 1692–1701).¹²³

¹¹² H. LUTSCH, *Verzeichnis IV*, s. 350.

¹¹³ Inventář sudického farního kostela, benefícia a fary z roku 1821 – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8037.

¹¹⁴ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, č. knihy 210a, fol. 42r; č. knihy 184a, fol. 38r; opavská děkanská matrika 1691 (DOZA), fol. 87r.

¹¹⁵ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, č. knihy 184a, fol. 38r.

¹¹⁶ Nelze vyloučit, že renovační práce byly zahájeny již dříve (tj. od roku 1639) zásluhou Jiřího Adama Falcnhona z Glošku; srov. jeho přepis z roku 1638 – ZA v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko – krnovského, Opava, kart. 41, inv. č. 207.

¹¹⁷ Také k roku 1821 byla kostelní zvonice tak chatrná, že v ní nemohly viset žádné zvony – inventář sudického farního kostela, benefícia a fary z roku 1821 – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8037.

¹¹⁸ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, č. knihy 210a, fol. 42r.

¹¹⁹ Ke zřízení kaple sv. Barbory srov. ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 4720.

¹²⁰ Jan Jindřich zemřel v prosinci 1751 byl pohřben v sudickém svatostánku, a to „...in Cripta neoedificata...“ – matrika zemřelých z let 1737–1820, ZA v Opavě, Sbirka matrik bývalého Severomoravského kraje, sign. H XVI 7, inv. č. 2675, fol. 34v.

¹²¹ Inventář sudického farního kostela, benefícia a fary z roku 1821 – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8037.

¹²² Dataci přináší pamětní zápisy faráře Jureczky – tzv. kniha miscelanei, SOkA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. I (zápisy s. 9).

¹²³ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3642.

Duchovní správce Stussig možná úplně nově postavil kostelní věž a sanktusník.¹²⁴ V letech 1747–1749 za jeho nástupce Hainze byla opět pokryta střecha chrámu.¹²⁵ Farář Schreyer se v letech 1756–1757 zase zasloužil o nová kostelní okna a farář Knopp v roce 1771 o nový sanktusník a pokrytí střechy svatyně a v roce 1780 o nová okna do presbytáře.¹²⁶ Střechu opravoval koncem 80. a v závěru 90. let 18. století i farář Glatzl, který se v roce 1820 rovněž postaral o přestavbu a natření kostelní věže a sanktusniku.¹²⁷ Během druhé poloviny 19. století prošel starý kostel pouze jednou velkou opravou, a to díky agilnímu faráři Philippovi v roce 1885.¹²⁸ Kostel renovoval také v roce 1880 (střecha) a o čtyři léta později, kdy zároveň vystavěl novou předsíň.¹²⁹ Za jeho farářování vyhotovil v roce 1891 umělecký sklářský mistr Ferdinand Kleim z Ratiboře dvě malovaná okna v presbytáři s vyobrazením svatých.¹³⁰ Je s podivem, že svatostánek přečkal bez úhony nesčetné požáry, které sužovaly městečko.¹³¹ Několikrát měl opravdu namále (1750 a 1820).¹³² Nakonec však plamenům přece jen neodolal. Shořel v roce 1906.

¹²⁴ Kniha kostelních účtů z let 1690–1793, SOkA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 4, fol. 365r (výdaje za rok 1741).

¹²⁵ Kniha kostelních účtů z let 1690–1793, SOkA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 4, fol. 368r (výdaje za rok 1747), 368v (výdaje za léta 1748–1749).

¹²⁶ Kniha kostelních účtů z let 1690–1793, SOkA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 4, fol. 376v (výdaje za léta 1756–1757), fol. 203v (výdaje za rok 1771), fol. 252v (výdaje za rok 1780).

¹²⁷ Srov. ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 4720 a dodatek k inventáři sudického farního kostela, benefícia a fary z roku 1821 vypracovaný farářem Philippem v roce 1862 a zachycující změny ve farnosti od roku 1820 (dodatek je přiložen k inventáři) – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8307.

¹²⁸ Dataci uvádí farář Jureczka v přípisu konzistoři z 25. července 1903 – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 4720. K osobě faráře Philippa srov. P. WILPERT, *Franz Philipp* (srov. pozn. 108).

¹²⁹ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 4720; pamětní zápisy faráře Jureczky – tzv. kniha miscelaneí, SOkA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1 (zápisy s. 9).

¹³⁰ Pamětní zápisy faráře Jureczky – tzv. kniha miscelaneí, SOkA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1 (zápisy s. 9). Jeden ze svatých byl František Borgia. Účetní výkaz z roku 1891 hovoří o třech oknech – SOkA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 7.

¹³¹ Souhrnný výčet rozsáhlých požárů, o nichž původně informovali sudičtí faráři na stránkách matrik (srov. matrika zemřelých z let 1737–1820, ZA v Opavě, Sbirka matrik bývalého Severomoravské kraje, sign. H XVI 7, inv. č. 2675, fol. 1v, 2v a pozn. 132 a 159), uvádí pamětní listina uložená do makovice věže farního kostela v roce 1906 (tzv. kniha miscelaneí – SOkA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1). V Sudičích hořelo v letech 1748 (shořely domy 14 obyvatel), 1750 (shořely domy 29 měšťanů, 11 sedláků a 33 domkářů a 52 stodol), 1786 (shořely domy 32 měšťanů, devíti domkářů a 27 stodol) a 1800 (shořely domy a stodoly 31 měšťanů a 13 domkářů). Další velké požáry klade listina k letopočtům 1819, 1820 a 1822.

¹³² V roce 1750 začala hořet mj. i věž, ve které visely zvony (asi zvonice u kostela) – nakonec požáru odolala, kostel byl tak vystaven největšímu nebezpečí (srov. matrika narozených z let 1737–1804, ZA v Opavě, Sbirka matrik bývalého Severomoravské kraje, sign. H XVI 2, inv. č. 2670, fol. 2r). V Sudičích byl tehdy poškozen pivovar se sladovnou, oheň zničil hodinovou věž a mariánský sloup na náměstí a sochu sv. Jana Nepomuckého u mostu. Katastrofa, při níž zemřeli čtyři lidé, si vyžádala i velké škody na dobytku (k požáru srov. také pozn. 131). V roce 1820 shořela i dřevěná zvonice při vstupu na hřbitov, ve které se roztavily staré zvony. Podle faráře Philippa zůstal svatostánek, vystavený nárazům plamenů, jakoby zázrakem uchráněn; srov. dodatek k inventáři sudického farního kostela, benefícia a fary z roku 1821 vypracovaný v roce 1862 a zachycující změny ve farnosti od roku 1820 (dodatek je přiložen k inventáři) – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8307. O vyhoření zvonice se zmiňují také inventář sudického farního kostela, benefícia a fary z roku 1821 – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8037; pamětní zápisy faráře Jureczky – tzv. kniha miscelaneí, SOkA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1 (zápisy s. 5; shoření zvonice klade mylně k roku 1822 a vybudování nové k roku 1826) a P. WILPERT a kol., *Beiträge I/I*, s. 31 (Schichorova kronika). V roce 1825 byla vystavěna nová zvonice (zachycena na fotografiích – srov. pozn. 108) – srov. např. dodatek k inventáři sudického farního kostela, benefícia a fary z roku 1821 vypracovaný v roce 1862 a zachycující změny ve farnosti od roku 1820 (dodatek je přiložen k inventáři) – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8307. Zvonice byla demolována v roce 1956 – srov. zpráva o dějinách obce Sudice od začátku 20. století (SOkA Opava, fond Farní úřad Sudice; zpráva je součástí knihy, která tvoří přílohu k fondu).

O zařzení farního kostela ve starším období nám není téměř nic známo. K roku 1528 se explicitně připomíná oltář neznámého zasvěcení a pokud měl pravdu farář Freundt, pak byly za éry Oderských z Lidéřova v roce 1550 pro kostel ulity zvony, jejichž zbytky prodali sudičtí do Ketře za 19 zlatých.¹³³ K jejich destrukci došlo velmi pravděpodobně za třicetileté války. Ostatně v roce 1631 přivezli do Sudic tři nové zvony.¹³⁴ Dva z nich nepochybně pořídila sudická obec na čele s fojtem Václavem Lehmem (na jednom ze zvonů figurují mj. i jména sudicelníků – Matyáš Geisler a Vavřinec Schwenzner). První konkrétnější představu o zařzení si můžeme učinit až díky děkanským matrikám z poslední třetiny 17. století (srov. výše).¹³⁵ Jedinečné zprávy nám přináší účetnictví faráře Freundta vypracované v souvislosti se sporem s jeho nástupcem Molitorem.¹³⁶ Již farář Bauer uzavřel smlouvu s malířem Tomášem Andermannem (rodák z Olomouce) na pozlacení hlavního oltáře včetně tabernáku (1693 byl již oltář pozlacen). Ten spolupracoval se svým příbuzným Františkem Karlem Andermannem (malíři zřejmě působili v Ketři).¹³⁷ Oba také někdy v letech 1692–1701 pozlatili kazatelnu a dva malé boční oltáře Panny Marie a sv. Josefa (druhý jmenovaný byl v té době nově zřizovaný; autor neznámý), pro oltáře namalovali stejný počet obrazů (Navštívení Panny Marie pro hlavní oltář, sv. Václava pro mariánský oltář, sv. Heleny pro oltář sv. Josefa), pozlatili kazatelnu a vyzdobili ji obrazem sv. Jana Nepomuckého, vymalovali dvě antependia obstaraná Freundtem pro boční oltáře, postříbili dva svícny pro mariánský oltář. V roce 1693 přijal Freundt od Marie Rozálie Andráškové látkové antependium (zhotoveno v Olomouci?) pro hlavní oltář.¹³⁸ V době svého působení v Sudicích Freundt pořídil mariánský obraz pod sklem malovaný ve Vídni, stříbrný pacifikál, novou kancelu, misál, agendu, direktář atd. V roce 1741 přibyl ke třem výše uvedeným zvonům čtvrtý (zasvěcený Panně Marii) a v roce 1776 fundoval bývalý rytmistr Jan Klose pátý zvon.¹³⁹ V roce 1761 vepsal farář Knopp do matriky inventář chrámu, přičemž uvedl jen

¹³³ ZA v Opavě, fond Slezský stavovský archiv, Opava, inv. č. 778, fol. 219r (výše uvedený půhon Jaroslava Oderského z Lidéřova na oltářníka Beneše); ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3642.

¹³⁴ Nápis na zvonech uvádíme tak, jak je opsal farář Glatzl do inventáře sudického farního kostela, beneficia a fary z roku 1821 (tedy včetně evidentních lapsů), ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8037: 1) „*Jesu Christe fili Dei conserva nos in pace si Deus pronobis quis contra nos. Gloria in exelsis Deo et in terra pax hominibus*“ 2) „*violatē et orate quia Dominus prope est jani veniens veniet et non tardabit. Die Zeitgerichte 4 älteste Inventar Lehn Vogt, Bartel Kremser. Tom. Krm. Wenslowe. Kirchen., Väter Mathes Geisler, Lorenz Schwenzner. Dieser Zeit regierende Adam Wenzel Podstatský von Prasinowitz Herr: ave coritav Sauditz und Biela, etc: Anna Margaretha Podstatskin, geboren Falkenheinin von Klein., Kirchen frau: ave coritav Sauditz und Biela etc: 1631*“ 3) „*Haec campane fusa est, ad gloriam Dei sumptis neipublicae Sauidicensium. Calend 22 Novembris. Jesu Christe filij Dei conserva nos in pace*“.

¹³⁵ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, č. knihy 210a, fol. 42r; č. knihy 184a, fol. 38r; opavská děkanská matrika 1691 (DOZA), fol. 87r.

¹³⁶ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3642.

¹³⁷ Umělci byli zřejmě spřízněni s olomouckou malířskou rodinou Andermannů. K ní srov. Bohumír INDRA, *Příspěvky k biografickému slovníku výtvarných umělců na Moravě a ve Slezsku v 16. až 19. století*, Časopis Slezského zemského muzea – B 41, 1992, s. 239.

¹³⁸ Andráškové – v 17. století známá a bohatá olomoucká rodina; Jan Andrášek nechal koncem první třetiny 17. století zřídít kapli na Svatém Kopečku – srov. Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 525.

¹³⁹ Nápis na zvonech zaznamenal opět farář Glatzl, a to v inventáři sudického farního kostela, beneficia a fary z roku 1821, ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8037. Nápis na zvonu z roku 1741 vyluštil Glatzl takto: „*S: Maria ora pronobis*“, nápis na zvonu z roku 1776, který sloužil jako umíráček, pak přečetl následovně: „*Fundator Joannes Klose gewesener Rittmeister. S: Joannes Baptista S. Barbara orate pro nobis*“. Před požárem zvonice stojící při vstupu na hřbitov v prosinci 1820 v ní tedy viselo pět zvonů (výše zmíněné a tři z roku 1631 – srov. pozn. 134). Oheň značně poškodil i zvony, takže do nové zvonice byly v roce 1825 zavěšeny tři větší přelité zvony. Téhož roku pořídil mlynář Josef Abrahamczik na své náklady nový umíráček (rovněž zavěšen ve zvonici – inventář sudického farního kostela, beneficia a fary z roku 1897, tzv. kniha miscelanei, SOkA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1) – srov. dodatek k inventáři sudického

utensilie.¹⁴⁰ Za zmínku stojí snad jen stříbrná pozlacená monstrance a dva stříbrné pozlacené kalichy. A do matrik pak sudičtí duchovní správci vpisovali další cenné informace. Kupříkladu od roku 1754 byl v pohřební kapli sv. Kříže umístěn mariánský obraz malovaný v Římě. Kostelu jej věnovala Eva Salomena z Eichendorfu, rozená z Hennebergu, která si dilo vyžádala od svých dcer přebývajících v klášteře norbertánek v Czarnowaszech (severně od Opolí).¹⁴¹ V roce 1764 nechal Bohumil Bedřich Henneberg zbudovat v dominikální zahradě v Sudicích křížovou cestu.¹⁴² Její existence neměla dlouhého trvání a ještě do konce 18. století se podstavce jednotlivých zastavení zřítily. Alois Henneberg nechal v roce 1787 zřídit další křížovou cestu, tentokrát pro farní kostel.¹⁴³ Obrazy namaloval František Burger (malíř v Hlubčicích), rámy pozlatil a lišty omaloval štafír z Opavy Antonín Jurčík.¹⁴⁴ V roce 1784 byla z kostelních peněz a z prostředků růžencového arcibitrstrva uhrazena nová dřevěná kazatelna.¹⁴⁵ Peníze obdržel řezbář a sochař Jan Nepomuk Hartmann z Warthy (Bardo u města Żabkowice Śląskie; kontrakt uzavřen 20. prosince 1783). Kazatelnu štafiroval výše zmíněný František Burger s bratrem Antonínem. Alois Henneberg nechal v roce 1802 na vlastní náklady přenést obraz Panny Marie Pomocné z bočního oltáře „po pravé straně“ na oltář hlavní.¹⁴⁶ Zároveň byl obraz ozdoben čtyřmi anděly, natřen barvami a pozlacen. Nejruznější opravy a pořízení nových potřeb eviduje pro 18. století také účetní kniha z let 1690–1793. Kupříkladu k roku 1701 registrujeme jinak nedoložené obrazy sv. Barbory, sv. Floriána, sv. Kateřiny a Korunování trním, k roku 1709 a 1771 se hovoří o obrazu sv. Jana Křtitele ve „věžičce“ (zvonice při vstupu na hřbitov), k roku 1710 o nové stříbrné pozlacené monstranci, k roku 1715 o obrazu sv. Salvátora, k roku 1749 o novém kalichu, k roku 1761 o novém antependiu pro hlavní oltář, k roku 1763 o novém ciboriu, k roku 1778 o nové monstranci a ciboriu.¹⁴⁷ Do inventáře z roku 1821 farář Glatz

---

farního kostela, benefícia a fary z roku 1821 vypracovaný v roce 1862 a zachycující změny ve farnosti od roku 1820 (dodatek je přiložen k inventáři) – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8307. Zmíněné čtyři zvony byly ze zvonice odstraněny patrně v souvislosti s pořízením zvonů pro nový svatostánek v roce 1905.

¹⁴⁰ Srov. nejstarší dochovaná sudická matrika, ZA v Opavě, Sbirka matrik bývalého Severomoravské kraje, sign. H XVI 1, inv. č. 2669, fol. 269v.

¹⁴¹ Srov. nejstarší dochovaná sudická matrika, ZA v Opavě, Sbirka matrik bývalého Severomoravské kraje, sign. H XVI 1, inv. č. 2669, fol. 162v. Eva Salomena byla v kapli pohřbena – matrika zemřelých z let 1737–1820, ZA v Opavě, Sbirka matrik bývalého Severomoravské kraje, sign. H XVI 7, inv. č. 2675, fol. 39r.

¹⁴² Křížovou cestu nacházející se při cestě na Ratiboř benedikoval 1. května 1765 kvardián opavských františkánů Peregrinus Pohl; srov. matrika zemřelých z let 1737–1820, ZA v Opavě, Sbirka matrik bývalého Severomoravské kraje, sign. H XVI 7, inv. č. 2675, fol. 272v, 273r; ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 4935 a J. KRAKOVIČ, „Kronika“, s. 316.

¹⁴³ Křížovou cestu benedikoval 1. května 1788 ratibořský kvardián u sv. Václava Vavřinec Pavliczek z Tvorkova; srov. matrika zemřelých z let 1737–1820, ZA v Opavě, Sbirka matrik bývalého Severomoravské kraje, sign. H XVI 7, inv. č. 2675, fol. 273r; matrika narozených z let 1737–1804, ZA v Opavě, Sbirka matrik bývalého Severomoravské kraje, sign. H XVI 2, inv. č. 2670, fol. 252v; a J. KRAKOVIČ, „Kronika“, s. 318.

¹⁴⁴ K Burgrovi a Jurčíkovi srov. B. INDRA, *Příspěvky*, Časopis Slezského zemského muzea – B 42, 1993, s. 143.

¹⁴⁵ Srov. matrika narozených z let 1737–1804, ZA v Opavě, Sbirka matrik bývalého Severomoravské kraje, sign. H XVI 2, inv. č. 2670, fol. 252v; J. KRAKOVIČ, „Kronika“, s. 318; B. INDRA, *Příspěvky*, Časopis Slezského zemského muzea – B 42, 1993, s. 143; ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 4720; Marie SCHENKOVÁ – Jaromír OLŠOVSKÝ, *Barokní malířství a sochařství v západní části českého Slezska*, Opava 2001, s. 127, pozn. 1. Kazatelnu zachycuje fotografie interiéru kostela před vyhořením – srov. pozn. 108.

¹⁴⁶ Srov. matrika narozených z let 1737–1804, ZA v Opavě, Sbirka matrik bývalého Severomoravské kraje, sign. H XVI 2, inv. č. 2670, fol. 251v a J. KRAKOVIČ, „Kronika“, s. 318.

¹⁴⁷ Kniha kostelních účtů z let 1690–1793, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 4, fol. 317r (výdaje za rok 1701), fol. 328r (výdaje za rok 1709), fol. 203v (výdaje za rok 1771), fol. 331r (výdaje za rok 1710), fol. 338v (náklady za rok 1715), fol. 369v (náklady za rok 1749), fol. 157r (náklady za rok 1761), fol. 165v (náklady za rok 1763), fol. 242r (náklady za rok 1778).

zapsal pět oltářů.¹⁴⁸ Hlavní s obrazy sv. Jana Křtitele a Panny Marie (ještě obraz Andermannů a přenesený z bočního mariánského oltáře?). Víme, že dřevěný oltář byl vrcholně rokokový a podle faráře se mu stylem podobala křtitelnice.¹⁴⁹ V tomto případě tedy nelze vyloučit autorství Hartmannova. Dále v chrámu stály boční oltáře, tzn. mariánský oltář (v lodi na epištolní straně) s obrazem Navštívení Panny Marie pořízeným Bohumilem Bedřichem Hennebergem v Římě někdy před rokem 1780, boční oltář sv. Josefa (v lodi na evangelní straně) s obrazem sv. Josefa, v kapli sv. Kříže se nacházel mladší oltář s obrazem Ukřižování a v kapli sv. Barbory oltář s obrazem jmenované světice. Z liturgických potřeb uvedených Glatzlem připomeňme jen velkou stříbrnou pozlacenou monstranci a tři stříbrné pozlacené kalichy. Farář nás informoval také o osudech výše uvedených pěti starých zvonů. Zařízení chrámu, jeho přírůstky a nejrůznější opravy nám po roce 1821 dovolují sledovat zejména dodatek ke Glatzlově inventáři z roku 1862, kostelní účty a především inventář z roku 1897 (např. evidence dosud nepodchycených obrazů a soch).¹⁵⁰ Uvedeme pouze štafirování všech bočních oltářů, tzn. sv. Barbory (účetní výkaz za rok 1888), sv. Josefa a Panny Marie (účetní výkaz za rok 1889) a oltáře křížového (účetní výkaz za rok 1894).¹⁵¹ Téměř kompletní vybavení starého svatostánku bohužel zničil osudný požár v roce 1906. Zachránila se jen paramenta a několik korouhví. Obecní kronikář Max Schichor tak litoval i ztrátu relativně nových varhan, které v roce 1886 dodala firma Schlag a synové ze Svídnice.¹⁵²

O obydlí sudických duchovních správců prameny dlouho mlčí. Dá se předpokládat, že plebáni žili spíše v dřevěné faře, která se zřejmě nacházela nedaleko kostela. Fara se poprvé explicitně připomíná až k roku 1539, a to v souvislosti s výše uvedeným sporem Jana Wenera a Benedikta.¹⁵³ Nevíme o ní nic konkrétního. To platí rovněž pro objekt (patrně dřevěný) připomínaný Jiřím Adamem Falkenhonem z Glošku k roku 1638, který měl být společně s kostelem a školou „...*od drahně leth*...“ poškozený ohněm (fara a škola byly zřejmě vypáleny zároveň s kostelem za dánského vpádu v letech 1626–1627). Od té doby zůstal „pustý“, ale patron plánoval jeho renovaci či výstavbu nové fary.¹⁵⁴ Je otázkou, zda sudický pán stačil své plány realizovat, nebo je uskutečnili až jeho nástupci. Další zprávy se objevují až v děkanských matrikách z poslední třetiny 17. století.¹⁵⁵ Podle informace Bartoloměje Bedřicha Horatia příbytek (pravděpodobně dřevěný) sudických kněží v roce 1672 či krátce předtím vyhořel do základů. Na nich však již začala vyrůstat novostavba (zřejmě také dřevěná) a současně se budovala i stáj (starou patrně také zničil požár, podobně jako školu). U fary se rozkládala rozlehlá zahrada. Koncem 80. let si pak Horatius stěžoval na nedbalé farníky, kteří odmítali opravovat ploty a pozemek tak poskytoval nevelký užitek. Novou faru označil za dosti pohodlnou, nicméně její zatékající střecha vyžadovala opravu (Horatiova slova pak doslovně opsal farář Valentin Josef Bauer v roce 1690). Někdy

¹⁴⁸ Inventář sudického farního kostela, benefícia a fary z roku 1821 – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8037.

¹⁴⁹ Hlavní oltář zachycuje fotografie interiéru kostela před vyhořením – srov. pozn. 108.

¹⁵⁰ Dodatek k inventáři sudického farního kostela, benefícia a fary z roku 1821 vypracovaný v roce 1862 a zachycující změny ve farnosti od roku 1820 (dodatek je přiložen k inventáři) – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8307; inventář sudického farního kostela, benefícia a fary z roku 1897, tzv. kniha miscelaneí, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1, 5, 6, 7, 8.

¹⁵¹ SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 7.

¹⁵² P. WILPERT a kol., *Beiträge I/1*, s. 33.

¹⁵³ Srov. pozn. 31.

¹⁵⁴ ZA v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko – krmovského, Opava, kart. 41, inv. č. 207.

¹⁵⁵ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, č. knihy 210a, fol. 43v; č. knihy 184a, fol. 38v; opavská děkanská matrika 1691 (DOZA), fol. 88r.

v letech 1692–1701 byla budova renovována farářem Václavem Jindřichem Freundtem.¹⁵⁶ Částka přesahující 26 zlatých a hrazená farníky byla využita na „stavění“ fary. Freundt tím nejspíše myslel jen opravu či nové zhotovení šindelové střechy. Dále víme, že za něj byla provedena oprava oken a dveří fary, postaven nový laťkový plot kolem fary, pořízena studna na faře, zřízena zahrádka pro farní kuchyni a plot kolem ní, renovována stáj pro koně a krávy, hlavní brána do farní arey (nepochybně zvonice) a brána do farního dvora.¹⁵⁷ Sudice náležely k místům, která byla nebývale často zasažena požáry. Jejich oběti se nezdá stávala také obydlí sloužící duchovním správcům. Patrně někdy krátce před rokem 1750 se mohl sudický farář nastěhovat do nového domu (o okolnostech výstavby pravděpodobně dřevěného objektu prameny nevyprávějí). Nicméně v květnu uvedeného roku zachvátil městečko rozsáhlý požár a faráři Ondřeji Leopoldu Hainzovi (stavebník fary?) zbyly oči jen pro pláč – faru oheň totálně zničil a podlehl mu i špýchar.¹⁵⁸ Dobu výstavby a podobu další farní a pravděpodobně opět dřevěné budovy neznáme. Patrně na jejím místě začala v roce 1786 vyrůstat nedaleko kostela nová pozdněbarokní nebo klasicistní fara, která byla nepochybně zděná. Základní kámen položil dne 16. května duchovní správce Josef Glatzl. Výstavbu, ukončenou možná ještě téhož roku, ale provázely komplikace, zapříčiněné dalším požárem. Ten vypukl v červenci 1786 v domě řezníka Jakuba Lehna (údajně byl již devátý toho roku). V té době měli Glatzl a jeho kooperátor své osobní věci a účty vztahující se k výstavbě nové fary právě u Lehna, který jim asi načas poskytl i přístřeší. Oheň vše zničil.¹⁵⁹ Faru nám poprvé přiblížil v inventáři z roku 1821 právě kněz spojený s její výstavbou.¹⁶⁰ V přízemí měl k dispozici dva sousedící pokoje Glatzl, další světnice sloužila kooperátorovi, jiná pak služebnictvu. Kromě toho zde byla kuchyň (k roku 1897 se uvádí jako klenutá)¹⁶¹ a klenutá spíž. V podkroví se nacházela místnost, kterou v době Glatzlova farářování využívali v létě Hennebergové (v Sudicích již neměli zámek). Hospodářské zázemí tvořily zděné stáje pro dobytek, dvoupodlažní zděná sýpka (postavena 1820), vohlovna (zbudována 1819) a nově vystavěná stodola. Fara byla po požáru opět v nejlépeším stavu. Zakrátko se vše změnilo, protože již v roce 1822 se musel Glatzlův nástupce František Botzian vyrovnávat s následky další katastrofy. Z přípisu Konstancie z Hennebergu (vdovy po Aloisi Hennebergovi) konzistoři z léta 1825 totiž vyplývá, že mezi 19. únorem 1819 a 21. březnem 1822 v Sudicích třikrát hořelo a pokaždé vyhořela i fara.¹⁶² Ta musela být vždy znovu renovována a stálo to dohromady více než 6 125 zlatých (jen náklady patrona). V roce 1862 vypracoval duchovní správce František Philipp dodatek ke Glatzlovu inventáři, který ohledně fary a hospodářských stavení nepřinesl v podstatě nic zásadního, snad jen to, že v roce 1848 byly nově vyzděny stáje.¹⁶³ Byl to právě Philipp, který chtěl někdy po roce 1862 podle kravařského vzoru přestavět podkroví fary zahrnující tzv. sál

¹⁵⁶ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 3642.

¹⁵⁷ TAMTÉŽ.

¹⁵⁸ Matrika narozených z let 1737–1804, ZA v Opavě, Sběrka matrik bývalého Severomoravského kraje, sign. H XVI 2, inv. č. 2670, fol. 2v.

¹⁵⁹ Matrika narozených z let 1737–1804, ZA v Opavě, Sběrka matrik bývalého Severomoravského kraje, sign. H XVI 2, inv. č. 2670, fol. 1v, 252v. Dále srov. pamětní zápisy faráře Jureczky – tzv. kniha miscelaneí, SOkA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1 (zápisy s. 6); pamětní listina uložená do makovice věže farního kostela v roce 1906 – tzv. kniha miscelaneí, SOkA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1; inventář sudického farního kostela, benefícia a fary z roku 1897 – tzv. kniha miscelaneí, SOkA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1; J. KRAKOVIC, „Kronika“, s. 318.

¹⁶⁰ Inventář sudického farního kostela, benefícia a fary z roku 1821 – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8037.

¹⁶¹ Inventář sudického farního kostela, benefícia a fary z roku 1897 – tzv. kniha miscelaneí, SOkA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1.

¹⁶² ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 5087.

¹⁶³ ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8307.

(bývalý letní byt Hennebergů) a půdu, a to podle plánu zednického mistra Glogera z Chuchelné. Jeho snahy ale ztroskotaly na negativním stanovisku ketřského arcibiskupského komisaře Karla Ullricha, jemuž se zdály náklady příliš vysoké.¹⁶⁴ Philippovi se naopak ale podařilo realizovat výstavbu nové zděné stodoly (1871; stará shořela 1870 či 1871), opravit šindelovou střechu fary (1880), zřídít nový plot kolem farní zahrady (1880) a vydláždít farní dvůr (po roce 1883) a vyhloubit na něm studnu (1884).¹⁶⁵ To se již čas vyhraněný existenci pozdněbarokní či klasicistní fary pomalu chýlil ke konci. S její poslední deskripcí před demolicí v roce 1905 se setkáváme v inventáři z roku 1897 sepsaném administrátorem Karlem Papeschem.¹⁶⁶ Podle jeho slov měl dům na délku zhruba 20 metrů a na šířku něco přes 12 metrů. Čtyři přízemní místnosti sloužily stále stejným účelům jako v roce 1821, pokoj v patře se označoval jako jídelna. Krov objektu byl tehdy ve špatném stavu. Naproti faře Papesch situoval stáje (výslovně zmíněny dva kravíny, konírna pro čtyři koně a s vozovnou spojený prostor pro černý dobytek, telata a hřibata), průjezdní šopu, špýchar, komůrku pro děvečku, kůlnu na dřevo a nově zbudovanou vozovnu. K faře náležel také mandl. Za stájemi v tzv. „Säegarten“ (další dvě farní zahrady se nacházely za hřbitovní zdi a za stájemi) stála dvoupatrová stodola (obdélného půdorysu) s mlatem z roku 1871. Farní dvůr s hnojištěm a studnou byl vydlážděn kabřincem. Zchátralou faru v Sudicích nahradila nová na počátku 20. století, a to v době, kdy se současně stavěl novogotický chrám. Také ona byla vybudována podle projektu Josefa Seyfrieda. Rozhodnutí o její výstavbě padlo v roce 1904. V prosinci měla již střechu a první říjnový den roku 1905 se farář Arnošt Jureczka do ní nastěhoval.¹⁶⁷ Dodnes stojící trojpodlažní vilová fara z režných cihel vyrostla blízko kostela, ovšem na jiném místě než její předchůdkyně. Podle návrhu kravařského rodáka vznikla rovněž dosud stojící hospodářská stavení z režného zdiva.

Otázku rozsahu sudické farnosti ve středověku asi již nikdy uspokojujivě nevyřešíme. Pochopitelně nevelká vzdálenost Rohova, Petřatína a Stibořic od Sudic svádí k lákavé hypotéze, že tyto lokality náležely k farnosti již ve starším období, nicméně první doklady o jejich příslušnosti k okrsku kostela sv. Jana Křtitele máme až z přípisu Jiřího Adama Falkenhona z Glošku z roku 1638 a děkanských matrik z poslední třetiny 17. století.¹⁶⁸ Zpráva Řeho-

¹⁶⁴ Pamětní kniha farnosti, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 24, s. 39–40.

¹⁶⁵ Pamětní kniha farnosti, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 24, s. 40, 41; ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 4720; inventář sudického farního kostela, benefícia a fary z roku 1897 – tzv. kniha miscelaneí, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1; pamětní zápisy faráře Jureczky – tzv. kniha miscelaneí, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1 (zápisy s. 8, 9). K Philippových aktivitám srov. také J. KRAKOVIČ, „Kronika“, s. 319 a P. WILPERT, *Franz Philipp*, s. 6.

¹⁶⁶ Inventář sudického farního kostela, benefícia a fary z roku 1897 – tzv. kniha miscelaneí, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1; rok demolice přináší pamětní listina uložená do makovice věže farního kostela v roce 1906 – tzv. kniha miscelaneí, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1.

¹⁶⁷ Roku 1898 nechal Jureczka postavit nový plot kolem farní zahrady a roku 1902 novou zděnou studnu na farní zahradě – srov. plány k výstavbě plotu a studny, tzv. kniha miscelaneí, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1. K nové faře a novým hospodářským stavením (přistavěny ke starší a doposavad stojící stodole z roku 1871) srov. např. pamětní kniha farnosti, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 24, s. 49; pamětní listina uložená do makovice věže farního kostela v roce 1906 – tzv. kniha miscelaneí, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1; Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, evidenční list nemovité kulturní památky, poř. číslo 38098/8 – 3080/2, 38098/8 – 3080/3 (zpracovaly L. Svátková a M. Jančarová); Marek SKUPIEN, *Farní úřad Sudice 1690–1997. Inventář*, Opava 2012, s. 17.

¹⁶⁸ ZA v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko – krnovského, Opava, kart. 41, inv. č. 207; ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, č. knihy 210a, fol. 44r; č. knihy 184a, fol. 39v; opavská děkanská matrika 1691 (DOZA), fol. 89r. V přípisu olomouckého biskupa Viléma Prusinovského z Víckova Hynkovi Tamfeldovi na Rohově (1571) se zmiňuje „jeho“ farář Brikcí Sulovský, který se měl na příkaz biskupa stěhovat do Kroměříže (ZA v Opavě, fond Zukal Josef, inv. č. 192, fol. 60r). Vzhledem k absenci jakéhokoliv dokladu o samostatné duchovní správě a kostelu v Rohově však s vysokou pravděpodobností předpo-

ře Wolného o přidělení Petřatína k Sudicím až v roce 1652 je tak evidentně mylná.¹⁶⁹ První zmínka o faráři z roku 1238 (pokud tedy opravdu šlo o Sudice na Opavsku) by mohla vypovídat o původně větším farním obvodu. S touto domněnkou není v rozporu výše uvedená žaloba Petra Oderského z Lidévova z roku 1526.¹⁷⁰ Vyplývá z ní, že v té době náleželi k sudickým farnímu obvodu kobeřičtí osmilánici, kteří to měli mnohem blíže ke kostela sv. Mikuláše v Kobeřicích. Majitelé osmi lánových gruntů náleželi k Sudicím ještě v roce 1638, kdy opět odmítali odvést zadržované desátky a jiné platy a plnit další povinnosti ke kostelu a faře.¹⁷¹ Někdy poté od sudické fary odpadli. Povědomí o jejich někdejší příslušnosti ke kostelu sv. Jana Křtitele registrujeme v Sudicích ještě koncem 17. století.¹⁷² K farnosti patřil i dvůr Světlovec (přináležel k Rohovu), jehož obyvatelstvo bylo zapisováno do sudických matrik (od 1702).¹⁷³

Podle inventáře z roku 1821 pobíral sudický farář celkově 42 šeflů a dva věrtele žita a stejně tolik ovsů.¹⁷⁴ Dále měl příjem ze štólových poplatků, z koledy (dostával pecny chleba, proso, hrách, uzené klobásy a peníze). Stále měl k dispozici pole o rozsahu půl lánu. Tři části vynášely dohromady 30 šeflů obilí. Z obecní louky získával po fůře a půl sena a stejné množství trávy. Farář měl také právo vyhánět svůj dobytek na obecní pastvu. Protože protestanti ze Sudic a Stibořic neodváděli desátek a štólové poplatky, bylo postavení sudického kooperátora obtížné. Dostával pouze plat od faráře a jídlo zdarma. Pokud se týče kostela, tomu měla k roku 1821 plynout pouze roční činže z blíže nespecifikované zahrady. V roce 1857 došlo ke scelení obroční půdy. Duchovní správce měl k dispozici pole o výměře 14 a půl hektaru a malou louku.¹⁷⁵

V roce 1831 získal dolnobenešovské dominium Eduard Maria Lichnovský, kterého v roce 1839 vystřídal belgický bankéř Jan Jakub Lejeune, jehož dědicové prodali panství v roce 1856 Rothschildům.¹⁷⁶ Od nich zakoupil v roce 1879 sudický majetek s patronátem švec Raida, který brzy poté odstoupil vlastnictví ševcovskému tovaryši Schwenznerovi (oba

---

kládáme, že v Rohově ve starší době fara nebyla. Sulovský byl katolickým farářem, jenž možná přišel o beneficium následkem reformace a kterého pak Tamfeld zaměstnal jako kaplana na rohovské tvrzi.

¹⁶⁹ G. WOLNÝ, *Kirchliche Topographie I/5*, s. 291.

¹⁷⁰ Srov. pozn. 28.

¹⁷¹ Srov. zápisy Jiřího Adama Falkenhona z Glošku hejtmanovi Barskému a hejtmana Barského jeho švagru Jiřímu Jetřichovi Kotulinskému z Kotulína na Kobeřicích – ZA v Opavě, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko – krnovského, Opava, kart. 41, inv. č. 207.

¹⁷² ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, č. knihy 184a, fol. 39r; kart. 3642; opavská děkanská matrika 1691 (DOZA), fol. 88v. Ke kobeřickým osmilánům srov. Bohumil SOBOTÍK, *Opavský rejstřík mostného z roku 1349. Příspěvek k historickému místopisu Opavska*, Časopis Slezského muzea – B 12, 1963, s. 79–83; stručně také Marek SKUPIEN, *Tři neznámé listiny k postavení poddaných z Kobeřic na Hlučínsku v době předbělohorské*, *Vlastivědné listy* 33/2, 2012, s. 1, pozn. 1.

¹⁷³ Srov. např. nejstarší dochovaná sudická matrika, ZA v Opavě, Sbirka matrik bývalého Severomoravské kraje, sign. H XVI 1, inv. č. 2669, fol. 12v. Dne 1. dubna 1925 byly Stibořice a Petřatín ze sudického farního obvodu vyčleněny (prvně uvedená osada přiřazena ke Křanovicím, druhá k Drslavi; farnost přišla také o Světlovec, který rovněž zůstal v německé části arcidiecéze). Petřatín pak s dodatkem, že jakmile to poměry dovolí, bude opět připojen k Sudicím. To se však nestalo, a tak od té doby tvoří farní obvod pouze Sudice a Rohov – pamětní zápisy faráře Jureczky, tzv. kniha miscelanei, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1 (zápisy s. 13–14).

¹⁷⁴ Inventář sudického farního kostela, beneficia a fary z roku 1821 – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8037. Výkaz z roku 1761 zahrnující i protestanty (v Sudicích platilo 12 luteránů a 39 katolíků, ve Stibořicích 27 luteránů a pouze 1 katolík, v Rohově a Petřatíně odevzdávali desátek jen katolíci) hovořil o 68 šeflech a dvou věrtelích žita a totožném množství ovsů – nejstarší dochovaná sudická matrika, ZA v Opavě, Sbirka matrik bývalého Severomoravské kraje, sign. H XVI 1, inv. č. 2669, fol. 266v.

¹⁷⁵ Inventář sudického farního kostela, beneficia a fary z roku 1897 – tzv. kniha miscelanei, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1.

¹⁷⁶ V. PLAČEK – M. PLAČKOVÁ, *Dolní Benešov*, s. 60, 74; V. ŠTĚPÁN, *Bělá*, s. 36, 38.

z Rudyšvaldu; polsky Chałupki, dnes v Polsku).¹⁷⁷ V roce 1890 byl zbytkový statek Sudice úředně zrušen a majetek byl zapsán katolickým školám v Sudicích a Petřatině.¹⁷⁸

Takřka 50 let působil v Sudicích František Philipp (farářem v letech 1848–1896) a stejně dlouhou dobu sloužil bohoslužby ve farním chrámu sv. Jana Křtitele Arnošt Jureczka (farářem v letech 1897–1945).¹⁷⁹

V 19. století již chrám sv. Jana Křtitele kapacitně nevyhovoval neustále rostoucímu počtu obyvatel sudického církevního okrsku.¹⁸⁰ Počátky úvah o výstavbě nového chrámu se datují k roku 1821.¹⁸¹ Tehdy upozorňoval na nutnost výstavby větší svatyně farář Glatzl. Se shodným názorem se pak setkáváme v protokolu o generální vizitaci z roku 1842.¹⁸² Na vybudování svatostánku myslel i farář Philipp. Nepodařilo se mu však sehnat potřebné finanční prostředky. Generální ředitel panství Dolní Benešov Vilém Wetekamp se sice nezdráhal uhradit patronátní díl, ale mezitím (1879) Rothschildové sudický majetek prodali (srov. výše). Kromě toho díky mnoha katastrofálním požárům na tom sudičtí nebyli zrovna nejlépe.¹⁸³ Při větší opravě kostela v roce 1885 registrujeme nařízení o novostavbě, nicméně Philipp se nového chrámu nedočekal.¹⁸⁴ Více štěstí měl jeho energický nástupce Jureczka. Už v prvním roce (1897) svého působení v Sudicích předložil farníkům svůj plán ke zřízení svatostánku a vysvětlil právní a finanční situaci.¹⁸⁵ Definitivní rozhodnutí o výstavbě padlo na zasedání kostelního představenstva a zastupitelstva kostelní obce v roce 1901.¹⁸⁶ Realizaci celé akce komplikoval dlouholetý soudní spor (1901–1904) s dolnobenešovským dominiem o plnění patronátních povinností.¹⁸⁷ Ten byl rozhodnut ve prospěch panství, protože prodej v roce 1879 zahrnoval i patronát. Příslušné finance se zavázala obstarat kostelní obec. Plány vypracoval Jureczkův přítel, kravařský rodák Josef Seyfried, jenž byl současně vrchním stavbyvedoucím. Oba muži předtím uskutečnili několik společných studijních cest.¹⁸⁸ Nový farní kostel byl pak vystavěn v letech 1904–1906 (stavba zahájena 1. března

¹⁷⁷ Pamětní kniha farnosti, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 24, s. 41. Pokud se týče otázky patronátu, tak farář Arnošt Jureczku dosadil v roce 1897 na faru ordinář a farnost pak byla vedena jako „liberae collationis“ – srov. pamětní zápisy faráře Jureczky – tzv. kniha miscelaneí, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1 (zápisy s. 10); pamětní kniha farnosti, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 24, s. 47.

¹⁷⁸ Pamětní kniha farnosti, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 24, s. 41; P. WILPERT a kol., *Beiträge I/1*, s. 18 (Schichorova kronika).

¹⁷⁹ K osobě faráře Philippa srov. pozn. 128, resp. 108. K Jureczkovi srov. anonymní práci „*Ernst Jureczka (Abschrift aus der Zauditzer „Matrik“)*“ – xerokopie stati uveřejněné v periodiku „*Der Ratiborer*“ 42, 1995, byla vlepena do pamětní knihy farnosti, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 24, s. 67; Paul WILPERT, *Die Zauditzer Kirche – ein Kulturdenkmal*, Berlin 1997, s. 2–4 (nepublikovaná práce uložena v SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, příloha zařazená u fondu); Erich ŠEFČÍK, heslo *Jureczka, Ernst*, in: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Nová řada. Sešit 3. (15.), Ostrava 2002, s. 68–69; J. KRAKOVIC, „*Kronika*“, s. 319.

¹⁸⁰ K roku 1905 žilo ve farnosti 2 226 katolíků a 1235 nekatolíků – pamětní listina uložená do makovice věže farního kostela v roce 1906 – tzv. kniha miscelaneí, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1.

¹⁸¹ Inventář sudického farního kostela, beneficia a fary z roku 1821 – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 8037.

¹⁸² Srov. přípis faráře Jureczky v přípisu konzistoři z 25. července 1903 – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 4720.

¹⁸³ P. WILPERT, *Franz Philipp*, s. 5–6.

¹⁸⁴ Srov. přípis faráře Jureczky v přípisu konzistoři z 25. července 1903 – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 4720.

¹⁸⁵ P. WILPERT, *Die Zauditzer Kirche*, s. 2.

¹⁸⁶ Srov. přípis faráře Jureczky konzistoři z 25. července 1903 – ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, kart. 4720.

¹⁸⁷ Ke sporu srov. např. pamětní kniha farnosti, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 24, s. 48.

¹⁸⁸ V roce 1899 do Vídně, v roce 1903 do Berlína, obhlédli i nové kostely ve vládním obvodu Opolí – pamětní kniha farnosti, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 24, s. 48. ; P. WILPERT, *Die Zauditzer Kirche*, s. 3.

1904, základní kámen položen 5. dubna 1904, svatostánek konsekrován olomouckým sufragánem Karlem Wisnarem 19. listopadu 1906).¹⁸⁹ Stavební náklady (bez zařízení) činily 190 tisíc říšských marek.¹⁹⁰ Nechybělo mnoho, aby Seyfriedovo dílo ještě před vysvěcením shořelo.¹⁹¹ V září roku 1906 totiž plameny pohltily starý kostel a oheň silně poškodil i novou svatyni stojící v jeho těsném sousedství.¹⁹²

Silně věřící obyvatelé sudického církevního okrsku se sdružovali do řady katolických spolků nebo bratrstev. Patrně v souvislosti s cílem oslabit pozice nekatolíků ve farnosti bylo za faráře Stussiga dne 30. srpna 1733 zřízeno při kostele sv. Jana Křtitele arcibratrstvo Nejsv. růžence.¹⁹³ Stussig pravděpodobně založil korporaci ve spolupráci s Janem Jindřichem Hennebergem, protože další příslušníky tohoto rodu spatřujeme posléze mezi jejími předními členy.¹⁹⁴ Určité indicie navíc nasvědčují, že Hennebergové umožnili konfraternitě využívat kapli sv. Barbory.¹⁹⁵ Nahlédnout do organizační struktury arcibratrstva ve starším období jeho existence nám umožňuje několik protokolů o volbách představených z let 1755–1841.¹⁹⁶ Připomeňme jen, že na shromáždění korporace při volbě v roce 1755 byli zvoleni rektor jako hlava sdružení, dále první a druhý asesor, prefekt a jeho dva asesoři, tzv. konzultorové (tedy rádci; 12 ze Sudic, šest z Petřatína a devět z Rohova), dva bratrští kostelníci a osoba, jejímž úkolem bylo nosit umbelu při bratrských procesích.¹⁹⁷ Protokoly jsou vepsány do nejstarší sudické matriky, podobně jako účetní výkazy arcibratrstva pro období 1759–1769.¹⁹⁸ Sledovat hospodářské poměry korporace lze rovněž díky účetní knize z let 1871–1945.¹⁹⁹ Po druhé světové válce již o činnosti bratří a sester ve farnosti neslyšíme. Obyvatelstvo příslušné k obvodu kostela sv. Jana Křtitele sporadicky nacházíme koncem 17. a v první půli následujícího století také v seznamech členů významného bolatického Hirschmentzelova růžencového arcibratrstva a v matrikách starých hlučinských katolických společenství, a to bratrstev Nanebevzetí Panny Marie a sv. Anděla Strážců.²⁰⁰ V první polo-

¹⁸⁹ P. WILPERT a kol., *Beiträge I/1*, s. 32, 37 (Schichorova kronika); pamětní kniha farnosti, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 24, s. 49.

¹⁹⁰ P. WILPERT a kol., *Beiträge I/1*, s. 37 (Schichorova kronika).

¹⁹¹ K novému kostelu a jeho zařízení více M. SKUPIEN, *Farní úřad*, s. 18–19; Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě, evidenční list nemovité kulturní památky, poř. číslo 38098/8 – 3080/1 (zpracovaly L. Svátková a M. Jančarová). Farní kostel s areálem (fara a hospodářská stavení, hřbitovní zeď se vstupní branou a kaplemi, hřbitovní hrobka – vystavěno podle Seyfriedových plánů) se v roce 1990 stal kulturní památkou – srov. evidenční list nemovité kulturní památky, poř. číslo 38098/8 – 3080.

¹⁹² K požáru srov. zejména pamětní kniha farnosti, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 24, s. 49. Bohoslužby se pak konaly v pracovních dnech v sále nové fary, v neděli v novém nedokončeném svatostánku.

¹⁹³ Datum zřízení uvedeno v matrice zemřelých z let 1737–1820, ZA v Opavě, Sbíрка matrik bývalého Severomoravského kraje, sign. H XVI 7, inv. č. 2675, fol. 23v. K poznání raněnovověkých bratrstev v olomoucké (arci)diecézi výrazně přispěl Vladimír MAŇAS, *Náboženská bratrstva olomoucké (arci)diecéze do josefinských reforem*, Brno 2003 (diplomová práce obhájená na Filosofické fakultě Masarykovy univerzity). Sudické bratrstvo Maňas nepodchytil.

¹⁹⁴ V roce 1755 a 1759 byl ve farním kostele zvolen rektorem arcibratrstva Bohumil Bedřich Henn z Hennebergu, k roku 1755 se stal druhým asesorem Jan Henn z Hennebergu – nejstarší dochovaná sudická matrika, ZA v Opavě, Sbíрка matrik bývalého Severomoravského kraje, sign. H XVI 1, inv. č. 2669, fol. 165r,v, 166r.

¹⁹⁵ Např. v kapli visel bratrský obraz – inventář sudického farního kostela, beneficia a fary z roku 1897 – tzv. kniha miscelanei, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1.

¹⁹⁶ Nejstarší dochovaná sudická matrika, ZA v Opavě, Sbíрка matrik bývalého Severomoravského kraje, sign. H XVI 1, inv. č. 2669, fol. 165r.

¹⁹⁷ Nejstarší dochovaná sudická matrika, ZA v Opavě, Sbíрка matrik bývalého Severomoravského kraje, sign. H XVI 1, inv. č. 2669, fol. 165r. Z dalších volebních zápisů je zřejmé, že se struktura organizace vedení v čase měnila.

¹⁹⁸ Nejstarší dochovaná sudická matrika, ZA v Opavě, Sbíрка matrik bývalého Severomoravského kraje, sign. H XVI 1, inv. č. 2669, fol. 139r, 167v.

¹⁹⁹ SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 21.

²⁰⁰ SOKA Opava, fond Farní úřad Bolatice, inv. č. 29; SOKA Opava, fond Farní úřad Hlučín, inv. č. 13, 14.

vině 20. století působily v Sudicích vedle růžencového arcibratrstva další katolické korporace.²⁰¹

Závěrem se podívejme na postavení sudické farnosti v kontextu vývoje církevní správy. Území Opavska (v rámci piastovské holasické kastelánie) náleželo až do poslední čtvrtiny 12. století k vratislavské diecézi.²⁰² Poté se stalo (v rámci přemyslovské přerovské a posléze holasické/opavské provincie) součástí olomouckého biskupství.²⁰³ Následně bylo přičleněno k některému ze Zdikových arcijáhenství.²⁰⁴ Nejpozději od druhé čtvrtiny 13. století spadalo do nově vytvořeného opavského děkanátu a někdy před rokem 1255 bylo včleněno do vyššího správního celku – opavského arcijáhenství ustaveného biskupem Brunem ze Schauenburku.²⁰⁵ Komponentou této hierarchické struktury byla jako nejnižší článek také sudická farnost. Koncem 80. let 17. století náležel církevní okrsek kostela sv. Jana Křtitele velmi krátce k děkanátu Ketř,²⁰⁶ poté zase k děkanátu Opava a od roku 1729 k opětovně zřízenému děkanátu Ketř.²⁰⁷ Po roce 1742 se farnost ocitla v pruské části diecéze (od 1777 arcidiecéze), pro kterou byl v roce 1751 zřízen tzv. komisariát.²⁰⁸ V roce 1782 zrušil arcibiskup Antonín Theodor Colloredo-Waldsee-Mels již formální instituci arcijáhenství a nahradil ji hustější sítí arcikněžství. Farnost Sudice se stala součástí arcikněžství Ketř

²⁰¹ Šlo o spolek sv. Cecílie, spolek sv. Terezie (založen 1909), bratrstvo Nejsv. Srdce Ježíšova, obec III. řádu sv. Františka a katolický dělnický spolek (zřízen 1908), který v roce 1922 splynul s mužským katolickým spolkem (založen 1897?) – srov. M. SKUPIEN, *Farní úřad*, s. 19.

²⁰² Přemyslovská holasická enkláva v okolí Hradce u Opavy, která se ocitla v českých rukou nejpozději v roce 1039, možná patřila pod pravomoc olomouckého biskupa. Církevní příslušnost k Vratislavi trvala de iure do roku 1229 – srov. Dalibor PRIX, *Vývoj církevní organizace na Opavsku do poloviny 14. století. Stav a úkoly výzkumu*, in: M. Borák (ed.), *Slezsko v dějinách českého státu*. Sborník příspěvků z vědecké konference, pořádané pod záštitou prezidenta České republiky Václava Havla u příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě, Opava 1998, s. 89–90; P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady*, s. 417–418.

²⁰³ V roce 1201 Přemysl Otakar I. postoupil biskupství desátky z Holasicka – CDB II. Ed. Gustav FRIEDRICH, Prague 1912, s. 18–21, č. 22; dále srov. D. PRIX, *Vývoj*, s. 92 a P. KOUŘIL – D. PRIX – M. WIHODA, *Hrady*, s. 417.

²⁰⁴ K olomouckému, či přerovskému; hradecké teritorium již dříve? Srov. D. PRIX, *Vývoj*, s. 93.

²⁰⁵ K roku 1244 se připomíná jako opavský děkan farář v Nové Cerekvi Jan – CDB IV-1. Edd. Jindřich ŠEBÁNEK – Saša DUŠKOVÁ, Prague 1962, s. 131–132, č. 46; opavským arcijáhnem je poprvé v pramenech jmenován k roku 1255 kanovník Heidolf – CDB III-1. Edd. Jindřich ŠEBÁNEK – Saša DUŠKOVÁ, Prague 1974, s. 109–112, č. 55; dále srov. D. PRIX, *Vývoj*, s. 94–95. Opavské arcijáhenství neznámo kdy zaniklo, každopádně v 16. století náležel opavský „distrikt“ do kompetence přerovského arcijáhna – srov. přípis olomouckého biskupa Marka Khuena z roku 1564 výše zmiňovanému Blažejí Siebenlothovi, foneru, jakožto arcijáhnovi přerovskému, bylo podřízeno nejen Přerovsko, ale i Opavsko (SOKa Opava, fond Archiv města Opava, kart. 46, inv. č. 751). Obnoveno pak bylo zřejmě někdy kolem roku 1600 – v roce 1614 zemřel jako kanovník olomoucký a arcijáhn opavský Daniel Haylig (srov. Metoděj ZEMEK, *Posloupnost prelátů a kanovníků olomoucké kapituly od počátku po nynější dobu I. 1131–1652*, opis z roku 1999 podle exempláře uloženého v knihovně ZA v Opavě, pobočka v Olomouci, č. 777; za zpřístupnění opisu vřele děkuji kolegovi Petru Tesařovi).

²⁰⁶ Jeho existence tehdy neměla dlouhého trvání. Ze souvislostí vyplývajících především z ketřské děkanské matricy (ZA v Opavě, fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc, č. knihy 184a) a opavské děkanské matricy 1691 (DOZA; zahrnuje i farnosti, které jsou popsány v ketřské matrice) vyplývá, že děkanát Ketř vznikl roku 1688 nebo 1689 a zanikl nepochybně v roce 1690. Na podrobnou analýzu zde není prostor.

²⁰⁷ Děkanát Ketř byl opětovně zřízen v roce 1729, a to na základě biskupského mandátu z 15. července – srov. kniha opisů konzistoriálních nařízení opavskému děkanovi a jeho přípisů farářům děkanátu Opava, SOKa Opava, fond Farní úřad u P. Marie Opava, inv. č. 107 (pramen jednoznačně svědčí o tom, že sudická farnost musela ke ketřskému děkanátu náležet hned po jeho založení) a G. WOLNÝ, *Kirchliche Topographie I/5*, s. 208 (prvotní ustavení děkanátu neregistruje).

²⁰⁸ Srov. opis dekretu o vzniku komisariátu v knize opisů nařízení církevních a světských úřadů, SOKa Opava, fond Farní úřad Kobeřice, inv. č. 18, fol. 27v. Prvním komisařem byl jmenován opavický děkan a farář Karel Josef Flessel (Flehs). Úřad komisaře pak zastával zpravidla ketřský farář.

(komisař fungoval zároveň jako ketřský arcikněž).²⁰⁹ V polovině 50. let 19. století se obvod sudického chrámu vyčlenil z děkanátu Opava a stal se již natrvalo součástí děkanátu Hlučín.²¹⁰

Summary

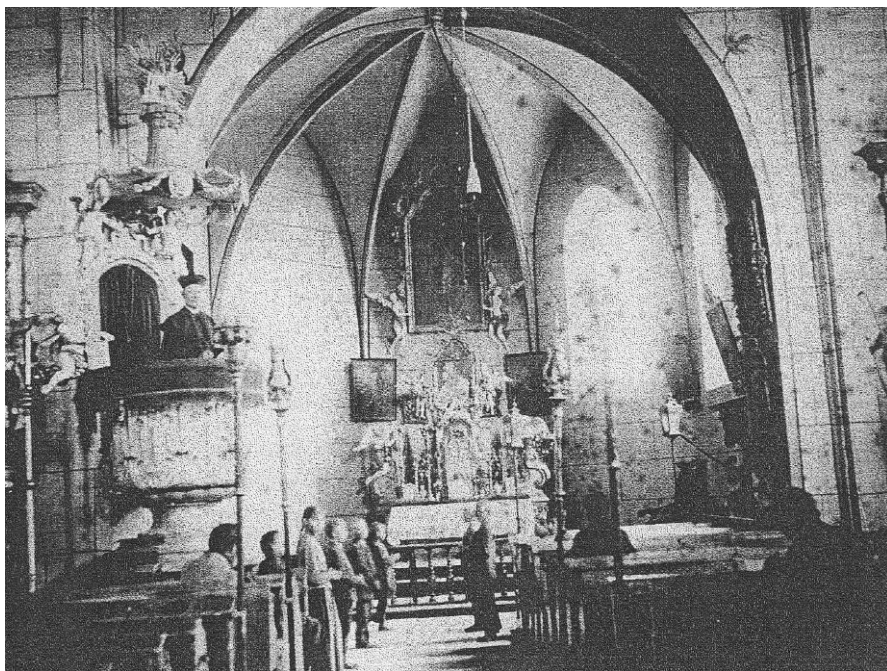
Historical outline of Sudice parish in Hlučín region until the beginning of the 20th century

The essay is an experiment for reconstruction of a catholic parish history by the church of St John the Baptist in Sudice by Opava. Though only a sketchy experiment not capturing the development of the Sudice church district in wider context and based mainly on the study of information sources because the history of the parish had not attracted the attention of the historians so far. Sudice is most likely mentioned in 1238 for the first time in connection with the personality of the pastor Petr, who was a court chaplain of Moravian margrave Přemysl at the same time as well. Villages Sudice by Třebíč or Blansko might theoretically be concerned, however the existence of neither clerical authorities nor a church have been documented in the whole history of these settlements. If Sudice by Opava is really concerned, the local parish might have been founded already at some time in the last third of the 12th century. At that time in connection with stabilization of the newly gained Holasice area the Přemyslids began to build a basic parish net, which was already made in the inland of the Přemyslid country. The founders of Sudice church and local parish could have been the landlords, thus the Přemyslids. We know very little about medieval clerical conditions in Sudice parish. The information is restricted to the personalities of the priests and mentions about the patronage. Among the medieval clergymen after Petr namely Drslav is mentioned in 1370, Mikuláš in 1382, Mikuláš from Lichnov (maybe identical with the previous Mikuláš and a not named priest mentioned shortly before 14th December 1405) in 1416–1419, Jurga in 1488. At some time before 1405 the priests were in charge of the inhabitants of the town Sudice as well, that was positioned near an older village – but it is not known when and by whom (noble family of Fulštejn?). Sudice was heavily stricken by the Hussite Wars during which it was occupied, or more precisely burnt down and robbed by Hussite warriors Boček Puklice from Pozořice and Jan Čapek from Sáňy in the 1430s. It is not known whether the church and parsonage were damaged as well. We do not know surely either if Hussite priests were appointed to Sudice benefice in the 15th century. We cannot exclude it with regard to the churchmanship of the Sudice owners and equally benefactors Štěpán (Jr.) from Vartnov and Holštejn and the members of Žerotín family. In the 1520s and 1530s catholic pastors Jan Werner and Benedict operated in Sudice. Apparently the last catholic priest was Jan Sedlic, who was introduced to the parsonage by Oderský family from Liděřov at some time before 1559. They converted to Lutheranism and the parish was instituted with Lutheran priests. From them only Tobiáš Hoffmann is known by name (as a pastor in Sudice documented in 1616). Evangelic course rooted heavily in the parish and disap-

²⁰⁹ Srov. Jan BISTRICKÝ – František DRKAL – Miloš KOUŘIL, *Průvodce po státních archivech 14. Státní archiv v Opavě. Průvodce po archivních fondech – svazek 3. Pobočka v Olomouci*, Praha 1961, s. 5 a mapová příloha (správní rozdělení olomoucké arcidiecéze k roku 1782).

²¹⁰ V červenci 1855 kontroloval sudickou knihu kostelních účtů ketřský děkan a arcibiskupský komisař Karel Ullrich, od července 1856 pak prováděl revizi již hlučínský děkan Šimon Richter – SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 6. Srov. také J. KRAKOVÍČ, „*Kronika*“, s. 313. Dále jen stručně dodejme, že v letech 1920–1938 patřily Sudice do československého dílu arcidiecéze, přičemž hlučínský děkanát nebyl zařazen do žádného arcikněžství. V období let 1938–1945 se sudický církevní obvod stal znovu součástí pruské části arcidiecéze (děkanát Hlučín, arcikněžství Ketř), kterou spravoval (společně s nově vzniklou částí sudetskou) generální vikář, jenž úřadoval z Braníc. Po roce 1945 setrvaly Sudice v hlučínském děkanátu, jenž opět nespadal do kompetence jakéhokoliv arcikněže. Dne 1. ledna 1952 vstoupilo v platnost nové územní rozdělení olomoucké arcidiecéze. Sudická farnost byla v rámci děkanátu Hlučín zařazena do arcikněžství Ostrava. V roce 1996 se stala součástí nově zřízeného biskupství ostravsko-opavského. Srov. M. SKUPIEN, *Farní úřad*, s. 19.

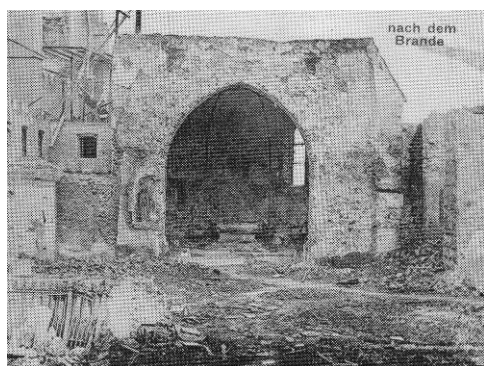
peared from the history of Sudice only with the post-war expulsion of German inhabitants. Relations between catholic priests and Lutherans were often very tense. In the time of the Thirty Years' War Catholic Church obtained the parsonage again. At that time the Danes burnt down the church in Sudice; only a brick presbytery and sacristy remained. A new wooden nave was built in the 1680s. The architecture of gothic presbytery is the most convenient for the period from the last third of the 14th century to the half of the 16th century. We know nothing about the older church in Sudice. At the beginning of the 18th century a big scandal shocked the parish – pastor Jakub Leonard Molitor accused his predecessor Václav Jindřich Freundt especially of willful selling of parish grounds, whereas the second named was supposed to have kept the money. It is not known how the argument ended but it seems that Freundt was not entirely innocent. Villages Rohov, until 1925 also Petřatín (today in Poland) and Stibořice (today in Poland; almost exclusively Lutheran location) belonged to the Sudice church district as well. The old church in Sudice burnt down in 1906. The new and up to now standing church was built at priest Arnošt Jureczka in 1904–1906. Josef Seyfried from Kravaře built it according to his own design. This concerns also the current parsonage (built in 1904–1905) that replaced the older baroque parsonage from 1786, the outbuildings, the graveyard wall with entrance gateway and chapels and graveyard tombs.

1. Pohled do presbytáře starého sudického kostela; na kazatelně farář Philipp (farářem v Sudicích v letech 1848–1896). Podle Paul WILPERT, Franz Philipp. Katholischer Pfarrer in Zauditz (1848–1896), Berlin 1997

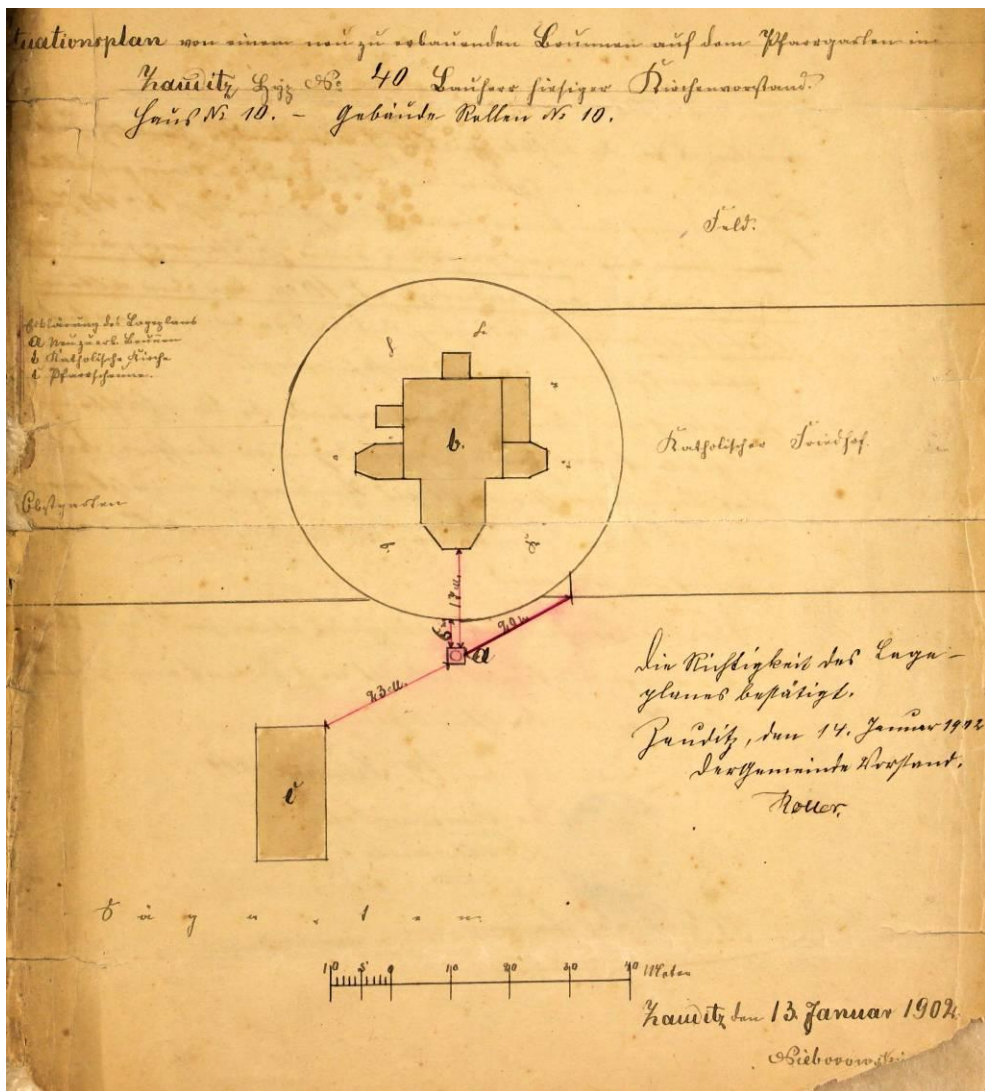
2. Starý sudický kostel před požárem v roce 1906. Podle Paul WILPERT a kol., Beiträge zur Zauditzer Chronik. Historisch-topographisch-statistische Beschreibung des Ortes Zauditz/Sudice. Gesamtausgabe I–VII, Berlin 2007 (snímky uveřejněny ve svazku II)

3. Kostel po požáru. P. WILPERT, tamtéž

4. Farář Jureczka (farářem v Sudicích byl v letech 1897–1945). Podle Paul WILPERT, Die Zauditzer Kirche – ein Kulturdenkmal, Berlin 1997

5. Situační plán k výstavbě nové studny na farní zahradě z roku 1902. Na plánu je zakreslen i půdorys (bez sakristie) starého sudického kostela shořelého v roce 1906. Tzv. kniha miscelaneí, SOKA Opava, fond Farní úřad Sudice, inv. č. 1

Ondřej K o l á ř

KARIÉRA PŘISLUŠNÍKA SNB V LETECH 1945–1952 VE SVĚTLE ARCHIVNÍCH DOKUMENTŮ A VZPOMÍNEK

Abstract

The text is based on the memories of Zdeněk Závěšický and on the archive records about his career in Czechoslovak police in 1945–1952. The aim of the article is to describe the changes in Czechoslovak police force after World War II on the example of a particular person. The text also deals with the attitude of policemen to communist regime after 1948.

Keywords: National Security Corps, Third Republic, 1950s, Silesia

Jednu z hlavních opor každého režimu, zejména nedemokratického, logicky představují bezpečnostní a represivní složky. Nejinak tomu bylo v případě komunistického Československa. Pozornost řady polistopadových badatelů se přirozeně soustředila zejména na úlohu Státní bezpečnosti (dále jen StB), která hrála při boji proti „vnitřnímu nepříteli“ zásadní úlohu. Daleko méně pozornosti se zatím dostává činnosti „řadových“ příslušníků Sboru národní bezpečnosti (dále jen SNB).¹

Jednu z nemnoha výjimek představuje publikace slovenských historiků Martina Lacka a Jána Saba *Žandár troch režimov* (Ústav pamäti národa, Bratislava 2011), která na příkladu konkrétního jedince mapuje proměny bezpečnostní služby na Slovensku v průběhu tří desetiletí. Metodologický postup obou autorů dokázal, že regionálně zaměřeným výzkumem a pátráním po osudech jednotlivců lze dospět k přínosným závěrům.

To platí především pro maloměstské a venkovské prostředí, kde uniformovaný policista obvykle představoval jedinou autoritu v oblasti bezpečnosti a kriminalistiky a vedle potírání „běžné“ kriminality více vystupovala do popředí i určitá bezpečnostně-politická a ideologická funkce „mužů zákona“. Podrobný vhled do podmínek v konkrétním časoprostoru umožňuje zkoumat a analyzovat širokou škálu dílčích problémů, a to zejména vzájemný vztah příslušníků Veřejné bezpečnosti (dále jen VB) a civilních obyvatel, vztah policistů k režimu a v neposlední řadě postupné pronikání politiky a ideologie do policejní služby.

Mnohé z uvedených fenoménů lze ilustrovat i na osobním příběhu Zdeňka Závěšického, v jehož případě máme k dispozici dva cenné prameny. Jedná se o poměrně rozsáhlý personální spis, deponovaný v archivu bezpečnostních složek (dále jen ABS), a záznam rozhovoru, který sám Závěšický v srpnu 2008 poskytl pracovníkům projektu Paměť národa.² Z badatelského hlediska se tak nabízí možnost porovnat úřední záznamy s pohledem sa-

¹ Zájem českých a slovenských historiků o SNB se zatím soustředil převážně na protirežimní projevy uvnitř sboru a činnost příslušníků SNB v protikomunistickém odboji. Viz např. Vladimír PÁLKO, *Bernard Jaško a spol. Odpor proti komunizmu v Zbore národnej bezpečnosti*, Ústav pamäti národa, Bratislava 2006; Libor SVOBODA, „*Nebylo mi povoleno se hájit*“ *aneb k osudu bývalého poručíka SNB a agenta-chodce Jana Hoška*, in: Radek GALAŠ (ed), *Almanach příspěvků z II. konference policejních historiků*, Praha 2007, s. 56–80; Týž, *Štábní kapitán Bohumil Valtr*, in: Radek GALAŠ (ed), *Almanach příspěvků z III. konference policejních historiků*, Praha 2008, s. 337–357.

² Přepis části textu je přístupný na stránkách projektu:
<http://www.pametnaroda.cz/index.php/story/zavesicky-zdenek-1922-623>

motného aktéra popisovaných událostí.³ Na základě uvedených pramenů se pokusíme rekonstruovat dopady poválečných poměrů a následné silící politizace na praktický výkon bezpečnostní služby a na život příslušníků sboru, k čemuž bude využita i komparace se situací u předválečného četnictva. Dále se zaměříme také na způsob, jímž samotný aktér popisovaných událostí hodnotil a interpretoval své působení v bezpečnostním aparátu.

Zdeněk Závěšický se narodil v říjnu 1922 ve Stěbořicích na Opavsku a stejně jako jeho otec Josef se stal kovářem. Léta druhé světové války přečkal v relativním poklidu v rodné obci, byť rodinu postihlo zatčení Zdeňkova strýce Josefa Grigara.⁴ Daleko dramatičtější však byly Závěšického zážitky z doby osvobození regionu. Příchod Rudé armády jej totiž dle jeho vlastního svědectví zastihl u přítelkyně v Kravařích (či v Morkých Lazcích),⁵ kde se převážně zdržoval poté, co se jeho rodiče ke konci války přestěhovali do Krnova. Během bojů o obec se musel s rodinou svých hostitelů po pět dní ukrývat ve sklepě.

Krátce po osvobození se Zdeněk Závěšický spolu s bratrem Miroslavem přihlásil v Kravařích do jednoho z dobrovolnických útvarů, které se v prvních poválečných měsících podílely na udržování pořádku v pohraničí.⁶ V řadách této „národní stráže“, jak ji ve svých vzpomínkách nazval, Závěšický sloužil od 10. května do 8. září 1945.⁷ Již během této doby se začal zajímat o možnost přijetí k SNB. O jeho motivaci lze pouze spekulovat, zdá se však vysoce pravděpodobné, že na mladého milicionáře působili policisté, s nimiž během své služby spolupracoval. Sám k tomu později řekl pouze tolik, že „uposlechl výzvu“ ke vstupu do SNB.⁸

Jisté je, že 20. srpna 1945 Zdeněk Závěšický ve Štítině podepsal závazek, že v případě přijetí ke sboru odslouží nejméně dva roky, což svými podpisy stvrdili dva přítomní svědkové, příslušníci SNB.⁹ Pro srovnání uveďme, že předváleční četníci se zavazovali k vykonání čtyřleté služby, nedostatek spolehlivého personálu po válce ale logicky vedl ke snížení požadavků.

Ještě téhož dne jeden z páru Závěšického svědků, praporčík Martin Jagoš, podal zprávu Zemskému velitelství SNB pro zemi Moravskoslezskou v Brně, v níž uvedl, že uchazeč o přijetí „*jest mravně zachovalý a nebyl soudně ani policejně trestán. Proti jeho národní a politické spolehlivosti a také proti jeho chování v době okupace po této stránce nebyly*

³ Popis a analýza Závěšického služby u SNB pochopitelně není a ani nemůže být vyčerpávající. Výzkum stojí především na rozboru personálního spisu a vzpomínek dotyčného. Pro zcela detailní podchycení tématu by bylo nutno podrobně projít obecní kroniky, archivní fondy orgánů místní samosprávy i regionální tisk v místech, kde Závěšický působil, a prostudovat archiválie z proveniencí nadřízených útvarů SNB. Další podrobnosti by bylo možno získat vyhledáním pamětníků, kteří se Závěšickým během jeho policejní kariéry přišli do styku. Takto rozsáhlý výzkum by však byl námětem pro samostatnou publikaci, nikoliv pro článek.

⁴ Závěšický neznal příčinu Grigarova zatčení, je však k dispozici svědectví samotného Josefa Grigara, který byl během nacistické okupace Opavska vězněn celkem třikrát kvůli svým ostentativním vlasteneckým postojům a konfliktům s představiteli německé správy. V letech 1945–1948 pak zastával funkci ve stěbořické obecní samosprávě. Viz Slezské zemské muzeum – Památník druhé světové války, Spisy Historicko-dokumentační komise Okresního výboru Československého svazu protifašistických bojovníků v Opavě, sign. II/10.

⁵ Podle zprávy stanice SNB ve Štítině Zemskému velitelství SNB z 20. srpna 1945 (viz dále) Závěšického snoubenka nežila v Kravařích, nýbrž v sousedních Morkých Lazcích. I Závěšický ve vzpomínkách uvedl, že místo jeho pobytu v závěru války se nacházelo poblíž hranice s Hlučínskem, kterou tvořila řeka Opavice. Jelikož Kravaře již byly součástí Hlučínska, jeví se jako pravděpodobné, že ve skutečnosti Závěšický prožil jaro roku 1945 v Morkých Lazcích.

⁶ Obecně k situaci v regionu po osvobození viz Aleš BINAR – Zdeněk JIRÁSEK, *Kravaře v letech 1945 až 2008*, Kravaře 2009.

⁷ ABS, personální spis 1864/1922, sign. 1, *Dotazník*, 20. prosince 1950, s. 2. Závěšický, jak již bylo zmíněno, v té době žil u snoubenky v Morkých Lazcích a spadal tudíž do obvodu stanice SNB ve Štítině.

⁸ Nahrávka výpovědi Zdeňka Závěšického z 5. srpna 2008.

⁹ ABS, personální spis 1864/1922, sign. 14, *Prohlášení*, 20. srpna 1945.

*zjištěny žádné závady. (...) Po dobu okupace hlásil se vždy jako uvědomělý Čech.*¹⁰ Dále Jagoš zdůraznil, že žadatel zatím nemá a ani neočekává žádné alimentační povinnosti.¹⁰

Hodnotící kritéria, použitá v citovaném hlášení, tedy beztrestnost a dobrá pověst aspiranta a jeho rodiny, politická a národní spolehlivost a absence partnerských či alimentačních závazků, odpovídala ještě předválečným četnickým standardům. Jak bude zmíněno níže, v pozdější době se aspekty hodnocení značně proměnily.

Po vyřízení řady úředních formalit mohl následovat nástup do služby. Dne 22. října čekatel SNB Zdeněk Závěšický podepsal v Brně služební přísahu¹¹ a k témuž datu byl přidělen do Horního Těrlicka na Těšinsku, aniž by podle vlastních slov absolvoval nějaký výcvik či školení. Jeho svědectví lze přijmout jako důvěryhodné, jelikož pokud by nástupu služby předcházel teoretický kurz, muselo se tak stát mezi 8. zářím, kdy Závěšický ukončil službu u milice, a dnem složení přísahy. To by znamenalo, že by šlo o poměrně krátký kurz v porovnání s předválečnými podmínkami, kdy teoretické školení četníka před přidělením na stanici trvalo 5–6 měsíců.¹²

V improvizovaných poválečných podmínkách však byla situace dosti odlišná, v případě Závěšického představovaly nespornou výhodu i zkušenosti získané v milici, další praxi si měl patrně osvojit po zařazení na stanici SNB pod vedením starších kolegů. Rovněž s ohledem na pozdější vývoj jeho služební kariéry je pravděpodobné, že v této první fázi působení u SNB prodělal jen minimální či vůbec žádné školení.

Podle vlastní výpovědi z roku 2008 Závěšický v Horním Těrlicku mimo potírání kriminality také spolupůsobil při prošetřování činnosti tamního obyvatelstva, mezi nímž byli kromě Čechů a Slováků zastoupeni též Poláci a Němci, v době okupace. Stanici vedl bývalý prvo-republikový četník, jehož Závěšický charakterizoval jako pedantského byrokrata, od něhož se ale podřízení mohli mnohemu naučit. Mimo kriminalistických schopností se mužstvo zdokonalovalo v administrativních dovednostech, například v sepisování hlášení, psaní na stroji (to cvičili zejména přepisováním článků z novin) apod.

Ve druhé polovině května 1946 Závěšického čekalo povolání do „*četnické školy*“, jak to později sám nazval.¹³ Ve skutečnosti se jednalo o školu pro odborný výcvik příslušníků SNB v Brně, kde Závěšický pobyl do konce listopadu.¹⁴ Zmíněný fakt nasvědčuje tomu, že do Horního Těrlicka byl Závěšický skutečně vyslán bez zevrubnějšího předchozího výcviku, což při poválečném nedostatku mužstva v pohraničí nepředstavuje nikterak překvapivý jev.

V kurzu se mladý policista patrně osvědčil, takže byl po dokončení školy k 1. prosinci 1946 zařazen na brněnskou stanici SNB číslo 5. Na Štědrý den se dočkal definitivního převzetí do sboru, a to v hodnosti strážmistra.¹⁵ Sám Závěšický k tomuto období poznamenal: „*Tak škola byla v Brně, tak nejlepší frekventanty si nechali v Brně. Já, kluk z vesnice, a mě to zase spíš táhlo tam někam do těch českých vesnic.*“¹⁶ Z toho důvodu počátkem března následujícího roku, po čtyřech měsících služby ve městě, zažádal o přeložení.

¹⁰ ABS, personální spis 1864/1922, sign. 7, *Podání o aspirantu sboru národní bezpečnosti*, 20. srpna 1945, s. 1 až 2.

¹¹ Druhou, v mírně upraveném znění dle nového předpisu z roku 1947, pak složil 10. prosince 1948 v Opavě. ABS, personální spis 1864/1922, sign. 15, *Přísaha*, 10. prosince 1948.

¹² Srov. Miroslav SUCHÝ, *Historie vzdělávání u četnictva a policie Československé republiky*, bakalářská diplomová práce Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2008.

¹³ Užívání předválečné terminologie bezpečnostních složek se v Závěšického vzpomínkách objevuje častěji, patrně jde o důsledky vlivu starších kolegů, s nimiž jmenovaný sloužil, zejména v počátcích kariéry.

¹⁴ ABS, personální spis 1864/1922, sign. 35, *Závěšický Zdeněk, (37890) strážm., prosba o přemístění*, 5. března 1947.

¹⁵ ABS, personální spis 1864/1922, sign. 26, *Osobní výkaz*, s. 2.

¹⁶ Nahrávka výpovědi Zdeňka Závěšického z 5. srpna 2008.

Prosbu zdůvodnil slovy: „*Jsem svobodný a rád bych sloužil na některé venkovské stanici.*“ Připojil písemné prohlášení, že v případě přemístění do opavského či krnovského okresu sám uhradí náklady.¹⁷

Major Purcner, zástupce velitele expozitury SNB v Ostravě, doporučil mladého policistu přidělit na Opavsko, kde panoval nedostatek mužstva.¹⁸ Skutečnost, že Purcnerův návrh byl realizován, svědčí o určitém odklonu od prvorepublikové praxe, kdy vedení četnictva usilovalo o to, aby členové bezpečnostního sboru až na mimořádné výjimky nesloužili v okrese, odkud pocházeli nebo kde měli blízké příbuzné, aby se zabránilo možným střetům zájmů při služebních úkonech. V meziválečném Československu by žádost o přeložení, motivovaná ryze osobními důvody a přednesená teprve poměrně krátce sloužícím četníkem, měla daleko menší naději na úspěch.¹⁹

Služba v Opavě Závěšického patrně vyhovovala: „*A my jsme už museli šetřit, my jsme už museli vyšetřovat takové drobnější delikty. To mě velice bavilo a v tom jsem získával veliké zkušenosti. A to mohu jenom poděkovat tomu veliteli četnické stanice z Horního Těrlicka.*“²⁰

Poněkud nejasnou kapitolu představuje Závěšického účast v akcích proti Banderovcům, o níž se úřední dokumenty zmiňují jen okrajově, tudíž jsme odkázáni především na strážmistrovo vlastní svědectví. Podle něho se Závěšický koncem roku 1947 zapojil do operací na Moravě, a to nejprve v okolí Kroměříže a později v Beskydech. Sám se do přímého boje nedostal, ale údajně se svou jednotkou dorazil den po incidentu k hotelu Baron na Bílém Kříži, kde došlo k přestřelce příslušníků SNB s Banderovci.

Závěšický tvrdil, že během zmíněného střetnutí padlo sedm Čechoslováků, literatura však uvádí „pouze“ jedinou obět, nadstrážmistra Josefa Adama. Případ se odehrál 30. září.²¹ Tento časový údaj umožňuje alespoň přibližnou dataci Závěšického účasti na protibanderovských operacích.

Pozornost zasluhuje Závěšického vnímání tehdejších událostí – dle jeho názoru měly československé orgány umožnit ukrajinským nacionalistům volný průchod přes své území a zabránit tak násilnostem. Další jeho postřeh se týkal skladby mužstva, nasazeného do bojů. Dle Závěšického zkušeností se akcí účastnili především nováčci bez dostatečných zkušeností, on sám prý po dvou letech u SNB patřil k nemnoha služebně starším. Tato interpretace mohla platit v podmínkách konkrétní jednotky, u níž jmenovaný sloužil, nicméně spekulovat o celkové personální struktuře zúčastněného mužstva se vymyká rámci této studie.

Po zklidnění situace následoval návrat do Opavy, kde strážmistra zastihl i únorový převrat. Jak sám s odstupem času vzpomínal, byla 24. či 25. února vyhlášena pohotovost a mužstvo soustředěno na stanici v Opavě, kde velitel po krátkém projevu nařídil na místě propustit všechny členy sboru, kteří byli organizováni v národně socialistické straně. V následujících dnech příslušníci SNB konali intenzivní bezpečnostní službu, Závěšický se podílel na ostraze vysílací stanice v Ostravě-Svinově a v následujících měsících asistoval při střežení různých dalších strategicky významných objektů.²²

¹⁷ ABS, personální spis 1864/1922, sign. 35, *Závěšický Zdeněk, (37890) strážm., prosba o přemístění*, 5. března 1947.

¹⁸ ABS, personální spis 1864/1922, sign. 23, *Zpráva expozitury SNB v Ostravě*, 14. března 1947.

¹⁹ Srov. Ondřej KOLÁŘ, *Státní pořádkové složky na Chebsku v období první Československé republiky*, disertační práce Filozofické fakulty Univerzity Palackého, Olomouc 2012.

²⁰ Nahrávka výpovědi Zdeňka Závěšického z 5. srpna 2008.

²¹ Viz například Jan FIALA, *Zpráva o akci B*, Vyšehrad, Praha 1994. Tereza ZEMANOVÁ, *Pronikání Banderovců do Československa v letech 1945–1948. Obyvatelstvo, skutečnost a propaganda v kontextu boje o politickou moc*, magisterská diplomová práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2007.

²² ABS, personální spis 1864/1922, sign. 3, *Dotazník*, 20. prosince 1950, s. 6.

Po únoru ještě zesílil tlak na politizaci bezpečnostních orgánů, již dříve uplatňovaný Ministerstvem vnitra, ovládaným KSČ.²³ Příslušníci SNB, kteří se do té doby stavěli k politickému dění laxně, byli přesvědčováni a často i nuceni ke vstupu do komunistické strany. Pro ty, kteří se, převážně z existenčních důvodů, nechali zlákat a krátce po převratu podepsali stranické přihlášky, se vžil pojmenování „břežnoví komunisté“ a staří stranici na ně často pohlíželi s určitým despektem.²⁴

Vstupu do KSČ se nevyhnul ani Zdeněk Závěšický. Podle jeho vzpomínek mu nadřízený jednoduše nabídl k podpisu přihlášku, kterou strážmistr podepsal. V životopise z konce 40. let k okolnostem svého přihlášení do KSČ uvedl: „Po únoru jsem vstoupil do strany KSČ, ježto jsem si uvědomil, že jako odchovanec dělnické třídy nesmím již stát stranou a musím se zapojit do budování socialismu v naší vlasti.“²⁵ Další osudy Zdeňka Závěšického i jeho kádrové posudky z pozdějších let však umožňují vyslovit domněnku, že citovaná formulace byla spíše tendenční a účelová, než vážně míněná.

Někdy v průběhu roku 1948 byl Závěšický zhruba na tři měsíce pověřen vedením bývalého internačního tábora pro Němce v Ostravě-Kunčicích, kde komunisté zřídili provizorní věznici pro živnostníky a zemědělce, kteří se dopustili hospodářských deliktů nebo projevíli nesouhlas s nastupujícím režimem. Veliteli podléhalo osm strážných a zhruba padesátka vězňů. Podle Závěšického, který údajně nikdy nezjistil důvod svého jmenování do této funkce, byla většina zadržovaných poměrně rychle propuštěna, jelikož jejich provinění byla marginální. K incidentům a násilnostem prý nedocházelo. Jinak poměrně podrobný personální spis bohužel neobsahuje žádné údaje, které by umožnily bližší osvětlení této kapitoly Závěšického kariéry.

Z doby Závěšického opavského působení, tedy z let 1948–1949, se dochoval první z jeho kádrových posudků, který bohužel postrádá přesnou dataci. Neznámý nadřízený charakterizoval strážmistrovu profesní dovednosti: „*odborné znalosti dobré, bez zvláštních schopností, nehodí se pro službu u StB. Pracovník velmi dobrý, pilný, poctivý a svědomitý. Dané úkoly plní na 100%.*“ Politické hodnocení bylo méně příznivé – Závěšický byl prý „*politicky nevyspělý*“, byť „*ku znárodnění se staví kladně, je pro všeslovanskou myšlenku*“ a podal přihlášku do KSČ.²⁶ Z posledně uvedené informace lze usuzovat, že text mohl vzniknout během jara osmačtyřicátého roku.

O něco později (datace bohužel opět chybí) byl Závěšický kádrován znovu. Autor posudku, okresní tajemník útvarové organizace KSČ, strážmistra hodnotil ve čtyřech kategoriích: „*Životopis*“, „*Politický*“, „*Charakter*“ a „*Politická vyspělost*“, přičemž druhý bod shrnoval členství kádrovaného jedince v politických stranách a organizacích, zatímco poslední rubrika hodnotila jeho vztah ke komunistické ideologii.

V tomto ohledu byl strážmistr opět hodnocen ne právě „nejlépe“: „*Je málo třídně uvědomělý, poměr ke straně má však kladný, politiku a linii strany chápe, dosud ji však nedovede obhájit.*“ Závěšický prý vykazoval jistou indiferentnost, služební úkoly ovšem poctivě plnil, proto existovala naděje, že se obdobně ujme i úkolů stranických, zejména absolvuje-li hlubší politické školení.²⁷

Definitivní konec Závěšického služby v Opavě nastal 1. listopadu 1949, kdy dotyčný nastoupil do Litultovic.²⁸ V té době již měl strážmistr za sebou čtyři roky služby a dost možná

²³ Srov. například: Vladimír PALKO, *Bernard Jaško a spol.*

²⁴ Martin LACKO – Ján SABO, *Žandár troch režimov*, Bratislava 2011, s. 202.

²⁵ ABS, personální spis 1864/1922, sign. 13, *Životopis strážm. Zdeňka Závěšického z VS SNB Bílovec*, nedatováno (cca. 1950), s. 1.

²⁶ ABS, personální spis 1864/1922, sign. 21, *Kádrový posudek*, 1948.

²⁷ ABS, personální spis 1864/1922, sign. 19, *Kádrový posudek*, 1948/1949.

²⁸ ABS, personální spis 1864/1922, sign. 26, *Osobní výkaz*, s. 3.

mu bylo naznačeno, že ho v dohledné době čeká kariérní postup. I tento faktor mohl sehrát roli při jeho rozhodování o zásadní změně v osobním životě. Necelý měsíc po přeložení totiž Závěšický požádal nadřízené orgány o povolení k sňatku s prodavačkou Miloslavou Seidlerovou z Krnova. Svou prosbu zdůvodnil následovně: „*Dlouholetým stravováním se v hostincích, jídelnách a pod. utrpěl jsem poruchu na svém zdraví a zavedením vlastní domácnosti si své zdraví uchovám.*“²⁹ Obdobnou argumentaci nezřídka používali i předváleční četníci a nelze vyloučit, že Závěšickému s formulováním žádosti pomáhal někdo ze starších kolegů. Po prošetření rodinných poměrů nevěsty, včetně jejího „*oměru k lidově demokratickému*“ zřízení, byl sňatek povolen.³⁰ Na jaře následujícího se Závěšický stal velitelem stanice v Litultovicích³¹ a v září 1950 pak nastoupil ve stejné funkci do Bílovice.

Zde Závěšický dle svých vzpomínek velel 10 mužům, z nich čtyři byli pověřeni ostrahou budovy stranického sekretariátu. Mezi podřízenými bylo i několik služebně starších, jimž velitel údajně ponechával relativní volnost a příležitostně je žádal o radu. Ze Závěšického líčení jeho služby v Bílovci vysvítají zaznamenaníhodné detaily o formách tehdejší policejní práce. Příslušníci SNB příležitostně konali spontánní domovní prohlídky bez jakéhokoliv povolení a mimo předepsané výzbroje nezřídka nosili i osobní zbraně. Také si vytvářeli síť důvěrníků a informátorů, od nichž zjišťovali podrobnosti o kriminálních (a někdy dost možná i politických) kauzách.

Počátkem roku 1951 se Závěšický ocitl v poněkud překerní situaci, když se vyskytly fámy o jeho domnělém milostném vztahu s jistou Helenou Carbolovou, která pracovala jako „*pomocnice v ordinaci i v domácnosti*“ u místního lékaře dr. Válka. Poté, co se začalo spekulovat o Závěšického poměru s Carbolovou, musel se velitel stanice písemně hájit a doložit, že se s Carbolovou scházel pouze v souvislosti s vyšetřováním činnosti Válkovy předchůdkyně, zatčené za provádění potratů. Jelikož i Závěšického podřízení potvrdili, že ví pouze o velitelských služebních kontaktech s Carbolovou, záležitost utichla.³²

Během působení v Bílovci Závěšický dosáhl největšího kriminalistického úspěchu své kariéry, když se mu podařilo při vyšetřování banální krádeže narazit na stopu větší zločinecké skupiny, která páchala krádeže v okolí Bílovice a byla vybavena střelnými zbraněmi včetně samopalů. Po tomto zjištění byl případ předán Státní bezpečnosti, jelikož existovalo podezření, že pachatelé mohli připravovat diverzní akci nebo útěk do ciziny. Závěšický později přiznal, že daný postup volil mimo jiného i z určitého alibismu, jelikož se obával převzít odpovědnost za vyšetřování tak závažné záležitosti. Nakonec se však předpoklad o „*protistátní*“ povaze skupiny nepotvrdil.

Jako velitel stanice se Závěšický ocitl pod zvýšeným dohledem nařízených a kádrováků, takže jeho „*nedostatečné politické uvědomění*“ začalo být stále více na překážku další kariéře. V posudku z dubna 1951 mu okresní velitel Stuchlík vytkl, že „*Z vlastní iniciativy nevyhledává jak on tak i kolektiv (podřízených, pozn. aut.) třídní boj na vesnici.*“ Dále bylo uvedeno, že velitel stanice „*sám nerad přebírá odpovědnost*“ a „*na stanici vede politiku falešného kamarádství*“. Přesto však „*má předpoklady dalšího politického a odborného růstu*“, bylo by však záhodno přeložit jej do jiného prostředí.³³

²⁹ ABS, personální spis 1864/1922, sign. 50, *Závěšický, Zdeněk, strážm., prosba o povolení k sňatku*, 29. listopadu 1949, s. 1.

³⁰ ABS, personální spis 1864/1922, sign. 53, *Oddavkový list*, 31. prosince 1949.

³¹ ABS, personální spis 1864/1922, sign. 27, *Oznámení o povýšení*, 20. května 1950.

³² ABS, personální spis 1864/1922, sign. 24, *Vyjádření*, 5. prosince 1951. Pozornost zasluhuje časový odstup mezi samotnými událostmi a jejich vyšetřováním.

³³ ABS, personální spis 1864/1922, sign. 20, *Hodnocení velitele stanice z VS SNB Bílovec, strážmistra Zdeňka Závěšického*, 19. dubna 1951.

Vrchní strážmistr Stuchlík se ve svém hodnocení mimoděk dotkl dalšího problému, který se zanedlouho stal hlavním důvodem Závěšického odchodu do civilu, totiž skutečnosti, že velitel bílovecké stanice žil odděleně od manželky a nechtěl přijmout nabízený služební byt. Příčinu lze spatřovat v tom, že si Marie Závěšická hodlala podržet své zaměstnání v Krnově, kde měla rodinu a kde žili i rodiče a bratr jejího muže.

V žádosti o propuštění z řad SNB z 22. listopadu 1951 Závěšický uvedl, že mu dojíždění za manželkou činí vážné potíže. Dále argumentoval: „*Na příslušníky SNB jsou kladeny stále větší požadavky. Na tyto úkoly nestačí moje schopnosti, a proto se chci plně zapojiti do manuální práce a postavit se tak mezi přední dělníky a budovatele socialismu.*“³⁴

Pasáž o nedostatku schopností vyznívá poněkud nevěrohodně od člověka, který v té době již několik let zastával velitelské pozice a byl nadřízenými po profesní stránce hodnocen převážně kladně. Spíše se zdá, že Závěšický hledal co nejvíce oficiálních důvodů pro odchod do civilu. Ve stejném kontextu je třeba chápat i Závěšického zjevně nepravdivé tvrzení o nemožnosti získat v Bílovci byt. Strážmistr patrně vědomě zveličoval své potíže, jelikož věděl, že mu v jeho záměru odejít do civilu budou činit překážky.

To se záhy potvrdilo. Okresní velitel Stuchlík Závěšického argumentaci napadl s tím, že dotyčný „*nejeví vůbec zájem o byt*“ a odmítá se natrvalo přestěhovat do Bílovce, ačkoliv by tam jeho žena jako bezdětná mohla najít práci. Stuchlík rovněž zpochybnil údajný nedostatek kvalifikace: „*Bojová příprava (z bojů s Banderovci, pozn. aut) je u tohoto zárukou, že po této stránce se značně zlepšil.*“ Dokonce se nabízela možnost přeřadit Závěšického na kriminální oddělení.

S dotyčným byl následně proveden „*kádrový rozhovor*“, ovšem bez žádoucího výsledku. Závěšický odmítal možnost jakéhokoliv přeložení, byt i do Krnova, a trval na propuštění z SNB. Stuchlík ovšem doporučil žádost zamítnout, jelikož by byla „*škoda mladého orgána, který slouží od roku 1945, a škoda nákladů, který (sic!) již stál náš stát.*“³⁵

V prosinci 1951 Závěšickému jeho nadřízení při dalším kádrovém pohovoru zdůraznili, že „*by od SNB neměl odcházet v době, kdy třídní boj sílí a zosťruje se, poněvadž takové jednání je zradou na dělnické třídě, útěk od odpovědnosti a deserce z fronty boje za mír.*“ Když strážmistr trval na odchodu do civilu, proběhl pohovor i s jeho ženou, kterou se rovněž nepodařilo přesvědčit ke změně stanoviska. Zástupce krajského velitele poručík Petrůj neopomněl v hlášení zdůraznit, že v bytě manželů Závěšických „*visí ještě dnes obraz býv. pres. Beneše a jeho choti*“.³⁶ Za daných okolností se další přesvědčování jeví jako zbytečné a Zdeněk Závěšický byl v poslední lednový den roku 1952 (tedy nikoliv v roce 1953, jak sám ve vzpomínkách tvrdil) propuštěn. Za zmínku stojí, že on sám v rozhovoru z roku 2008 odbyl odchod do civilu jedinou větou, aniž by líčil potíže s tím spojené.

Pohled na působení Zdeňka Závěšického v bezpečnostním aparátu poválečného Československa poodhaluje řadu trendů tehdejší policejní služby. Lze názorně pozorovat určité prvky formální a terminologické kontinuity s obdobím první republiky, stejně jako nástup nové generace strážců zákona, mnohdy nedostatečně kvalifikovaných. Stejně zjevné je pronikání politiky do fungování SNB, ještě výrazně zesílené po nástupu komunistického režimu, kdy členovi sboru již nestačilo být nestranným, ale vyžadovala se od něho loajalita vůči KSČ.

³⁴ ABS, personální spis 1864/1922, sign. 30, *Žádost o propuštění ze Sboru národní bezpečnosti*, 22. listopadu 1951.

³⁵ TAMTÉŽ, s. 2.

³⁶ ABS, personální spis 1864/1922, sign. 32, *Ministerstvo národní bezpečnosti, kádrový a školský odbor, odd. 3*, 7. ledna 1952.

Přesto, jak dokazuje i popsáný případ, v praxi mnohdy postačilo formální členství ve straně. Závěšického kádrová hodnocení upozorňovala na jeho „nedostatečné uvědomění“, což však dotyčnému nebránilo v dalším kariéřním postupu. Ačkoliv rozhodně nepředstavoval ideál vzorného komunisty, stranická legitimace mu umožňovala, aby zastával velitelské pozice a udílel rozkazy služebně starším mužům, o nichž sám věděl, že disponují většími zkušenostmi a schopnostmi, kteří se však z pohledu režimu „provinili“ svou službou v řadách prvorepublikového či protektorátního četnictva a policie.

Srovnáme-li Závěšického vzpomínky s archivními dokumenty, nenalezneme vážnější rozpory. Nepřesnosti v datech a v terminologii, které se příležitostně objevují v pamětníkově líčení, lze vzhledem k časovému odstupu snadno pochopit. Více pozornosti však zasluhuje způsob, jakým bývalý policista interpretuje své počínání, případně které údaje zcela vypouští.

Dominantním rysem Závěšického výkladu je koncentrace na pracovní život, zatímco o soukromých záležitostech se zmiňuje jen okrajově nebo vůbec ne. Pomíjí například aféru s Helenou Carbolovou i osobní pohnutky pro odchod do civilu. Oproti tomu o služebních záležitostech hovoří se značnou otevřeností; neskrývá svá profesní pochybení při vyšetřování trestních kauz ani svou snahu vyhýbat se odpovědnosti za závažná rozhodnutí. Přiznává své pochybnosti nad některými rozkazy (např. jmenování velitelem internačního tábora), nicméně nevyjadřuje se k důvodům, proč navzdory pochybnostem a navzdory svému ne právě ideálnímu vztahu k režimu setrval několik dalších let ve službě.

Úzký tematický, časový i regionální záběr neumožňuje získané poznatky zcela zobecnit a vztáhnout na SNB jako celek, přesto lze předpokládat, že mnohé z fenoménů naznačených v článku patřily k průvodním jevům poválečného přerodu policejních struktur. Nezbývá než doufat, že budoucnost přinese další a rozsáhlejší výzkumy počátečního období dějin SNB.

Summary

The career of a National Security Corps member in 1945–1952 in the light of archive documents and memories

The article introduces the activities of Zdeněk Závěšický in National Security Corps in 1945–1952. Mainly key moments of the observed period are focused, such as deployment of National Security Corps in actions against the Banderists or events following the 1948 coup d'état. On the example of a particular person the text shows the changes of security service in the period of the Third Republic and at the beginning of the domination of communist regime. The topic concerning the relation of ordinary policemen to official ideology is not omitted either. For further contextualization period cultural studies are put in comparison with the situation in pre-war Czechoslovak gendarmerie thanks to which crucial development tendencies in police forces in the observed period can be illustrated, such as reduction of requirements for professional qualification of ordinary policemen and politicizing of security units.

Adam H u b á č e k

K ARCHITEKTUŘE HLUČÍNSKÉHO GYMNÁZIA

Abstract

Public grammar school in Hlučín, founded by the edict of Ministry of Education and National Edification on 6th August 1920, waited until 1922–1925 to see its new building, which was built according to the design of a Prague architect Bedřich Bendelmayer, thanks to support from government agents. In Hlučín and the whole surrounding area this was the first monumental new schoolhouse at that time. With its architectonic expression and semiotic elements, especially mosaic of Marie Viktorie Foerster, it symbolized a new national orientation for the promotion of which the school was founded.

Keywords: *architecture, grammar school, traditionalism, mosaic, Hlučín, Hlučín area, Bedřich Bendelmayer, Marie Viktorie Foerster*

Oblasti školství věnoval Československý stát po svém vzniku velkou pozornost, neboť bylo jeho zájmem prosazovat české školství a českou kulturu. Na území, jako je Hlučínsko, které v únoru 1920 na základě svých požadavků převzal po takřka 180 letech pruské svrchovanosti, musela být problematika školství chápána jako jedna z prioritních. Škola měla zaujímat v národovědném procesu mimořádné místo, neboť měla vést k prosazování a upevňování české národnosti.¹

Státní reálné gymnázium v Hlučíně bylo založeno nedlouho, přibližně půl roku po připojení Hlučínska k Československé republice výnosem Ministerstva školství a národní osvěty ze dne 6. srpna 1920, č. j. 49 333.² Jeho vznik tak můžeme chápat v politické rovině. Cílem nově vzniklého gymnázia s českou řečí vyučovací mělo být vychovat z místních poměrů vzešlou inteligenci, která bude mít pročeskoslovenské smýšlení. Zároveň se škola měla již od počátku angažovat i na veřejném a kulturním životě města.

Podnět k vzniku státního reálného gymnázia v Hlučíně vzešel především od představitelů zemské správy ve Slezsku, kteří byli dobře obeznámeni o složité národnostní situaci regionu. Jmenovitě jimi byli zejména Josef Šrámek a Ferdinand Pavelek. Právník a někdejší absolvent českého matičního gymnázia v Opavě Josef Šrámek,³ působící od roku 1901 v politické správě ve Slezsku, působil v letech 1918–1928 ve funkci prvního a zároveň posledního slezského zemského prezidenta. Po připojení Hlučínska k Československé republice vykonával rovněž funkci zplnomocněného komisaře pro toto území. Šrámkova diplomatická obratnost měla jistě vliv na brzké založení hlučínského gymnázia. Ferdinand Pavelek,⁴ Šrámkův spolužák z matičního gymnázia, jenž roku 1900 dosáhl v Praze učitel-

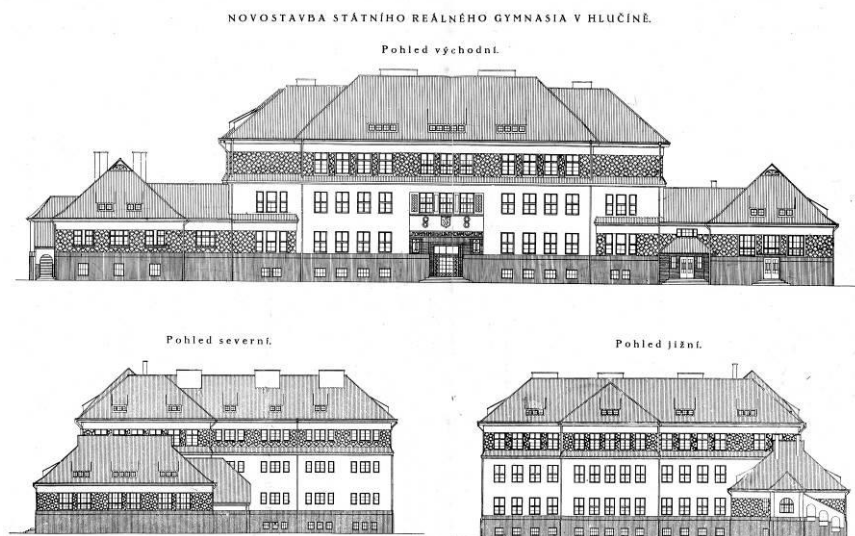
¹ Takto úlohu škol na Hlučínsku popisuje např. Vilém PLAČEK, *Prajzáci II aneb Hlučínsko ve staronové vlasti*, Háj ve Slezsku 2007, s. 32; srov. Olga ŠRAJEROVÁ, *Školská činnost Matice opavské v meziválečném období*, Slezský sborník 99/3, 2001, s. 192–211.

² K dějinám hlučínského gymnázia podrobněji: Artur ZÁVODSKÝ (ed.), *Padesát let gymnasia v Hlučíně 1920–1970*, Hlučín 1971; Anna KULOVÁ – Erich ŠEFČÍK (ed.), *Sedmdesát pět let gymnázia v Hlučíně 1920–1995*, Hlučín 1995; Kristina OSTRÁKOVÁ, *Hlučínské gymnázium v meziválečném období (1920–1938)*, diplomová práce, FF OU, Ostrava 2000; Lumír DOKOUPIL, *Hlučínské reálné gymnázium v meziválečném období a jeho významné osobnosti*, *Vlastivědné listy* 32/2, 2006, s. 29–32.

³ Milan MYŠKA – Lumír DOKOUPIL (edd.), *Biografický slovník Severní Moravy a Slezska IX*, Ostrava 1997, s. 105–106.

⁴ Milan MYŠKA – Lumír DOKOUPIL (edd.), *Biografický slovník Severní Moravy a Slezska VII*, Ostrava 1996, s. 81.

ské způsobilosti pro střední školy, byl počátkem roku 1919 po své předchozí pedagogické praxi jmenován zemským školním inspektorem pro Slezsko. Pavelek se již v předválečné době angažoval pro české národní hnutí na Opavsku. Ve funkci zemského školního inspektora se vedle podílu na založení učitelského ústavu v Opavě nejvíce věnoval právě úspěšnému fungování jediného středoškolského ústavu na Hlučínsku. Byl to on, kdo nelehkou úlohou zatímního správce hlučínského gymnázia pověřil Jana ZACPÁLKA⁵, klasického filologa, dosavadního profesora gymnázia v Opavě. Po dvou letech byl ZACPÁLEK na vlastní žádost přeložen do Prahy, kde až do svého penzionování v roce 1938 učil na vinohradském gymnáziu. Na jeho místo nastoupil Josef MORIC⁶, který se stal prvním definitivním ředitelem na této škole. Byl dalším z bývalých absolventů opavského matičního gymnázia a stejně jako ZACPÁLEK, klasický filolog, absolvent Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Při převzetí hlučínského gymnázia pětaticetiletý profesor měl již za sebou praxi na jiných školách i jednoroční studijní pobyt v Anglii. Se jménem Josefa Morice je spojena nejen organizační a personální stabilizace ústavu, ale také výstavba nové školní budovy a její „zabydlování“.

1. Plánová dokumentace k novostavbě státního reálného gymnázia v Hlučíně – pohled východní (průčelní), severní a jižní, nedatováno, nesignováno, majetek Gymnázia Josefa Kainara Hlučín, přetištěno v Páté výroční zprávě státního reálného gymnasia v Hlučíně za školní rok 1924/1925, Hlučín 1925, obrazová příloha bez č. str.

Od svého založení do této doby sídlila škola v nevyhovujících prostorách bývalého sirotčince Charlottenstift (dnešní Dům dětí a mládeže). Již od počátku ZACPÁLKOVA správcovství se díky podpoře vládních orgánů jednalo o potřebě vhodné novostavby. První komisionální

⁵ Lumír DOKOUPIL, *Hlučínské reálné gymnázium v meziválečném období a jeho významné osobnosti*, Vlastivědné listy 32/2, 2006, s. 29–30.

⁶ Milan MYŠKA – Lumír DOKOUPIL (edd.), *Biografický slovník Severní Moravy a Slezska X*, Ostrava 1998, s. 112–113.

šetření pro výběr stanoviště se v Hlučíně konalo 3. listopadu 1920, další jednání 10. března 1921.⁷ Jako nejvhodnější byla vybrána parcela o výměře 9 931 m² při Nádražní ulici (dnešní ulice Dr. E. Beneše), spojující jádro města s vlakovým nádražím. K jejímu, na místní poměry velkorysému vytyčení došlo souběžně s dokončením stavby železnice v roce 1913.⁸ Kromě nádražní stanice, která ji uzavírá, a na blízkém návrší situované, architektonicky výrazné vodárenské věže, spojující prvky modernistické s tradičními, zůstala prakticky z důvodu brzkého vypuknutí 1. světové války nezastavěna. V období po připojení roku 1920 vznikl koncept zastavět ji v Hlučíně nejreprezentativnějšími stavbami institucí či úřednických domů, který byl realizován jen z části. Kromě gymnázia se počítalo se stavbami protější nové občanské školy, úřední budovy okresního hejtmanství a domů s byty pro státní zaměstnance. Z tohoto plánu se takřka souběžně realizace v letech 1922–1925 dočkalo pouze gymnázium a skupina tří bytových domů, které navrhl opavský vrchní stavební rada Hans (Johann) Kalitta.⁹ Občanská škola se musela spokojit jen s dřevěnou prozatímní budovou.

2. Budova bývalého sirotčince Charlottenstift, ve které v letech 1920–1924 provizorně sídlilo hlučinské gymnázium, v pozadí farní kostel sv. Jana Křtitele, dobová pohlednice (výřez)

Projektem na novostavbu hlučinského gymnázia byl Ministerstvem školství a národní osvěty pověřen pražský architekt Bedřich Bendelmayer. Bylo tomu poprvé, kdy pro Hlučín vytvořil projekt architekt z centra. I z toho lze vyvodit, jakou důležitost vláda na tuto stavbu kladla. Je nutné však podotknout, že stát takto postupoval i v jiných národnostně sporných územích u staveb, jejichž vznik rovněž souvisel s politikou, respektive s posílením kulturního, civilizačního či nacionálního charakteru určité oblasti. Kromě Hlučínka byly podob-

⁷ Státní okresní archiv Opava (dále SOkA Opava), fond Gymnázium Hlučín, kart. 1, inv. č. 50.

⁸ SOkA Opava, fond Archiv města Hlučín, karton 7, inv. č. 113.

⁹ SOkA Opava, fond Okresní úřad v Hlučíně, karton 14, inv. č. 14.

nými územími Těšínsko, Sudety, určitá místa na Slovensku a z uvedených hledisek především Podkarpatská Rus, kde pražští architekti jako např. Jindřich Freiwald, Jaroslav Fragner, Adolf Liebscher, František Krupka či Josef Gočár zanechali výraznou českou stopu.¹⁰

3. Původní podoba budovy gymnázia včetně oplocení pozemku okolo bočního křídla s bytem ředitele, dobová pohlednice, sbírka autora

Bedřich Bendelmayer patřil k významným představitelům české architektury. Narodil se 8. dubna 1872 v Praze, kde také 20. dubna 1932 zemřel.¹¹ Studoval na německé reálce v Praze, Uměleckoprůmyslové škole v Praze, kde byl žákem Friedricha Ohmanna, představitele pozdního historismu a nastupující secese a dva roky stavitelství na české technice. V ateliéru svého učitele Friedricha Ohmanna krátce pracoval, od roku 1903 působil v projekční kanceláři spolu s Aloisem Dryákem. Na čas byl zaměstnán i jako hlavní inženýr stavební firmy Quidona Bělského v Praze. Bendelmayer stavěl nejprve v duchu pozdního historismu a nastupující secese. Ve spolupráci s Aloisem Dryákem patřil k prvním, kteří secesi prosazují do českého prostředí. Jeho nejstarším realizovaným projektem, který vytvořil spolu s Rudolfem Němcem, byl nájemní dům Belvedere v Holešovicích v historizujícím slohu s novorenesančními a novogotickými prvky, postavený v letech 1897–1899. Se stejným architektem navrhl také několik domů ve stylu české renesance v Hradci Králové. Secesní tvarosloví se u něj objevuje již v letech 1899–1900, kdy spolu s Dryákem pracoval na interiérech hotelu Central v Hybernské ulici v Praze, navrženém Ohmannem. O dva roky

¹⁰ Petr KOZELKA, *České stopy na Podkarpatské Rusi*, diplomová práce, FF MU, Brno 2007, s. 58.

¹¹ O Bedřichu Bendelmayerovi souhrnně: CASSIUS, *Architekt Bedřich Bendelmayer*, in: Dílo 24, 1932, č. 9, s. 190–193; (Jan ŠTENC), *Bedřich Bendelmayer*, in: Umění 5, 1932, s. 498–499; Pavel VLČEK a kol., *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 55–56; Pavla VOŠAHLÍKOVÁ a kol., *Biografický slovník českých zemí, 3. sešit (Bas-Bende)*, Praha 2005, s. 370–371. Pozůstalost Bedřicha Bendelmayera je uložena v Národním technickém muzeu v Praze (sbírka architektury a stavitelství, fond 113 a 156). Pozůstalost neobsahuje plánovou dokumentaci ke stavbě hlučinského gymnázia.

později začal ve spolupráci s Janem Letzelem a Bohumilem Hypšmanem pracovat na podobě architektonicky i technicky mimořádného secesního hotelu U arcivévodý Štěpána (později Šroubek, nyní Grandhotel Evropa) na Václavském náměstí (projekt 1902–1904, realizace 1904–1905). Mezi řadou historizujících a secesních budov z prvních dvou desetiletích 20. století, postavených především v pražských čtvrtích, vynikají v jeho díle nájemní domy u Pražné brány 1 a 3 nebo palác Hvězda (Melantrich) na Václavském náměstí.

4. Pohled od jihu na hlučinské gymnázium. Stav bez oplocení pozemku okolo bočního křídla s bytem, dobová pohlednice, sbírka autora

Poválečná Bendelmayerova tvorba se vyznačuje stylovou inklinací k tradicionalismu, zejména v podobě monumentalizujícího nového klasicismu. Tento styl byl chápán jako vhodný pro veřejné stavby nově projektované v rámci vzniklého samostatného státu. V tomto duchu se nese řada jeho staveb veřejných (justiční palác čp. 1300 na Pankráci, projekt 1926, realizace 1928–1930, budovy krajských soudů v Klatovech a v Chrudimi), školských (gymnázium v Jindřichově Hradci, 1921–1923) i obchodních (Česká průmyslová banka na Příkopech na Novém Městě pražském, 1920; Obchodní dům České průmyslové a hospodářské banky v Moravské Ostravě, 1921–1924). Monumentálnost fasád těchto objektů je často podtržena přísnou symetrií, užitím vysokého sloupového řádu, horizontálních vystouplých kordonových říms a pásové bosáže. Mimo to se v obou tvůrčích obdobích úspěšně účastnil řady architektonických soutěží.

Stavba hlučinského gymnázia se časově i stylově řadí do druhého tvůrčího období Bedřicha Bendelmayera a s některými jmenovanými autorovými stavbami z té doby (a samozřejmě nejen autorovými) má mnoho společného. Jde především o monumentalnost, symetričnost a horizontální členění vytaženými římsami. Schází u ní základní prvky typické pro nový klasicismus – vysoký sloupový nebo pilastrový řád. Čím se hlučinská stavba ve stylu monumentalizujícího tradicionalismu od uvedených odlišovala, bylo rozsáhlé uplatnění

sgrafitové výzdoby. Tento prvek, hojně užívaný v tzv. české renesanci a znovuobjevený v 19. století, mohl být uplatněn záměrně. K české tradici se odvolávající řešení bylo v případě této stavby žádoucí a možná se jednalo přímo o požadavek zadavatele.

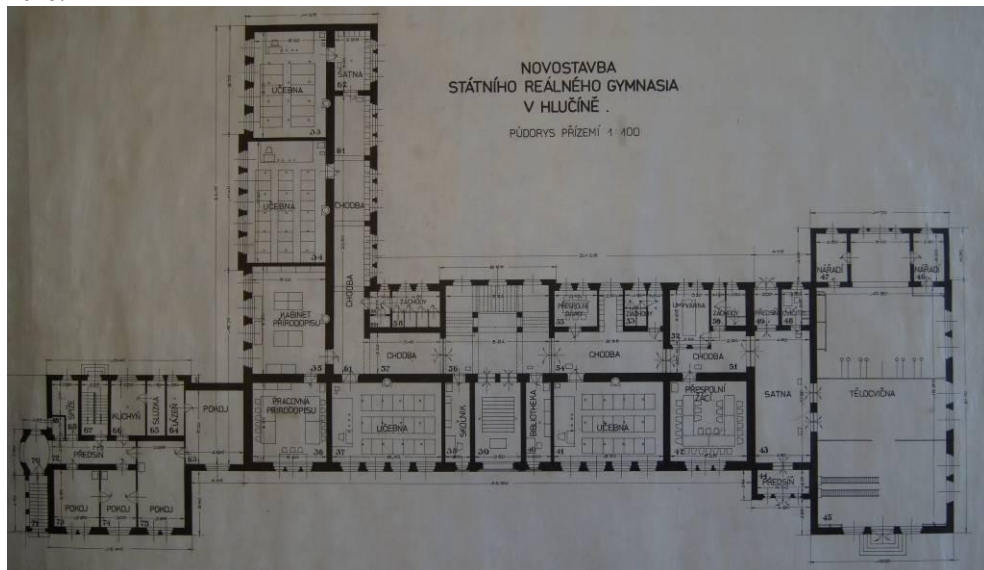
5. Současná podoba budovy hlučinského gymnázia po stavebních úpravách z roku 1976, foto Adam Hubáček

Hlučinskému gymnáziu jsou blízké stavby justičního paláce na Pankráci a krajského soudu v Klatovech. Do širě roztažené hlavní průčelí justičního paláce je kromě říms horizontálně členěno také pásovou bosází, sedlovými střechami a dlouhým pásem vikýřových oken o šířce tatřka celého středního rizalitu. V něm se uplatňuje v prvním a ve druhém patře vysoký sloupový řád a na krajích ve výšce prvního patra alegorické sochy od sochaře Františka Matějí, symbolizujících justici. Pásová bosáž je použita nejen v přízemí, ale také v prvním a druhém patře po obou stranách vertikálně zdůrazněné střední části, včetně postranních křídel. Podobný princip použil autor o něco dříve právě u hlučinského gymnázia, kde se ovšem místo bosáže vyskytovalo sgrafito. U krajského soudu v Klatovech užil autor kromě přísné symetrie a výrazného horizontálního členění vytaženými římsami také motiv vysokého řádu, tentokrát pomocí kanelovaných pilastrů, pro zdůraznění středního rizalitu. Na valbových střechách se uplatňovaly nízké vikýře, takřka shodné jako na hlučinském gymnáziu. Oproti němu se však v Klatovech objevuje na fasádách rondokubistický dekor a stupňovitá atika korunující rizalit, která odkazuje k jehlancovému kubismu. Je nutné podotknout, že ve středu atiky i celého vstupního průčelí byl umístěn zdaleka viditelný státní symbol v podobě malého státního znaku Československé republiky, který se rovněž objevuje na fasádě hlučinského gymnázia, ovšem na jiném místě.

Typologicky je hlučinské školní novostavbě nejbližší o něco mladší budova jindřichohradeckého gymnázia, která má obdobné rozvržení hmot v podobě vyšší části a k ní přiléhajících nižších částí, architektonickým stylem se však liší. Hlavní část je ukončena mansardovou střechou, sloupový portál nese konvexní balkon, za nímž se nachází půlkruhově ukončené francouzské okno. Široká půlkruhově ukončená okna se objevují také v přízemí bočního křídla s valbovou střechou, v jehož prvním patře se ujímá další konvexní prvek – polygonální arkýř. Zbylé architektonické články jsou opět v intencích nového klasicismu. Na hlučinské stavbě můžeme nalézt takřka analogické půlkruhově ukončené okno na konvexně

vyduté verandě, což jsou však, až na sousední půlkruhově ukončené arkády krytého schodiště, jediné jinak než pravouhle tvarované architektonické prvky na budově.

Hlučinské gymnázium bylo dílem zralého a zkušeného architekta.¹² Ačkoli se jednalo o tehdy největší školní budovu na Hlučínsku, přesto působil svým rozvržením uměřeně. Vlastní škola, vystavěná na půdorysu písmene L, tvoří monumentálně pojatou střední část stavby, k níž se z obou stran v rámci vstupního průčelí poji nižší předstupující boční křídla, díky nimž stavba nepůsobí blokovitě. Všechny tři části vytvářejí harmonický obraz s postupnou gradací hmoty. Základem budovy hlučinského gymnázia se stala dvoutraktová podsklepená střední část o třech nadzemních podlažích, s fasádami orientovanými na východ a na jih. Na tyto světové strany architekt situoval okna učeben, na opačných (dvorních) stranách sloužily okenní otvory k osvětlování chodeb a menších místností, zejména hygienických a pomocných. Rozvržení obou traktů a jejich fasád vycházelo z místa samotného.

6. Plánová dokumentace k novostavbě státního reálného gymnázia v Hlučíně – půdorys přízemí, nedatováno, nesignováno, majetek Gymnázia Josefa Kainara Hlučín

Východní fasáda byla rovnoběžná s Nádražní ulicí a byla proto pojata jako hlavní – vstupní. Jižní fasáda kolmého traktu se měla uplatňovat z ulice kolmě protínající Nádražní, která byla doposud nezastavěna a která Nádražní ulici protínala přibližně v polovině její délky. Celá střední část gymnázia byla završena valbovou střechou, která dosedala na přesahující korunní římsu. Nejvyšší patro, vysunutou kordonovou římsou oddělené od nižšího patra, bylo ozdobeno sgrafitem, které mělo podobu vodorovně a horizontálně půlených kosočtverců. Stejně sgrafito bylo užito také po stranách přízemí hlavního průčelí, aby nejen opticky rozčlenilo jeho fasádu, ale aby také vytvořilo návaznost pro obě přízemní, stejně zdobená, představená křídla. Ve středu hlavního východního průčelí byl situován vstup v podobě dvoudílných pravouhlých, částečně prosklených dveří s nadsvětlíkem, který byl rámován pravouhlým profilovaným portálem. Tento vstup byl zdůrazněn nejen středovým

¹² V roce 1922, kdy byl pověřen tímto projektem, mu bylo téměř padesát let.

zasazením, ale také tím, že celá okolní plocha o šířce tří okenních os do výše oken 1. patra mírně ustupuje a odlišuje se od zbytku fasády. V této části jsou uplatněny i soudobě stylizované dekorativní plastické prvky výzdoby, mezi nimiž zaujímal čestné místo státní znak Československé republiky. Jednalo se o mozaiku Marie Viktorie Foersterové. Průčelní fasáda byla členěna okenními osami v rytmu 3+4+3+4+3, jižní fasáda se středovým rizalitem v rytmu 4+5+4 okenní osy (k tomu ještě dvě a jedno vynechané okno nad představenou přízemní částí s bytem).

Jak již bylo zmíněno, k hlavní východní fasádě se po bocích, tedy ze severní a jižní strany, pojí předstupující přízemní křídla, původně ozdobená sgrafitem. V křídle vlevo od hlavního vstupu byl byt ředitele a druhého školníka, v křídle vpravo od hlavního vstupu tělocvična. Ačkoli je jejich půdorys rozdílný (čtverec se spojovacím krčkem části s bytem oproti rozměrnější obdélné tělocvičně se spojovacím krčkem a předsunutým vchodem), na východním průčelí mají stejnou šířku i členění na tři okenní osy. Díky tomu mají shodně pojaté střechy, které výškově přesahují úroveň prvního patra. Malebně vyhlížející boční křídlo s bytem mělo samostatný vstup na konvexně vydatou verandu, osvětlenou půlruhově ukončeným oknem, zastřešenými schody, chráněnými půlkruhovými arkádami, které se uplatňovaly na jižní fasádě. Bytová část byla na rozdíl od tělocvičny podsklepená.

Interiér vyřešil Bendelmayer na svou dobu moderně a v souladu s hygienickými předpisy. Největší pozornost věnoval dvěma prostorům – vstupní předsíni a schodišti. Vstupní předsíň s několika schodišťovými stupni vyniká kanelovaným obložením schodiště a spodní části stěn a při pohledu vzhůru kazetově pojatým stropem. Protější hlavní schodiště je vedle obvodových stěn neseno čtyřmi čtvercovými pilíři, procházejícími všemi podlažimi. Takto ryze moderně pojaté schodiště nemá v Hlučíně obdobnou paralelu. Mezi těmito prostory v přízemí se nachází ještě chodba, která obíhá půdorys celé střední části a ze které je umožněn přístup do všech ostatních prostor v přízemí. Kromě čtyř učeben, pracovny a kabinetu přírodopisu, bibliotéky Podporovacího spolku, školníkovy pracovny, místnosti pro přespolní žáky a dívky, záchodů a umývárny to byly ještě dvě šatny, přičemž prostornější z nich, vybavená sprchami, měla i dva samostatné vchody zvenčí a přiléhala přímo k tělocvičně, do které je možné rovněž vstoupit samostatným vchodem. V ní došlo k vybudování vyvýšeného pódia, které se mohlo využívat i při školních slavnostech. Křídlo s ředitelským bytem včetně spojovací části obsahovalo předsíň, dva menší pokoje, dva rozměrnější pokoje, úzké místnosti pro lázeň, služku, dále kuchyň, záchod, spíž a schodiště na podkroví, v suterénu pod verandou místnost na náradí, poté chodbu, sklep a prádelnu ředitele a druhý byt s předsíní, dvěma pokoji a kuchyní. Z chodby byl přístupný záchod a další sklep. V suterénu hlavní části budovy byly původně umístěny dvě dílny, sklepy, prádelna, kotelna a byt školníka o jednom pokoji s předsíní, kuchyní a toaletou. V prvním patře byla centrálně naproti schodiště umístěna knihovna žáků, vedle ní na jedné straně profesorská část, tvořená sborovou, předsíní, ředitelnu a knihovnu profesorů. Na druhé straně se nacházely čtyři učebny, šatna, kabinet zeměpisu a přiléhající místnost pro profesora. Druhé patro obsahovalo dvě učebny, kreslírnu s kabinety pro kreslení a deskriptivu a s komorou pro desky, posluchárnu fyziky a chemie s příslušnými kabinety, přípravkami, pracovnou a laboratoří. Z celkových deseti učeben mohly být dvě zařízeny pro 54 žáků, čtyři pro 42 a zbývající pro 36 žáků. Ve všech patrech byla z chodby, shodně řešené ve všech podlažích, přístupná také četná hygienická zařízení.¹³

¹³ Popis exteriéru i interiéru vychází z plánové dokumentace k novostavbě státního reálného gymnázia v Hlučíně (půdorys suterénu, přízemí, 1. a 2. patra), jejíž část je zde reprodukována. Majetek Gymnázia Josefa Kainara Hlučín.

Nová školní budova se začala stavět podle předloženého projektu v říjnu roku 1922. Zemní, zednické, pokrývačské, klempířské a kamenické práce byly na základě ofertního řízení zadány stavitelům ing. Vladimíru Vlčkovi (podnikatelství staveb v Moravské Ostravě) a bratřím Juliovi a Adolfovi Vysloužilovým z Opavy. Hans Kalitta, podle jehož návrhu se stavěly nedaleké obytné domy, se stal správcem stavby, vrchní stavební komisař Antonín Pauer měl na starost stálý stavební dozor. Stavební místo bylo suché, složené z hlíny a písku. Základy stavby se udělaly betonové, vnější zdivo cihelné, konstrukce stropů železobetonové, kombinované s použitím nosníků nebo klenuté (suterén). Počáteční práce zpožďovalo nepříznivé počasí a brzy vypuknuvší zima, takže se od listopadu do dubna následujícího roku úplně zastavily. Poté se na stavbě pokračovalo tak, že na konci roku 1923 byla budova zastřešena břídlíci a zvenčí omítnuta. Řemeslnické práce byly na základě výběrového řízení svěřeny různým firmám – bylo-li to možné, tak místním (kamnářské práce firmě Josefa Holuschy v Hlučíně, stolařské práce a kování na oknech firmě Moravsko Ostravská – Karvinská společnost v Hlučíně), popřípadě z blízkého okolí (Hošťálkovic, Petřkovic, Malé Hoštice, Opava, Ostrava). Specializovaná zakázka na zhotovení elektrického výtahu byla zadána pražské firmě Emanuel Barth. Celkový náklad na stavbu činil cca 3 660 000 Kč, architekt za realizovaný projekt získal obnos 59 575 Kč.¹⁴ Vnitřní stavební a řemeslnické práce byly provedeny do konce roku 1924. První čtyři třídy (dvě primy a dvě sekundy) se do jejího přízemí přestěhovaly na počátku školního roku 1924–1925, v říjnu došlo k stěhování zbylých tříd. Dne 6. září 1925 byla nová budova státního reálného gymnázia v Hlučíně slavnostně otevřena. Z úst zemského prezidenta a zplnomocněného komisaře Josefa Šrámka zaznělo mj. toto: „Škola musí apoštolovat mezi lidem, prolomit ledy, ukázat, že také z českých škol vycházejí celi a velcí mužové. Ze studujících reálného gymnázia se musí stát horliví vlastenci, kteří budou ke cti státu a národa.“¹⁵ Velikost a architektonický výraz budovy, funkční interiérové řešení a některé další prvky měly tuto myšlenku výrazně podpořit. Kolaudace hlučinského gymnázia se poněkud opožďila. Odehrála se až 17. února 1927.

Mezi prvky, které nejvýrazněji odkazovaly k státní ideologii, měla nejvýznamnější úlohu mozaika v podobě malého státního znaku Československé republiky, umístěná nad hlavní vstup na střední osu celého průčelí.¹⁶ Ze barevných sklosmaltových opakních kostek zapuštěných do cementovápnového štítu ohraničeného železným rámem byla Marií Viktorií Foersterovou vytvořena podoba tohoto státního symbolu, vycházející z oficiálního popisu státního znaku dle zákona č. 252/1920 Sb. § 4.¹⁷ V celkové kompozici i detailu znamenitou práci o výšce 94 cm a šířce 70 cm vytvořila autorka, disponující nejen citem pro barvy, ale také dokonalou znalostí světelných vlastností barevných mozaikových sklíček, z následující škály barevných odstínů: převažující světle a tmavě červené, dekorativně kombinované na poli štítu a náprsního štítku, stříbrné a stříbrošedé, z nichž je dle popisu vytvořen český lev a kříž patriarší, zlaté, použité na relativně malých plochách jazyku, zubů, drápů a čelenky (tj. koruny) lva, jednobarevné modré pro trojvrší ve středním štítku, bílé, kterou jsou zdůrazněny kopce modrého trojvrší, černé, použité pro zvýraznění některých kontur a zelené, uplatňující se jako zornice oka lva a v malé míře užívané i na těle lva jako oživující a dekorativní prvek. Pro autorku to nebyla jediná práce na shodném či podobném námětu, ani

¹⁴ Pátá výroční zpráva státního reálného gymnasia v Hlučíně za školní rok 1924/1925, Hlučín 1925, s. 10–12.

¹⁵ V. PLAČEK, *Prajáci II*, s. 93.

¹⁶ Náklad na její zhotovení činil 4 100 Kčs. Pátá výroční zpráva státního reálného gymnasia v Hlučíně za školní rok 1924/1925, Hlučín 1925, s. 11.

¹⁷ Malý znak republiky Československé jest: Na červeném štítě stříbrný dvouocasý lev ve skoku v pravo hledící, úst rozžavených, s jazykem vyplazitým, drápy a čelenkou, vše zlaté barvy, nesoucí na svých prsou červený štítek s třemi modrými vrchy, z nichž na prostředním vyšším vztyčen jest stříbrný kříž patriarší.

jediná spolupráce s architektem Bedřichem Bendelmayerem. I její dílo proto v této souvislosti stojí za připomenutí.

Marie Viktorie Foersterová se narodila rovněž v Praze 2. prosince 1867 jako Marie Jesenská.¹⁸ Druhé křestní jméno a nové příjmení získala po svém muži, Viktoru Foersterovi,¹⁹ významnému českému mozaikáři, u kterého se tomuto uměleckému řemeslu naučila. Pracovala s ním na některých zakázkách a s přibývajícím zkušenostmi jí svěfoval ornamentální detaily k samostatnému vypracování. Když 9. prosince 1915 Viktor Foerster zemřel, dokončila nejen všechnu jeho započatou práci, ale na přání některých architektů a umělců se rozhodla převzít vedení mozaikářské dílny v domě čp. 26 U Zlatého jablka v ulici Nad Úvozem v Praze. Ta pod jejím vedením fungovala až do konce třicátých let a vzešla z ní jak řada zajímavých děl, tak i někteří další úspěšní mozaikáři. Teritoriálně se dílo Marie Viktorie Foersterové váže nejvíce k Praze a k oblasti Čech. V této souvislosti vyniká význam mozaikového díla pro hlučínské gymnázium.

**7. Členění stěny vstupní předsíně,
foto A. Hubáček**

**8. Kasetový strop vstupní předsíně,
foto A. Hubáček**

Marie Viktorie Foersterová byla schopná vytvořit jak ornamentální, tak figurativní mozaiku malých i velkých rozměrů, určenou pro interiér i exteriér. Spolupracovala přitom s řadou architektů a umělců, jmenovitě s Josefem Šimákem (orloj v plzeňské spořitelně, slepé okno ve svatováclavské kapli katedrály sv. Víta v Praze), Josefem Fantou a Antonínem Wiehlem (výzdoba některých hrobek na Vyšehradě), Milanem Babuškou (výzdoba měšťanské spořitelny v Roudnici nad Labem podle Josefa Sejpký), Marií Kredbovou (sluneční hodiny na ústavu pro tuberkulózní děti v Luži), Ivanem Bilibinem (výzdoba pravoslavného kostela na Olšanech), Františkem Kyselou (výzdoba vestibulu dívčí školy

¹⁸ Prokop TOMAN – Prokop H. TOMAN, *Nový slovník československých výtvarných umělců I. A–K*, Praha 2000, s. 228; J. R. MAREK, *Sedmdesátka české mozaikářky*, Národní listy, 2. 12. 1937, s. 5.

¹⁹ Viktor Foerster (Förster). P. TOMAN – Prokop H. TOMAN, *Nový slovník československých výtvarných umělců I. A–K*, s. 227–228.

v Litoměřicích, cyklus sedmi obrazů ve vestibulu budovy ministerstva sociální péče a velký státní znak v katedrále sv. Víta v Praze), Josefem Sejpkou (výzdoba Ústřední knihovny hlavního města Prahy), Aloisem Medruňkou (strop vchodu pojišťovny Continental v Praze), Ladislavem Machoňem (obložení mramorovými kostičkami stropu, sloupů a loubí v slavnostní síni právnické fakulty Karlovy univerzity), Josefem Tomášem Blažkem (výzdoba porotní síně soudu v Chrudimi), Cyrilem Boudou (mozaika sv. Barbory na továrně výbušných látek v Semtině), Rudolfem Kremlíčkou (vlys v pasáži paláce Fénix na Václavském náměstí v Praze s motivem koupání žen) či Karlem Svolinským (mozaiky Adam a Eva a Ukřižování na vnitřní stěně jižní předsíně chrámu sv. Víta v Praze). Pro Bedřicha Bendelmayera vytvořila kromě státního znaku pro hlučínské reálné gymnázium a výzdoby porotní síně jím přestavěného krajského soudu v Chrudimi také výzdobu v porotní síni jeho jiné stavby, soudu v Klatovech, podle návrhu Aloise Mudruňky a státní znak a medailony tamtéž podle jeho vlastního návrhu. Z uvedého výčtu děl je patrné, jak důležité veřejné stavby byly mozaikami Marie Viktorie Foersterové zdobeny a že motiv státního znaku nebyl v její tvorbě ojedinělý. Nejvýraznější prací z tohoto pohledu je samozřejmě provedení velkého státního znaku Československé republiky v interiéru chrámu sv. Víta v Praze z roku 1935. Mozaika z fasády hlučínského státního reálného gymnázia byla sice v souvislosti se změnami státních symbolů snesena a hrozila jí dokonce zkáza, přesto se dochovala na půdě její budovy až do dnešních dnů. Až na poškození pravého okraje, kde je mozaika zlomena, a několika chybějících či neodborně opravených ploch (zejména na spodním okraji), vykazuje zapomenuté dílo Marie Viktorie Foersterové své původní vizuální i řemeslné kvality.

Na závěr dodejme, do jaké míry se architektura hlučínského gymnázia proměnila. Je obecně známo, že stavby obdobného stáří a výrazu stály dlouho stranou pozornosti historiků umění i památkářů. I díky tomu mohlo v roce 1976 dojít ke generální rekonstrukci budovy, při níž byla částečně setřena její původní podoba.²⁰ Sgrafitovou výzdobu nahradila břizolitová omítka, okenní a dveřní otvory byly vyměněny za nové, které nerespektovaly původní členění navržené Bendelmayerem. Až na tyto závady, které mohou být v budoucnu při pochopení architektonických hodnot objektu částečně napraveny, se budova hlučínského gymnázia dochovala v relativně autentické podobě (nebyla provedena přístavba či adaptace, která by změnila hmotu objektu, až na sgrafitovou výzdobu se zachovalo původní členění stavby stejně jako dispozice, dochována zůstala plastická výzdoba v průčelí, hodnotná předsíň i schodiště, některé původní prvky klempířské, kovové apod.). Vzhledem ke kvalitě stavby, kterou jí vtiskl její tvůrce Bedřich Bendelmayer, patří i dnes hlučínské gymnázium k tomu nejkvalitnějšímu, co hlučínská architektura může nabídnout. Stavbu je možné chápat jako zhmotnělý milník historického vývoje Hlučínska v souvislosti s důrazem, kterou na ni Československý stát kladl. Je jedním z dokladů využívání renomovaných sil z nejvýznamnějších center vnitrozemí při procesu bohemizace periferie. Vedle Bendelmayerova hlučínského gymnázia je nutné v rámci slezského regionu v této souvislosti připomenout novostavbu Masarykovy státní vyšší hospodářské školy v Opavě od plzeňského architekta Hanuše Zápala z let 1924–1927, postavenou ve stylu nového klasicismu, nebo obdobně manifestační architekturu gymnázia v Českém Těšíně od mladého pražského architekta Jaroslava Fragnera z let 1928–1935²¹, která má však ryze funkcionalistický výraz. S opavskou vyšší hospodářskou školou má hlučínské gymnázium společné také, pro tuto dobu charakteristické, užité kompoziční schéma v podobě centrální školní budovy s dlou-

²⁰ Stavební archiv v Hlučíně, Hlučín čp. 586.

²¹ Pavel ŠOPÁK, *Stylové proměny architektury Českého Těšína v meziválečném dvacetiletí*, in: Cieszyńskie Studia Muzealne – Těšínský muzejní sborník 2, Cieszyń 2005, s. 323–324.

hým zadním traktem, doprovázené po bocích domkem s bytem ředitele a školníka a tělocvičnou jako samostatnými a zároveň propojenými křídly.

*9. Schodiště hlučinského gymnázia,
foto A. Hubáček*

10. Mozaika – malý státní znak Československé republiky. Autorka Marie Viktorie Foersterová. Majetek Gymnázia Josefa Kainara Hlučín, foto A. Hubáček

Summary

On the architecture of Hlučín grammar school

After annexation of the Hlučín area to Czechoslovakia the country paid considerable attention to educational field in this territory as this region was perceived as crucial for promotion and strengthening of Czech nationality. For this reason national grammar school with Czech language was founded in Hlučín by the edict of Ministry of Education and National Edification on 6th August 1920. This institution was first located in unsuitable spaces of former orphanage Charlottenstift; though a need was discussed for a new suitable building that would correspond to every demand. As the most suitable place for the new building a ground-plot in Nádražní Street was located, the only wide and straight street in town, where also other important buildings were intended to be built. Though only grammar school and a group of three apartment buildings for public servants experienced implementation. Prague architect Bedřich Bendelmayer, whose making proceeded in the course of traditionalism and new classicism after the creation of the Republic, was charged with designing the project of the grammar school building. Hlučín grammar school, having also traditionalistic expression, was built according to Bendelmayer's plans in 1922–1925. The author used sgraffiti décor on its façade and suggested to place state coat of arms over the entrance. The emblem in the form of a mosaic was created by another Prague artist, Marie Viktorie Foerster, who cooperated with Bendelmayer on other projects as well. The purpose of this building, or the message of the institution and the emphasis put on it, is distinctly reflected on the schoolhouse that belongs to the most superior buildings in Hlučín, with the choice of the designer, spent resources on the construction of a monumental building and selected architectonic expression and semiotic language as well.

Jaromír Olšovský

DOMÁCÍ OLTÁŘÍK Z JAVORNÍKU (ZAMYŠLENÍ NAD OTÁZKOU JEHO TYPU A FUNKCE)¹

Abstract

The study thoroughly analyzes the model of the main altar in parish church of St Trinity in Javorník (Silesia region) from the private collection and gets to the conclusion that this model does not represent the baroque bozzetto from the Schweigel's studio, as it was firstly supposed, but it represents probably a ricordo, a work of anonymous sculptor from the period between 90s of the 18th century and the first decade of the 19th century.

Keywords: Altar Model, Sculpture around 1800, Javorník, Silesia

V roce 2008 se na aukci vídeňského Dorothea objevil oltářní model, který byl v katalogovém hesle aukčního katalogu blíže charakterizován jako model hlavního oltáře, určeného pro farního kostela v Javorníku.² Model architektury oltáře, druhotně zasazený do dřevěné prosklené skříně, je proveden ze světlehnědého polychromovaného dřeva s iluzivním mramorováním a zlatenými detaily [obr. 1]. Architektura retabula, spočívajícího na nízké podestě se šachovnicovým motivem střídajících se světlých a tmavých polí, je představena před šedě mramorovanou oltářní deskou. Střední části nad tabernáklem ve tvaru chrámku dominuje oltářní obraz s námětem Nejsvětější Trojice. Model je doprovázen drobnými figurkami čtyř evangelistů, postavičkami andělů a okřídlenými andělskými hlavičkami, které oltářní architekturu dekorují (dvě figurky chybí, evangelisty a anděla). Součástí aukce byla i fotografie modelu oltáře s vročením do roku 1917, nalepená na arch papíru s německy psanou doprovodnou legendou, udávající, že se jedná o hlavní oltář z Javorníku [obr. 2].³ Vzhledem k tomu, že je autorství hlavního oltáře ve farním kostele Nejsvětější Trojice v Javorníku v odborné literatuře dobře známo, předběžně bychom mohli na základě povrchního srovnání se Schweiglovou realizací usoudit, že by se snad mohlo jednat o dosud neznámý model, snad i *bozzetto*, hlavního oltáře, který v letech 1772–1773 ve farním kostele

¹ Studie vznikla v rámci grantového projektu *Kultura a společnost v českém Slezsku v letech 1780–1848* Grantové agentury ČR (P 409/10/P180), jehož nositelem je Slezská univerzita v Opavě.

² Aukce proběhla 17. dubna 2008, model byl vydražen pod pořadovým číslem 755. Podle aukčního katalogu se jednalo o „Altarmodell, 18. Jh., im Zentrum befindet sich eine Dreifaltigkeitsdarstellung, beidseits flankiert von kleinen Figuren der vier Evangelisten (einer fehlt), darüber von Säulen getragen ein Altaraufsatz, verziert mit Engeln und Ornamenten, davor ein Altartisch mit Tabernakel, mit Engel und Kerzenleuchter geschmückt, Holzmodell polychrom gefasst und vergoldet, montiert in einer dreiseitig verglasten Vitrine, Höhe 83 cm, ein Evangelist, ein Engel und Kleinteile fehlen, dazu Foto des Altarmodells aus dem Jahr 1917 mit Legende, wonach das Modell für den Hochaltar von Jauernigg gefertigt wurde, erste Hälfte 18. Jh. (MC)“. Rozměry modelu oltáře: 69 x 46 x 24 cm (v x š x h); rozměry prosklené skříně: 83 x 56 x 28, 5 cm (v x š x h); výška tabernáklu: 25 cm, výška oltářního nástavce: 16 cm. Odhadní cena byla 5 000 – 6 500 Euro. Záhy po svém zařazení do aukce vyvolal oltářní model určitý ohlas a Slezské zemské muzeum v Opavě bylo ze strany MK ČR neformálně vybidnuto ke krokům, které by vedly k jeho zakoupení do sbírek SZM. Vzhledem ke složité proceduře k tomu nakonec nedošlo a aukce se nezúčastnilo. Oltářní model se nakonec stal majetkem českého sběratele umění.

³ Černobílá fotografie s ostříženými rohy, nalepená uprostřed na list papíru. Nad fotografií německý nápis inkoustem *Unser Hausaltar*, pod fotografií německy psaná legenda ve znění: *Hochaltar von Jauernigg / nördlich des Altvatergebirges / (Nordböhmen)* [sic!].

le sv. Trojice v slezském Javorníku provedl brněnský sochař Ondřej Schweigl (1735–1812).⁴ Javornický hlavní oltář představoval v pořadí druhou zakázku, kterou brněnský sochař získal na území Rakouského Slezska, tedy na území v té době relativně nového správního útvaru habsburské monarchie, který se z původního historického území Slezska zformoval po prohrané první slezské válce na základě vratislavského míru v roce 1742.⁵

Poprvé se Ondřej Schweigl v Rakouském Slezsku se svou dílnou objevil v letech 1764–1766, kdy se zavázal provést architekturu a sochařskou výzdobu hlavního oltáře pro poutní kostel Povýšení sv. Kříže a Bolestné Panny Marie na Cvilíně u Krnova, který měli ve své správě krnovští minorité. Stejně jako u jiných zakázek na vnitřní vybavení chrámových interiérů, vypracoval O. Schweigl nejdříve kresebný návrh oltáře, který se stal součástí příslušné smlouvy, jež byla mezi sochařem a krnovským konventem minoritů uzavřena 3. září 1764. Tato kresba se nedochovala a o její existenci jsme zpraveni z textu smlouvy. Ze smlouvy se rovněž dozvídáme jména řemeslníků, které sochař najal na provedení kamenických, stolařských, mramorářských a dalších prací spojených se stavbou oltáře.⁶ Jelikož se hlavní oltář cvilínského poutního kostela v důsledku zrušení kostela v roce 1786 a následného rozprodání vnitřního zařízení nedochoval, známe jeho výslednou podobu pouze z grafického listu [obr. 3], který vznikl podle Schweiglova návrhu.⁷ Z podoby zachycené na tomto grafickém listu vyplývá, že cvilínský hlavní oltář byl koncipován jako přízdní sloupové retabulum, vztyčené na konkávním půdorysu, které vyrůstalo z vysoké podnože a rámovalo okno presbytáře poutního kostela. Na sloupové retabulum pak nasedal rokajový oltářní nástavec, který plasticky rámoval horní část okenního otvoru, v jehož průhledu se pak objevovala postava letícího anděla s krucifixem obklopeného andělky. Andělskými

⁴ K tomu viz Bohumír INDRA, *Schweigllův návrh hlavního oltáře farního kostela v Javorníku a jeho stavba v letech 1772–1773*, Časopis Slezského muzea – série B 30, 1981, s. 285–288; Bohumil SAMEK, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 [J–N]*, Praha 1999, s. 38–39; Marie SCHENKOVÁ – Jaromír OLŠOVSKÝ, *Barokní malířství a sochařství v západní části českého Slezska*, Opava 2001, s. 165–166.

⁵ K ustanovení Rakouského Slezska srov. např. Dan GAWRECKI, *Opava od slezských válek do revolučního roku 1848*, in: Karel Müller – Rudolf Žáček a kol., *Opava*, Praha 2006, s. 210–212; Dušan UHLÍŘ, Epilog „českého“ Slezska v letech 1740–1763, in: Radek Fukala – Irena Korbelařová – Jaromír Olšovský – Dušan Uhlíř – Rudolf Žáček, *Slezsko v dějinách českého státu 1490–1763*, Praha 2012, s. 388–389.

⁶ K Schweiglovi oltáři v poutním kostele na Cvilíně u Krnova, případně k sochám sv. Heleny a sv. Konstantina, které se jako jedině ze sochařské výzdoby hlavního oltáře dochovaly ve sbírkách opavského SZM srov. Edmund Wilhelm BRAUN, *Ein Beitrag zu dem künstlerischen Schaffen Andreas Schweigels*, Jahrbuch des Verbandes der Deutschen Museen in der Tschechoslowakischen Republik I, Augsburg 1931, s. 133–139; Bohumír INDRA, *Stavba poutního kostela na Cvilíně u Krnova 1721–1728 a jeho vnitřní výzdoba do r. 1786*, Časopis Slezského muzea – B, VI, 1957, s. 72–84; Miloš STEHLÍK, *Sochařství pozdního baroka na Moravě*, in: Dějiny českého výtvarného umění II/2, Praha 1989, s. 742; Miloš STEHLÍK, *Sochařství*, in: Ivo Krsek – Zdeněk Kudělka – Miloš Stehlík – Josef Válka, *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1996, s. 106, 427; Bohumil SAMEK, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2 [J–N]*, Praha 1999, s. 217; Marie SCHENKOVÁ – Jaromír OLŠOVSKÝ, *Barokní malířství a sochařství v západní části českého Slezska*, Opava 2001, s. 164; Miloš STEHLÍK, *Ondřej Schweigl (1735–1812): sochař a „učený umělec“*, in: Jiří Kroupa (ed.) [kat.], *V zrcadle stínů 1670–1790. Morava v době baroka*, Somogy éditions d'art 2003, s. 328–329. Kamenické práce na oltáři zhotovil podle Schweiglových návrhů kamenický mistr František Dundálek, stolařské práce na hlavním oltáři měl zhotovit stolařský mistr Franz Hük z Brna, mramorování, vyleštění a vyběroušení hlavního oltáře provedl brněnský mramorář Jan Michal Schart rovněž z Brna.

⁷ K tomu srov. fotografii grafického listu, uloženou na Umělekohistorickém pracovišti SZM v tzv. Braunovu archivu, karton 174, sign. vlevo dole „*And. Schweigl in. del.*“ a vpravo dole „*C. Klauber sc.*“. Grafický list byl vytištěn v augsburské dílně bratrů Josepha Sebastiana († 1768) a Johanna Baptisty Klauberových († 1787), vznikl tedy nejspíše před rokem 1787. K těmto bratrům srov. Thieme – Becker XX, s. 411 (biograf. heslo A. Hämmerle). V roce 1786 byl cvilínský poutní kostel uzavřen. Podle E. W. Brauna vznikl grafický list v letech 1765–1770, kdy také O. Schweigl realizoval stavbu hlavního oltáře podle vypracovaného kresebného plánu. K tomu viz E. W. BRAUN, *Ein Beitrag zu dem künstlerischen Schaffen Andreas Schweigels*, s. 133–136, kde se rovněž nachází reprodukce Schweiglova grafického listu.

postavičkami a okřídlenými andělskými hlavičkami byl pak vyložen i vlastní rokajový oltářní nástavec a obdélníkové úseky kladí retabula, nesené dvojicemi sloupů. Před architekturu oltáře pak Schweigl představil tabernákl, koncipovaný ve formě chrámku s bočními volutovými křídly, jež osadil postavami andělů adorujících centrální milostný obraz Panny Marie Krnovské. Sochařskou výzdobu oltáře dotvořily boční sochy sv. Konstantina a sv. Heleny, umístěné na vysokých, nakošo postavených soklech, které se po zrušení cvilínského poutního kostela dostaly po mnohých peripetiích do sbírek opavského Slezského zemského muzea. Realizace hlavního oltáře byla dokončena v roce 1766 zasazením milostného obrazu P. Marie Krnovské do nového rámu, který zhotovil brněnský pasíř Carl Schneider.

Další zakázku v Rakouském Slezsku získal O. Schweigl až počátkem 70. let 18. století, právě v souvislosti s již zmíněným záměrem pořídit nový hlavní oltář ve farním kostele Nejsvětější Trojice v Javorníku, tedy v rakouském dílu bývalého nízkého knížectví. Tehdy byl brněnský sochař osloven vratislavským biskupem a nízkým knížetem Philippem Gotthardem Schaffgotschem (1716–1795), který se po roztržce s pruským králem Friedrichem II. a následném útěku ze své internace v pruském Hlohově usadil od roku 1766 na zámku Jánský Vrch u Javorníku, který vratislavským biskupům sloužil jako letní sídlo.

Jestliže se v případě cvilínského oltáře kresebný návrh, zmiňovaný v příslušné smlouvě nedochoval, ani příslušný trojrozměrný model, jehož existenci můžeme předpokládat, navíc z hlavního oltáře cvilínského poutního kostela zůstalo jen torzo, je v případě javornického zakázky situace po stránce dochovaných uměleckých artefaktů mnohem příznivější. Okolností, jež vedly k tomu, že se Schweiglův kresebný návrh javornického oltáře ve fondech Královského úřadu v Opavě zchoval, odkryl B. Indra, který rovněž detailně popsal celou historii stavby hlavního oltáře v Javorníku.⁸ Ten se také oproti cvilínskému oltáři dochoval v úplnosti.

S myšlenkou postavit reprezentativní hlavní oltář ve farním kostele sv. Trojice v Javorníku přišel tehdejší javornický farář a biskupský komisař František Josef svobodný pán z Hohenhausen a Hochhausen.⁹ K potřebným krokům se však už nedostal, a proto ve své závěti pro tento účel odkázal částku 2000 zlatých rýnských. Bohužel si částku, určenou pro stavbu nového hlavního oltáře, vypůjčil na šesti procentní úrok biskup Schaffgotsch, známý svým nákladným životem církevního velmože a uměnilmilovného aristokrata, který se k vracení nijak neměl.

Vzhledem k tomu, že finanční záležitosti spojené s opravami a modernizací interiérů kostelů v Rakouském Slezsku spadaly do kompetence nově zřízeného Královského úřadu v Opavě, ten se v roce 1771 obrátil na tehdejšího faráře na Jánském Vrchu Gabriela Scholze a na biskupského komisaře a faráře ve Skorošicích Franze Scholze s výzvou, aby se začalo se stavbou nového hlavního oltáře. Dlužná částka určená na stavbu nového hlavního oltáře měla být stržena z biskupových příjmů.

Pod tlakem Královského úřadu začal biskup jednat a nejdříve oslovil vratislavského sochaře Matthiase Steina, aby vypracoval návrh oltáře ve dvou variantách, a sice v dražší variantě z umělého mramoru a pak levnější ze dřeva. Rovněž objednal u frankenštejnského malíře Bernarda Krauseho (1743–1803) namalování oltářního obrazu s námětem Nejsvětější

⁸ K tomu viz B. INDRÁ, *Schweiglův návrh hlavního oltáře farního kostela v Javorníku*, s. 285–288; B. SAMEK, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2*, s. 38–39; M. SCHENKOVÁ – J. OLŠOVSKÝ, *Barokní malířství a sochařství v západní části českého Slezska*, s. 165–166 [J. Olšovský].

⁹ Javornický kostel sv. Trojice byl vybudován v letech 1718–1723. Věž, postavená podle projektu M. J. Kleina, pochází z roku 1725, téhož roku byl kostel vysvěcen. V roce 1764 byla přistavěna kaple Bolestné Panny Marie, v roce 1825 kostel vyhořel, při opravě v roce 1832 bylo postaveno západní průčelí kostela. K těmto údajům viz B. SAMEK, *Umělecké památky Moravy a Slezska 2*, s. 38.

ší Trojice.¹⁰ Královský úřad v Opavě však zhotovení oltáře vratislavským sochařem zamítá s odůvodněním, že se jedná o cizince a je žádoucí, aby se na realizaci oltáře podílely domácí síly. Z tohoto důvodu se biskup Schaffgotsch obrátil na brněnského sochaře Ondřeje Schweigla, který počátkem roku 1772 (po velikonocích) přijel na Jánský Vrch a 9. června 1772 byla mezi brněnským sochařem a Gabrielem Scholtzem, farářem a knížecím radou v duchovenských záležitostech, uzavřena příslušná smlouva na postavení hlavního oltáře v javornickém chrámu, kterou biskup schválil a rovněž podepsal.¹¹ Podle této smlouvy měl O. Schweigl postavit hlavní oltář podle vypracovaného kresebného návrhu, provést jeho sochařskou výzdobu a zajistit realizaci veškerých stolařských, štukatérských a mramorářských prací, které byly se stavbou oltáře spojeny. S pracemi se začalo na jaře roku 1773 (květen) a dokončeny byly ještě téhož roku.¹²

O. Schweigl koncipoval retabulum javornického hlavního oltáře [obr. 4] jako klasicistně vyznívající přízdní retábl, jehož architektura je tvořena dvojicemi sloupů na vysokých postamentech se zlacenými kompozitními hlavicemi, které jsou představeny před nakoso postavené pilastry. Profilované úseky kladí nesené sloupy jsou osazeny štukovými nárožními andílkami. Architektura retabula vrcholí obdélníkovým oltářním nástavcem s bočními volutovými žebry, který je završen segmentovým frontonem. Nástavec je osazen plastickým motivem Božího oka v trojúhelníku na pozadí paprscité aureoly s adujícími hlavičkami andílků na plastických obláčcích. Meritum sochařské výzdoby oltáře pak tvoří boční štukové sochy čtyř evangelistů, nadané hybnými kontraposty a výrazně nasazenými gesty, jež jsou rozmístěny po dvojicích u pat sloupů [obr. 5]. Tabernákl, představený před architekturou oltáře, je koncipován ve formě polygonálního chrámku s vypnutou centrální nikou s křížem, který je doprovázen postavami andělů osazených na bočních křídlech. Stříška tabernáklu vrcholí christologickým motivem, představeným plastikou pelikána, rozdírajícího si hrud' [obr. 6].

Aby biskup Schaffgotsch alespoň nějak naplnil požadavky Královského úřadu, zaslal do Opavy Schweiglův kresebný návrh, a tak se tato kresba dochovala v jeho archivních fondech. Dochovaný kresebný návrh představuje virtuózní kresbu provedenou tuší, která zachycuje architekturu javornického hlavního oltáře včetně jeho sochařské a ornamentální výzdoby.¹³ Architektura retabula je provedena pečlivě rýsovanou kresbou, stíny jsou položeny rozmývanou tuší, hlavy soch čtyř evangelistů a andílků dekorujících retabulum jsou načrtnuty rychlou, skicovitě vedenou linkou, která je pro zdůraznění lehce rozmývána v partiích očí. Funkce této kresby jako *modella*, tedy závazného návrhu, který byl součástí smlouvy a podle něhož měl být oltář proveden, je patrná ze sebevědomé Schweiglovy sig-

¹⁰ Jak uvádí B. Indra, pravděpodobně se jednalo o vratislavského sochaře Gottfrieda Steina, viz THIEME – BECKER, XXXI, s. 159. Zde však je nesoulad s iniciálou křestního jména. K malíři B. Krausemu z Frankenštejnu v Kladsku srov. Marie SCHENKOVÁ – Jaromír OLŠOVSKÝ, *Barokní malířství a sochařství v západní části českého Slezska*, Opava 2001, s. 52–53 [M. Schenková]. Podle B. Indry biskup Schaffgotsch oslovil i nejmenovaného opavského a těšínského sochaře, kteří mu však neodpověděli. K tomu viz B. INDRA, *Schweiglův návrh hlavního oltáře farního kostela v Javorníku*, s. 285–286.

¹¹ K tomu viz Zemský archiv v Opavě, fond Královský úřad v Opavě, sign. 15/12 j, kart. 633.

¹² Stejně jako v jiných případech (viz předešlý oltář v poutním kostele na Cvilíně u Krmova) se na stavbě javornického oltáře podíleli brněnští řemeslníci, stolaři, štafíři a mramoráři, najatí O. Schweiglem, z nichž jsou jménem známi mramoráři Antonín Wenzel a František Kestner. Malíř a štafíř Ignác Lex z Brna provedl štafírování a zlacení oltáře. Na soklu je retabulum značeno signaturou ve znění *Anton Wenzel Marmorir von Alt Brinn – Franz Kestner, Marmo. Von Brünn*.

¹³ K této kresbě viz Marie SCHENKOVÁ – Jaromír OLŠOVSKÝ, *Barokní malířství a sochařství v západní části českého Slezska*, Opava 2001, s. 165, kat. č. S 16. 7. [J. Olšovský]; Jaromír OLŠOVSKÝ, *Andreas Schweigl, Návrh hlavního oltáře pro farní kostel Nejsvětější Trojice v Javorníku*, kat. č. III. 3. 50, in: Slezsko. Perla v české Koruně. Tři období rozkvetu vzájemných uměleckých vztahů, eds. Andrzej Niedzelenko – Vít Vlnas, Praha 2006, s. 401.

natury (*Andreas Schweigl / Accademie Bildhauer / und bürger in Brünn*, sign. vpravo dole), jíž kresbu opatřil, která akcentuje jeho vídeňské akademické vzdělání. Představuje tedy do značné míry ideální rozvrh, který patrně ještě vznikl v sochařově brněnském ateliéru a který umělec vypracoval ještě bez znalosti konkrétních reálií. V tomto smyslu byla kresba také zaslána vratislavskému biskupovi jako objednavateli a měla zřejmě sloužit jako určitý nábidkový vzorník [obr. 7].

Vrátíme-li se k našemu modelu oltáře, vydraženému na vídeňské aukci, můžeme konstatovat, že se v hlavních rysech, a to jak po stránce architektonických detailů, tak i po stránce zvolené sochařské a řezbářské ornamentální výzdoby v zásadě shoduje jak se Schweiglovou kresbou, tak i výslednou realizací v javornickém farním kostele. Přesto zde nalezneme vedle několika odlišných detailů, zapříčiněné ztrátami, jež model utrpěl, řadu závažných rozdílů.¹⁴ K nejpodstatnějším patří jednak přítomnost tabernáku, který na Schweiglově signované kresbě výrazně chybí, a jednak skutečnost, že oproti kresebnému návrhu i realizovanému oltáři je střední úsek přízední oltářní desky mezi úseky kladí mnohem širší a oltářní obraz tak zaujímá mnohem menší plochu. Trojrozměrný model je rovněž oproti kresebnému návrhu rozveden daleko více do šířky. V tom se shoduje i s výslednou realizací hlavního oltáře v javornickém kostele, jehož presbytář nedovoloval tak výrazně vertikálně rozvíjenou kompozici, s jakou se setkáváme na Schweiglově kresebném návrhu. Z toho bychom mohli předběžně soudit, že trojrozměrný model oltáře vznikl přinejmenším až následně po postavení tabernáku, který byl proveden v závěru stavby, a nejspíše tak vznikl až po dokončení celé stavby hlavního oltáře javornického kostela, tedy podle skutečnosti. V tomto smyslu se na tento model oltáře můžeme dívat nikoli jako na závazný model, podle něhož byla zakázka realizována, tedy *bozzetto*, ale nejspíše jako na *ricordo*, tedy trojrozměrný model vytvořený na památku a připomínku anebo pro privátní zbožnost. Nejvíce otázek však vyvolává provedení a umělecká kvalita tohoto modelu, která je velice nízká, jak vidno z celé řady detailů, ať už sochařské, řezbářské nebo i malířské výzdoby. Srovnáme-li úroveň řezbářského projevu u tohoto modelu, ať už se jedná o drobné sošky evangelistů anebo postavičky andělů [obr. 8], s jiným modelem hlavního oltáře, a sice hlavního oltáře cisterciáckého kostela Nanebevzetí Panny Marie na Starém Brně, tedy autentickým dílem Ondřeje Schweigla [obr. 10],¹⁵ je zřejmé, že by bylo velice těžké zahrnout náš model do *oeuvre* brněnského sochaře. Kvalitou svého provedení nevyznívají lépe ani drobné ornamentální motivy [obr. 9], které především v případě dekorativní výzdoby tabernáku působí poměrně hrubým, rustikálním, dojmem, jenž je patrný i přes silnou vrstvu zlacení, jíž je povrch tabernáku opatřen.¹⁶ Celkovou zploštělostí a důraznou tvarovou zjednoduše-

¹⁴ V případě modelu chybí např. dřevěozba pelikána na stříšce tabernáku, která tam bezpochyby původně byla. Nahrazena byla hlavičkou andílka z horní části modelu, která zjevně na stříšku tabernáku nepatří.

¹⁵ Toto Schweiglovo brilantní *bozzetto* hlavního oltáře cisterciáckého kláštera na Starém Brně (před 1762, oltářní obraz *Nanebevzetí Panny Marie* od Josefa T. Rottera) se nachází ve sbírkách Slezského muzea v Opavě (inv. č. U 2 B). Bylo v roce 1926 zakoupeno E. W. Braunem, ředitelem opavského muzea, přímo od Otty Schweigla, opavského akademického malíře a člena Schweiglovy rodiny. Podle jeho svědectví bylo toto *bozzetto* ve Schweiglově rodině rovněž opatrováno jako *Hausaltar*. Oproti našemu oltářnímu modelu je však brněnská proveniencie jasná a autorství tohoto Schweiglova *bozzetta* zcela nezpochybnitelné. K Schweiglovu *bozzetto* brněnského oltáře srov. např. E. W. BRAUN, *Ein Beitrag zu dem künstlerischen Schaffen Andreas Schweigels*, s. 131–133; Miloš STEHLÍK, *Sochařství*, in: Ivo Krsek – Zdeněk Kudělka – Miloš Stehlík – Josef Válka, *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1996, s. 105, obr. 58, kat. č. 303, 304; Luigi A. RONZONI, *Andreas Schweigl, Modell für den Hochaltar, vor 1762* (Kat.-Nr. 95), in: Michael Krapf (ed.), *Triumph der Phantasie. Barocke Modelle von Hildebrandt bis Mollinorolo*, Österreichischen Galerie Belvedere, Wien, 1998, S. 271–272.

¹⁶ K dalším rozdílům, jimiž se tento model oltáře liší od realizovaného oltáře v Javorníku, můžeme uvést jednak drobné dekorativní vázičky, klasicistních tvarů, na kladí oltářního modelu, které se nevyskytují na javornickém oltáři, a jednak rozdíly v tabernáklech. V případě javornického oltáře je tabernák v dolní části soklu zdo-

ností forem se použité ornamentální motivy (vyskytují se zde akantové úponky, ovocné festony, pletence, rokaje) hlásí již ke stylu nastupujícího klasicismu, tedy do posledních let 18. století. Dojem, že před sebou máme práci nikoli pozdně barokní ze 70. let 18. století, ale až z doby kolem roku 1800, v nás utvrzuje i oltářní obraz sv. Trojice v centrální ose, který s malířským projevem Bernarda Krauseho, autorem javornického oltářního obrazu [obr. 12], nemá nic společného a je zjevně prací neznámého malíře, patrně z počátku 19. století, navíc nepřiliš schopného kopisty, jak ukazují anatomické a perspektivní nedostatky jednajících postav a celkový charakter malby ve stylu neobratného nazarenismu [obr. 11]. Můžeme-li tedy shrnout, model oltáře, který je předmětem této studie, zcela jistě nevznikl rukou Ondřeje Schweigla, ani v jeho dílně, a je zřejmě dílem neznámého řezbáře, nepřiliš vysokých uměleckých kvalit, jak je to zřejmé především z figurálního doprovodu modelu oltáře. Dobu jeho vzniku můžeme zřejmě vymezit 90. léty 18. století až prvním desetiletím 19. století.¹⁷

Můžeme se rovněž ptát, jakými cestami se tento model oltáře, provedený někdy kolem roku 1800 podle skutečného Schweiglova oltáře v javornickém kostele, dostal z místa svého vzniku, snad Javorníku, až na vídeňskou aukci. Tuto otázku nelze pro nedostatek dalších autentických dokladů prozatím zodpovědět. Jedinou stopu představuje ona fotografie modelu oltáře z roku 1917 se zmínkou v doprovodné legendě o Javorníku situovaném sice správně do oblasti Jeseníků, které jsou zde ale zasazeny do oblasti *Nordböhmen*. Podle tohoto geografického omylu můžeme soudit, že se model, sloužící podle nápisu na fotografii jako domácí oltářík (*Hausaltar*), nacházel v době pořízení fotografie nejspíše někde v Rakousku, kde můžeme předpokládat jen matné povědomí o geografických poměrech v českých zemích. Závěrem řečeno, naše analýza tedy posouvá vznik tohoto díla až do konce 18. nebo na počátek století následujícího a představuje tak doklad „druhého života“ Schweiglova javornického oltáře, tedy nikoli příspěvek k jeho vzniku.¹⁸

Summary

Home little altar from Javorník (Thoughts about its type and function)

The presented paper analyzes the model of the main altar in parish church of St Trinity in Javorník (Silesia region) from the private collection. The study thoroughly explores the circumstances around the building of the main altar in parish church St Trinity in Javorník that belongs to the oeuvre of Andreas Schweigl from Brno, one of the most famous sculptors of the late Baroque sculpture, and compares the newly acquired altar model from private collection with the realised work of Schweigl in detail. On the basis of the detailed exploration of the altar model and also comparison it with the original Schweigl's works gets to the conclusion that this model does not represent the baroque bozzetto from the Schweigl's studio, as it was firstly supposed, but it represents probably a ricordo, a work of anonymous sculptor from the period between 90s of the 18th century and the first decade of the 19th century. By the end of the paper also the memorable function of this altar model is characterised.

Translated by author

---

ben reliéfem s námětem Poslední večeře, zatímco na modelu vidíme na tomto místě reliéf s kalichem a hostií. Rovněž dekorativní zrcadla jsou na modelu tabernáku silně zjednodušena ve srovnání se zrcadly na realizovaném tabernáku.

¹⁷ Na tomto místě bych rád poděkoval Zdeňku Kazlepkovi (Moravská galerie v Brně), jehož rady a konzultace přispěly k upřesnění mého názoru na otázku datace tohoto oltářního modelu.

¹⁸ Samozřejmě, že by pro upřesnění a podložení výše uvedených závěrů byl vhodný příslušný rozbor a analýza použité polychromie.

1. Model hlavního oltáře v kostele Nejsvětější Trojice v Javorníku, 1790–1810 (?), soukromá sbírka, foto autor

2. Fotografie modelu hlavního oltáře v javornickém kostele Nejsvětější Trojice z roku 1917 s německy psanou legendou, soukromá sbírka, foto autor

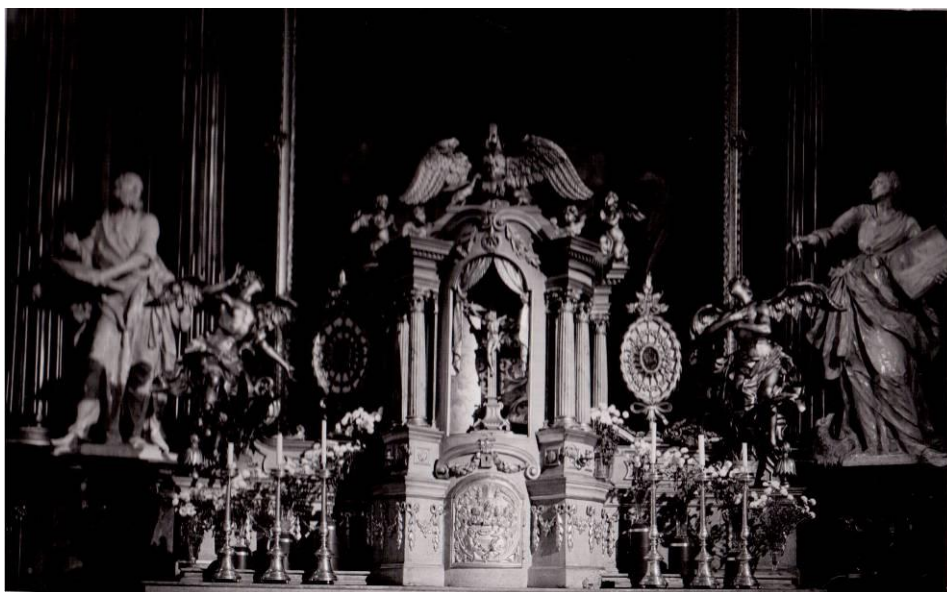
3. Ondřej Schweigl – C. Klauber, hlavní oltář v poutním kostele Povýšení sv. Kříže a Bolestné Panny Marie na Cvilíně u Krnova, 1765–1770, Slezské zemské muzeum

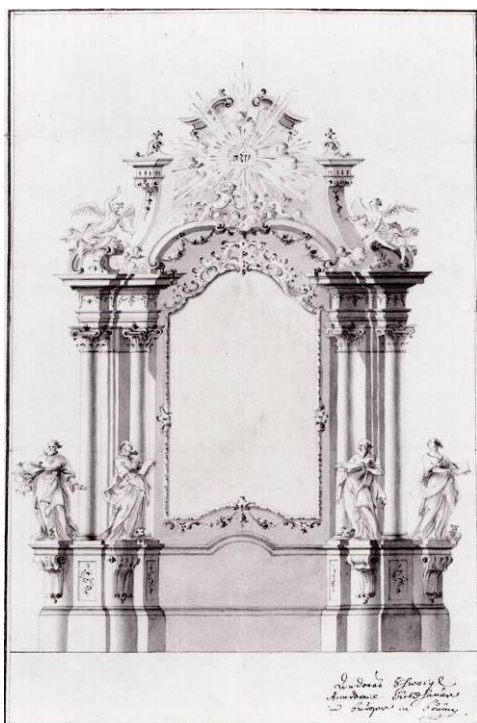
4. Ondřej Schweigl (návrh a sochařská výzdoba): Bernard Krause (oltářní obraz Nejsvětější Trojice), Antonín Wenzel – František Kestner – Ignác Lex (realizace oltářní architektury), Hlavní oltář farního kostela Nejsvětější Trojice v Javorníku, 1772–1773, foto Luděk Wünsch

5. Ondřej Schweigl, boční socha sv. Jana Evangelisty na hlavním oltáři farního kostela Nejsvětější Trojice v Javorníku, 1772–1773, foto Luděk Wünsch

6. Ondřej Schweigl a ostatní, detail tabernáku hlavního oltáře ve farním kostele Nejsvětější Trojice v Javorníku, 1772–1773, foto Luděk Wünsch

7. Ondřej Schweigl, kresebný návrh hlavního oltáře pro farní kostel Nejsvětější Trojice v Javorníku, 1772, foto Zemský archiv v Opavě

8. Model hlavního oltáře v kostele Nejsvětější Trojice v Javorníku, 1790–1810 (?), detail, soukromá sbírka, foto autor

9. Model hlavního oltáře v kostele Nejsvětější Trojice v Javorníku, mezi 1790 a 1810 (?), detail, soukromá sbírka, foto autor

10. Ondřej Schweigl, model hlavního oltáře pro cisterciácký kostel Nanebevzetí Panny Marie na Starém Brně, před 1762, oltářní obraz Nanebevzetí Panny Marie od Josefa T. Rottera, Slezské zemské muzeum, foto Luděk Wünsch

12. Bernard Krause, Nejsvětější Trojice, oltářní obraz na hlavním oltáři farního kostela Nejsvětější Trojice v Javorníku, 1772, foto Luděk Wünsch

11. Neznámý autor, Nejsvětější Trojice, oltářní obraz na modelu hlavního oltáře ve farním kostele Nejsvětější Trojice v Javorníku, 1790–1810 (?), foto autor

Jiří Š í l

VĚDECKÝ ŽURNALIZMUS VINCENCE PRASKA

Abstract

This paper focuses on voluminous published works of Vincenc Prasek (1843–1912), an important Moravian-Silesian specialist in pedagogy, a linguist, a historian and also an organiser of research works. This contemporary way of publishing the expert works was called „research journalism”, a term created by former researchers. This study follows the bibliographic list of Prasek’s work that is clearly and broadly processed into a form of tables and graphs. First of all, Prasek’s journalistic works are typologically divided, which is then followed by typical examples analysing Prasek’s journalism. The analysis of Prasek’s contributions to newspapers and magazines covers all his journalistic period from 1861 to 1912.

Keywords: Vincenc Prasek, regional history, bibliography, research journalism, research institution, Olomouc, Opava, Brno, Napajedla

Motto:

Noviny, které ignorují vědy a umění, zůstanou zjevy efemérními, čekající každé chvíle, že opadají tak, jako na podzim listí ze stromu.

Vincenc Prasek: *Noviny a věda*, Rozvoj, roč. 1, 1900, č. 22–23

Postava pedagoga, jazykovědce a historika Vincence Praska (1843–1912) je v mnohém typickým příkladem učence, působícího na Moravě a ve Slezsku od druhé poloviny 19. století do první světové války. Bylo to období, kdy těmto dvěma „vedlejšími“ českým zemím nechyběly osobnosti a nápady, ale škála kulturně-vzdělávacích institucí, zejména akademických, byla omezená. Absenci akademie věd a univerzity suploval vědecký ruch, rozvíjející se na bázi spolků, středních škol nebo soukromých aktivit. A všemi těmito cestami se vydal na své vědecké dráze i Vincenc Prasek ve službě české společnosti a národnosti, kdy jeho zájem mířil především do oblasti vzdělávání, vědy a kultury. Na Moravě a ve Slezsku samozřejmě existovaly školy, muzea, knihovny, odborné spolky či vědecká sdružení. Málo z nich však skýtalo dostatečný prostor pro rozvoj vzdělávacích a osvětových aspirací české společnosti nebo tento prostor skýtalo pouze v jazykově německém prostředí. Pokud měly instituce a spolky jazykově obojetný charakter, čeština zpravidla hrála vedlejší roli nebo ustupovala do pozadí. Otázka jazyka nebyla přirozeně tolik vyhraněná v oblasti vědy jako např. ve školství, kde se Vincenc Prasek profesně realizoval.¹

Prasek měl, stejně jako mnoho jeho současníků, pocit, že je zatlačován do pozice příslušníka druhořadého národa, jehož rozvoj je společenskými elitami zanedbáván nebo přímo programově opomíjen. Tomuto trendu se rozhodl čelit budováním základů pro české školství a vědu na severní Moravě a ve Slezsku. Je přirozené, že tyto snahy oscilovaly kolem jeho pedagogických působišť – středních škol gymnaziálního typu s českou vyučovací řečí v Olomouci a Opavě. Kromě toho se aktivně podílel na vzniku a rozvoji muzeí, knihoven nebo archivů, realizovaných většinou na spolkové bázi. Ve svém úsilí Prasek dovedně využíval prostředků medializace, tedy především dobových periodických tiskovin.

Jak se vlastně vyvíjela Praskova kariéra novináře a jakých podob v ní nabýval tzv. vědecký žurnalizmus? Tento pojem formulovali v souvislosti s Praskovým dílem o dvě generace mladší historici Miloslav Hýsek a František Hrubý na začátku 20. století. Naráželi tím jednak na skutečnost, že Prasek

¹ Předložená studie vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Slezské zemské muzeum, interní grantový projekt SZM č. 3IGS1208 *Slezsko – člověk a „jeho“ krajina*.

základy své monografické produkce stavěl na vlastní popularizující novinové publicistice. Za druhé pojem „vědecký žurnalizmus“ odkazuje na Praskovo chápání vědy reagující na aktuální potřebu doby a připravující prostředky sociální obrany. Proto Prasek pojmy „věda“ a „vědecký“ rozumí především humanitní vědecké obory a oblast jejich zájmu. Užítí pojmu „vědecký žurnalizmus“ v našem pojetí tedy je pojmenováním metody vědecké svépomoci, v níž vynikal.

Téměř celá Praskova vědecká práce je průnikem čtyř hlavních oblastí zájmu – lingvistiky, historie, geografie a etnografie. I když se v Praskově odborném díle objevují i právní, hospodářské nebo náboženské záležitosti, základní podněty přichází ze čtyř okruhů vyjmenovaných výše. Tyto hlavní zájmy se zřetelně projevovaly i v Praskově pedagogickém působení.² Tématem této studie je však především charakteristika vztahu mezi jeho prací vědeckou a publicistickou. Přesněji vyjádřeno jde o podmíněnost Praskovy odborné práce prací novinářské a její závislost na ní.

Všichni životopisci i glosátoři Praskova díla se shodli, že publicistika slezského rodáka, který podstatnou část svého života prožil na Moravě, je svým rozsahem téměř nepřehledná. Praskova literární tvorba se svou povahou vzdírá zpracování pro její objem, mozaikovitost a rozsah témat. Přestože již Praskovi současníci věděli, že napsal obrovské množství článků, málokdo si dokázal představit jejich přesnější počet. Není jich osm, že bylo považováno za téměř nemožné sestavit bibliografický soupis autora, který používal osm desítek literárních pseudonymů, novinářských značek a jiných autorských stylizací a prokazatelně psal do více než padesáti novin a časopisů vycházejících v patnácti městech.³

Představy o Praskově novinářské činnosti konkretizoval až v roce 1961 literární historik Viktor Ficek (1902–1986), který publikoval v Opavě rozsáhlý, přesto však v mnoha ohledech neúplný soupis Praskova díla.⁴ Tato drobně tištěná brožura celkem dobře podchycovala texty slezského učence a publicisty pro opavské tiskoviny až po začátek 80. let 19. stol., kdy se Prasek stal ředitelem nově zřízeného soukromého gymnázia v Opavě s českou vyučovací řečí. Tato bibliografie byla zřejmě jedním z výsledků činnosti tzv. Praskovy komise při Slezském studijním ústavu v Opavě v letech 1949–1953. Ve Fickově brožuře bylo o necelých deset let později zřejmě otištěno to, co bylo shromážděno výše jmenovanou komisí v první polovině 50. let 20. století. Z protokolů zasedání komise pro zhodnocení Praskova života a díla vyplývalo, že někteří badatelé pověřeni zpracováním Praskovy publicistiky slíbené údaje nedodali (Bedřich Slavík, Milan Rusínský). Důvodem byla jistě časová a technická náročnost zpracování bibliografie.⁵

Díky Fickově bibliografii byl již tehdy znám počet a zhodnoceno tematické zaměření Praskových monografií a příspěvků do kolektivních děl odborného charakteru. Kvantitativně šlo o jednotky nebo nanejvýš desítky titulů. Naproti tomu se o mnohých příspěvcích v denním tisku nebo dobových žurnálech spíš tušilo či tradovalo, než vědělo, co obsahovaly. Existovalo obecně lepší povědomí o starších Praskových textech, tj. cca do období vydávání *Vlastivědy slezské* na přelomu 80. a 90. let 19. století. Určitě k většímu povědomí o Praskově starší publicistice přispěla i skutečnost, že slezský učenec dopsal své paměti pouze do roku 1878.⁶ Jelikož v memoárech často komentoval své žurnalistické působení, vzpomínky badatelů usnadňují orientaci v jeho duchovních snahách i v jejich výsledcích. A naopak: Praskovy úvodníky a fejetony v novinách popisující pozdější události mohou být náhražkami nedopsaných memoárů a nedochovaných deníkových záznamů. To se netýká jen nejdůležitějších novin spjatých s Praskovým životem – Opavského týdeníku,⁷ ale i dalších titulů, ve kterých

² R. B. MÁCHA, *Hrst vzpomínek na Praska*, *Zájmy Slovače* 8/3, 1913, č. 3, s. 1; Josef BARTOCHA, *Ze studentských let*, in: *Věstník občanské záložny v Olomouci* 5, 1927, s. 90–97; Adolf Emil VAŠEK, *Vincenc Prasek a naše studentstvo*, *Ostravský deník* 13/68, 1913, s. 2; Josef KLAPETEK, *Dvě vzpomínky na ředitele V. Praska*, in: *Padesát let českého gymnasia v Opavě 1883–1933*, Opava 1933, s. 79–80.

³ Jiří ŠIL, *Vincenc Prasek (1843–1912): Má vůle je mým osudem*, Opava 2010, s. 194–198; Týž, *Bibliografie prací Vincence Praska pro léta 1861–1912 (2006)* dostupná na webu: <http://uhm.fpf.slu.cz/prasek> (zobrazeno 30. 11. 2012).

⁴ Viktor FICEK, *O Vincenci Praskovi: Životopisný náčrt, bibliografie jeho prací*, Opava 1961, 62 s.

⁵ Jaromíra KNAPIKOVÁ – Jiří KNAPIK, „Splatíme dluh Vincenci Praskovi!“ *Tzv. Praskova akce Slezského studijního ústavu v Opavě 1949–1953*, *Slezský sborník* 102, 2004, s. 256–257; viz též Zemský archiv Opavě (dále ZAO), fond Slezský ústav ČSAV, neuspořádáno, složka V. Prasek.

⁶ Milada PÍSKOVÁ, *Paměti Vincence Praska*, Opava 2006, 173 s.

⁷ Z nepřehledného množství Praskových příspěvků v Opavském týdeníku (dále též OT) upozorňujeme na tyto: *Kterak jsem se ze spánku národního probudil*, OT 4/10, 11, 1873; *Všehochnut' z cesty po Slezsku*, OT 6/33–52,

komentoval své životní peripetie a historii národního obrození na severní Moravě a ve Slezsku. Z olomouckých novin si v tomto ohledu uchoval určitou výlučnost konzervativně-klerikální Našinec⁸ a agrárnícké Selské listy.⁹ Z brněnských novin vešly ve své době v obecnější známost články v Moravské orlici.¹⁰ Méně článků tohoto typu vyšlo v periodických listech pro východní Slezsko - v Novinách těšínských¹¹ nebo na přelomu 19. a 20. století v Ostravském obzoru.¹²

V letech 2006–2010 byla autorem této studie připravena aktualizovaná „Bibliografie prací Vincence Praska pro léta 1861–1912 (2006)“, která byla již metodicky a technicky navržena pro publikování v databázi dostupné online na webu <http://uhm.fpf.slu.cz/prasek/>.¹³

Jak známo, Prasek začal psát do Opavského besedníku vedeného jeho středoškolským učitelem Antonínem Vaškem ještě jako student opavského německého gymnázia v první polovině 60. let 19. století. Když pak posledního dne roku 1912 umíral, měl na svém kontě přes tři a půl tisíce příspěvků do více než padesáti periodických publikací. Je pravdou, že většina těchto příspěvků byla psána pro denní tisk a rozsahem často vyplňovala buď pouhý odstavec o několika větech nebo prostor, který byl v novinách vyhrazen podčárníkům. Pro účely této studie tedy bylo potřeba vybírat pro jednotlivá Praskova životní období a působití klíčové novinové tituly, celkové zjištěné údaje jsou vyjádřeny číselně v příložených tabulkách a grafech.

Mnoho z Praskových souborně vydaných děl bylo možno v jeho době realizovat pouze formou separátních otisků z novinové sazby. Kromě dílek v rozsahu pouhých několika stran byly takto vydány celkem rozsáhlé publikace o několika desítkách stran, které po předchozím otištění v novinách nebo časopisech vyšly samostatně zachováním sazby pro knižní vydání. Typickými příklady byl například „nulť“ přípravný svazek Vlastivědy Slezské „Rodáci z Opavska a Frýdecka“ (1885),¹⁴ separátní otisky příspěvků do školních ročenek¹⁵ nebo rozsáhlejších seriálů pro Opavský týdeník,¹⁶ Troppauer Zeitung,¹⁷ Olmützer Zeitung¹⁸ nebo Slovácké noviny.¹⁹ Část Praskových kulturněhistorických pří-

---

1873 a další pokračování v r. 1876 a 1878; *Přesolená cigara*, OT 8/23, 1877; *Galicie a Halič*, OT 10/4, 1879; *Zpomínka na ř Pavla Pospěcha*, OT 12/46, 1881; *Slezské příběhy 1860–1882*, OT 13/47–50, 1882; *V lázních*, OT 15/53–58, 1884; *Dějepisectví naše na Moravě a ve Slezsku*, OT 22/4, 8, 11–13, 1891; *Zacpal redaktorem „Udice“: Příspěvek k jeho životopisu*, OT 27/11, 1896; *Časová vzpomínka (o právu veřejnosti pro č. gymnasium)*, OT 28/31–32, 1897; *Naše (české) písemnictví a Slezsko (ve Slezsku) I.–XX.*, OT 29/3–56, 1898; *Slezské inteligenci domorodé (Naši inteligenci slezské domorodé)*, OT 30/46 a 55, 1899; *Zpovídejme se*, OT 38/43, 1907; *Dva milostiví školáci co vyvedli léta 1852*, OT 43/8 a 9, 1912.

⁸ V olomouckém Našinci vyšly např. tyto Praskovy články memoárového charakteru: seriál „*Poměry na Moravě*“, Našinec 34/31–44, 1898; *Vědecké a literární vzpomínky na léta 1883–1885 v Olomouci*, Našinec 34/45, 1898, s. 1–2; *Dvacet let Vlast. musea olomouckého II.*, Našinec 39/78, 1903, s. 1; *Dodatek k dějinám Matice Olomoucké*, Našinec 39/33 1903; *Vzpomínky na starou společnost v Olomouci*, Našinec 40/2, 1904; „*Spolek paní a dívek v Olomouci od roku 1871 do roku 1875*“, Našinec 40/50–53, 1904.

⁹ V Selských listech vyšly tyto pozoruhodné Praskovy fejetony: *Literatura a moravské noviny*, Selské listy 18/124, 1900; *Praha, Brno, Olomouc, Opava, Těšín*, Selské listy 21/86, 1903; *Naše noviny a vědecká práce*, Selské listy 22/7, 1904; *Hlavy a formáty českých novin*, Selské listy 23/5, 1905; *České překlady zákonů a nařízení úředních (Věnováno Jeho Excelenci panu ministru Randovi, právníku nad jiné slovněmu)*, Selské listy 23/44, 1905; *Palackého „Český archiv“ a „Selský archiv“*, Selské listy 24/164 a 173, 1906; *O „Selský archiv“: Příspěvek k dějinám české kritiky*, Selské listy 25/237–240, 1907.

¹⁰ V Brně v Moravské orlici nalezneme: *Naše časopisectvo vůbec a Selský archiv zvláště*, Moravská orlice 49/82–85, 148, 1911; *Bitva bělohorská ve škole*, Moravská orlice 51/14, 1913 a *Proč jsme se pohněvali se řBartošem*, Moravská orlice 55/57, 63, 1917.

¹¹ Vincenc PRASEK, *Epilog k výstavě ethnografické a ztracené prý listiny*, Noviny těšínské 6/6, 1900; Týž, *Všehochnut ze studijního výletu na Těšín*, Noviny těšínské 6/38–40, 42, 1900.

¹² Vincenc PRASEK, *Separatismus na severní Moravě a ve Slezsku*, Ostravský obzor 8/42; Týž, *Světla, vzduchu, ducha!*, Ostravský obzor 8/43.

¹³ Charakteristika bibliografie je publikována na webu *Bibliografie prací Vincence Praska pro léta 1861–1912 (2006)* pod odkazem *O bibliografii* <http://uhm.fpf.slu.cz/prasek/?page=info> (zobrazeno 30. 11. 2012).

¹⁴ Vincenc PRASEK, *Rodáci z Opavska a Frýdecka*, Opavský týdeník, 1885, 92 s.

¹⁵ Vincenc PRASEK, *Nauka o pádech výrokových objasněna ze spisův Štítného*, Olomouc 1874, 28 s.; Týž, *Čeština v Opavsku*, Olomouc 1877, 31 s.

¹⁶ Vincenc PRASEK, *Pustějov*, Opavský týdeník, 1888, nestr.

¹⁷ Vincenz PRASEK, *Das Rauchfangkehrer-Mittel in Troppau*, Troppau 1887, 10 s.

spěvků do Opavského týdeníku byla otištěna v letech 1906–1907 v Olomouci v „Obrázcích z minulých let“.²⁰ Nejznámějším případem pak jsou již výše zmíněné Praskovy paměti, psané na pokračování pod názvem „Půlstoletí kulturních našich snah pro Slezsko“.²¹

Jak Praska inspirovala při redigování vědeckých žurnálů novinářská činnost? Leccos se můžeme dozvědět z postřehů a historek roztroušených ve fejetonech Selských listů a dalších novin. Nejsilněji se projevil vliv Praskovy novinářiny přirozené ve Věstníku Matice opavské a v Selském archivu, ve kterých vyšlo i několik článků psaných původně pro noviny. Prasek dbal na propojenost jednotlivých článků a k dokončení výkladu jednotlivých témat nebo pojmů využíval rubriku drobných zpráv, pojmenovanou Všechno u Směs. Pro tuto rubriku se údajně inspiroval Mikovcovým „Lumírem“ z 50. a 60. let 19. století.²² Nezřídka se Prasek také obracel na čtenáře buď otázkou, nebo přímo prosbou o doplnění informací. Občas užil i formy strukturovaného dotazníku, kdy mohl sesbíraná data zpracovat na základě odpovědí respondentů též statisticky. Pomyslným vrcholem dotazníkového šetření publikovaného v novinách byly tzv. „Potazníky Selského archivu“ uveřejňované v Selských listech za redakce Františka Obrtela.²³ Selský archiv, vydávaný pod Praskovou redakcí v letech 1902–1909 si tak udržoval kontakt s amatérskými badateli, s představiteli správních a samosprávních orgánů i s širokou laickou veřejností.

I proto Selský archiv nemůže chybět ve výčtu plodů vědeckého žurnalizmu jako úspěšný projekt založený na Praskově dlouhodobé novinářské průpravě.²⁴ Dále sem patří výše zmiňovaný Věstník Matice opavské (založen jako vědecké periodikum v roce 1892 a trvající dodnes pod názvem Slezský sborník) také dvanáct článků v Programu českého gymnázia v Opavě pro období 1884–1895. Obě ročenky, matiční i školní, byly založeny na rozsáhlém materiálu o dějinách Opavy a slezských knížectví uveřejněném v Opavském týdeníku a německých poloúředních novinách Troppauer Zeitung.

Počátek Praskovy publicistiky je ale spjat již s šedesátými léty 19. století a s Opavským besedníkem (psal do něj 1861–1865), ve kterém zveřejnil program českého školství ve Slezsku. Do „Besedníku“ napsal svůj stěžejní článek prvního („studentského“) období „*Jaké sobě žádáme hlavní školy, Moravci v Opavě a Poláci v Těšíně?*“ a v době redigování periodika v létě 1865 dopis „*Z okolí opavského*“. Od této chvíle počítal svoji kariéru žurnalisty.

Pět let po zániku Opavského besedníku zajistil Prasek od podzimu 1870 díky blízkým stykům s Janem Zaccapalem Opavě a Slezsku český list vedený nezávislým redaktorem. Když se moravský pedagog a jazykovědec Zaccpal na sklonku léta toho roku stěhoval do Opavy, aby zde díky vkladu rodinného dědictví založil „Opavský týdeník“, věděl, že úspěch a dlouhodobější trvání nově vycházejícího periodika závisí na dostatku obětavých spolupracovníků listu. Mezi předpokládané osoby, které redaktorovi Zaccpalovi – původem Hanákovi – měly usnadnit orientaci a kontakt s českým čtenářstvem ve Slezsku a především na Opavsku, byl i mladý suplent olomouckého gymnázia Vincenc Prasek. Spolu s profesorem opavského německého gymnázia Antonínem Vaškem, s knězem Antonínem Grudou, a pedagogem tamní německé realky Josefem Zukalem byl Prasek, rodák z nedalekých Milostovic, počítán mezi osoby, které měly určovat kulturně-politické směřování „Týdeníka“ a spoluvytvářet jeho obsah.

¹⁸ Vincenc PRASEK, *Das Olmützer Stadtgericht als Oberhof von 1590–1620: Culturgeschichtliche Skizzen aus Nordmähren*, Olmütz 1896, 60 s.

¹⁹ Vincenc PRASEK, *Dvě léta na Buchlově: Kulturní obrázky z let 1581 a 1582*, Uherské Hradiště 1900, 111 s.

²⁰ Vincenc PRASEK, *Kravařský pán, co dělal – zlato (příspěvek k životopisu polského alchymisty Michala Sudivoje)*, *Čarodějníci před soudem v Ratiboři roku 1667, Jaké daně a platy naši předkové platili*, in: *Obrázky z minulých let*, řada I, Olomouc 1906, s. 11–19, 20–29, 34–41; Týž, *Královna Kunhuta na Hradci u Opavy, Jan Čapek ze Sán, vůdce husitský, Stávka pekařů opavských, Zpurní poddaní v Hlavnici, Lajci list, „S ručnicí nabitú, nataženú“*, *Na ležení*, in: *Obrázky z minulých let*, řada II, Olomouc 1907, s. 5–46, 97–108, 109–113.

²¹ Vincenc PRASEK, *Půlstoletí kulturních našich snah pro Slezsko*, Opava: Opavský týdeník a Matice opavská, 1910 a 1931, 91 s.; původně otištěno v Opavském týdeníku 41/28–88.

²² Vincenc PRASEK, *Noviny a věda*, Rozvoj, roč. 1, 1900, s. 22–23.

²³ Vincenc PRASEK, *Oběžník Selského archivu*, Selské listy 20/42, 1902; Týž, *Spolupracovníkům „Selského archivu“*, tamtéž 20/87, 1902; Týž, *Potazník „Selského archivu“*, tamtéž 20/123, 124, 134–136, 139, 142, 150, 1902 a průběžně v dalších ročnících Selských listů do r. 1905.

²⁴ Vznik Selského archivu předznamenal Prasek např. seriálem *Rozvrh na dějiny selské*, Selské listy 18/90, 91, 122–126, 1900.

Již v prvním ročníku opavských novin se objevily fejetony s historickou tematikou z pera Josefa Zukala, který se stal jednou z osob, které postupně nasměrovaly Praska k historii. Prasek začal po Zukalově vzoru zpracovávat drobná historická témata a jeho první příspěvky tohoto druhu se začaly objevovat na stránkách Opavského týdeníku roku 1872. Určitou inspirací mu mohly být i starší články v Opavském besedníku, zejména z pera Jana Lepaře (1836–1889). Opavský týdeník mimo historických fejetonů a úvodníků ale sloužil také recenzím literatury a periodického tisku, hospodářské osvětě, kulturně-vzdělávacím požadavkům slezských Čechů, literární historii, biografím regionálních osobností, anekdotám, historickým povídkám, cestopisům a moha dalším učelům a žánrům.²⁵

V první polovině sedmdesátých let však byl Prasek spojován spíše s pedagogickým časopisem Komenský, pro který psal puristické jazykovědné rozborů a kritiky soudobé knižní a časopisecké produkce. Tyto soudobé snahy (reprezentované též např. osobnostmi olomouckého pedagoga a publicisty Jana Evangelisty Kosiny a brněnského jazykovědce Františka Bartoše) narážely na nepochopení a byly zesměšňovány. Motivaci tehdejších Praskových jazykovědných a literárně kritických snah nejlépe vystihnul z jeho současník Jan Evangelista Kosina v „Hovorech olympských“ v úvodní stati cyklu „O purismu“. Mnoho Praskových (potažmo Kosinových) názorů je zde proneseno postavou „arcibrusiče“ profesora Ostrého.²⁶

Od roku 1877 se začínají v Praskově publicistice čteněji zjevovat články kulturněhistorického charakteru, nejprve v převážně beletristické revue *Koleda*. Od roku konce 70. let 19. století pak nejen na stránkách v Olomouci vycházejícího Komenského a pražského *Světozoru*, ale i v brněnském *Časopise Matice moravské*.²⁷ Prasek tehdy začal spolupracovat s nakladatelem Janem Šaškem z Velkého Meziříčí, u něhož vydal v letech 1881–1883 své dějiny *Napajedel a Malenovic s Pohořelici*.²⁸ Tyto knihy tedy představují určité završení Praskova „moravského období“ před odchodem do Opavy v létě 1883.²⁹ Do období 70. let 19. století spadají také počátky dlouhodobé a plodné spolupráce Praska s historikem a topografem příhraniční části pruského Slezska Augustinem Weltzelem (1817–1897). Jaký význam Prasek kontaktům s Weltzelem přisuzoval svědčí kromě rozsáhlé vzájemné korespondence i to, že mu věnoval podrobnou pasáž přidanou k pamětem. Počátek shromažďování materiálu k Vlastivědě slezské dle Praskových narážek v korespondenci a publicistice spadá do období první poloviny 70. let, kdy se poprvé potkal v Olomouci se svým „učitelem dějepisu“.³⁰

²⁵ Praskovu publicistiku na stránkách „Týdenníka“ analyzoval Miroslav MORCINEK, ovšem na základě Fickovy bibliografie, v bakalářské práci *Kulturně historické snahy Vincence Praska na stránkách Opavského týdeníku*, Ostrava: Ostravská univerzita, 2009, 73 s. Základní přehled s vytknutím nejdůležitějších článků pak představuje životopisná studie Lumíra DOKOUPILA, *Vincenc Prasek 1843–1912*, in: *Historiografie Moravy a Slezska*, sv. 2, Olomouc 2006, s. 21–38.

²⁶ Severin KARAS (= Jan Evangelista KOSINA), *Hovory olympské. I. O purismu*, *Komenský* 3, 1875, s. 65–71, 81–86, 99–102, 115–119, 129–132, 145–148, 161–165, 180–182, 193–196, 209–213, 225–229, 278–281, 289–292, 309–312, 354–356, 369–373, 385–388.

²⁷ Prasek začal psát kulturněhistorické příspěvky pod vlivem Vincence Brandla a Františka Bartoše, kteří se jej snažili povzbuzováním k další práci odvést od jazykovědy k regionální historii. Umožnili mu publikovat jeho rané historické práce v *Časopise Matice moravské*, jehož vydávání však bylo roku 1882 přerušeno. Lumír DOKOUPIL, *Vztah Vincence Praska k brněnským historikům a Časopisu Matice moravské*, in: *Pocta Janu Janákoví, předsedovi Matice moravské, profesoru Masarykovy univerzity*, Brno 2002, s. 633–643.

²⁸ Vincenc PRASEK, *Paměti městečka Napajedel a dědin k panství Napajedelskému odedávna příslušných, Velké Meziříčí 1881*, 199 s.; TÝŽ, *Paměti Malenovic a Pohořelíc, jakož i dědin k panstvím Malenovskému a Pohořelickému příslušných*, Velké Meziříčí 1883, 196 s.

²⁹ Praskova intenzivní práce v oboru regionálních dějin a historického místopisu na začátku 80. let 19. století souvisela nepochybně s jeho dosud nedostatečně reflektovanou spoluprací s nakladatelstvím Jana F. Šaška (1836–1889) ve Velkém Meziříčí. Prasek přispěl několika články do Šaškem vydávaných žurnálů *Národ a škola*, *Vesna* a *Literární listy*, nýbrž byl i redaktorem ediční řady *Bibliotheka místopisů a jiných děl historických*, v jejímž rámci vydal své dějiny *Napajedelska a Malenovska*. Viz též ZAO, f. Prasek Vincenc, inv. č. 744, kart. 7.

³⁰ Ryszard KINCEL, *Listy Augustyna Weltzla do Vincence Praska 1875–1897*, *Racibórz* 1999, 261 s.; Zdeněk KRAVAR, *Dopisy Vincence Praska Augustinu Weltzlovi*, Opava 2002, 95 s.

Prasek na stránkách Komenského připravoval také vlastní topografické dílo. V desetiletí 1877–1887 vydal sérii studií o (po)místních jménech;³¹ od roku 1882 také kritiky třinácti soudobých místopisných děl Moravy.³² Do ročníků 1882–1883 pak připravil „Příspěvky k dějinám zapomenutých hradů a tvrzí“.

Důležité a málo známé články o národnostních poměrech, dějepiscectví a etnografických proměnách ve Slezsku psal Prasek v 80. letech 19. století do pražského měsíčníku Osvěta.³³ Tehdy již vyměnil dočasně své olomoucké působiště za Opavu, kam byl uvolněn k vedení soukromého českého gymnázia.

Za Praskova opavského pobytu vycházely nejprve v Troppauer Zeitung od roku 1884 jeho číslované německy psané „Příspěvky k topografii a dějinám Opavy“, které se později volně proměnily v historicko-topografické studie i jiných slezských sídel. Současně Prasek pro poloúřední opavské noviny připravil několik statí k topografii bývalých knížectví opavského a krnovského. Mnoho těchto drobností bylo zařazeno do Vlastivědy slezské, vyšlo česky v Opavském týdeníku nebo v prvních číslech Věstníku Matice opavské. Praskův heuristický pokrok byl dobře patrný zejména na článcích s cechovní tematikou. Již v průběhu osmdesátých let si Prasek získal přístup k dochovaným písemnostem těchto městských společenstev a v první polovině let devadesátých značně rozšířil svůj záběr podílem na přípravě národopisných výstav v Opavě a v Praze. Přes všechny nedostatky pak Praskovy studie o dějinách cechů ve Slezsku zůstaly i více než sto let po publikování základní literaturou k tématu. Od publikování epizodických příhod a jednotlivých pramenů v Troppauer Zeitung v letech 1884–1893 se postupně propracoval na konci svého opavského působení alespoň k základnímu přehledu tématu na základě jemu dostupných pramenů v Programu českého gymnázia.³⁴

Prasek od samého počátku podporoval v prosinci 1894 založené Noviny těšínské, které byly obdobou Opavského týdeníku pro Těšínsko a Frýdecko. Publikoval zde topografické,³⁵ praměň-historické i venkovské historie se týkající fejetony,³⁶ kromě toho také soupisy listin k dějinám měst nebo příspěvky o ceších.³⁷ Texty o Těšínsku se Prasek snažil také včlenit do obsahu prvních čísel Věstníku Matice opavské, aby tento časopis reprezentoval svým záběrem i východní Slezsko. Tematicky a obsahově do tohoto okruhu patří Praskovy drobné statí pro Kalendář slezský v letech 1897–1904. V roce 1899 zde uveřejnil ukázky ze své nikdy nevydané topografie Těšínska a roku 1902 medailonky osmi osobností v cyklu „Slavní někteří mužové z Těšínska“.³⁸ Vyvrcholením Praskova bádání o východní části rakovského Slezska byly zprávy o studijních cestách uskutečněných na přelomu století s podporou pražské akademie věd a uveřejněné v jejím Věstníku.³⁹ Předcházely jim reportáže

³¹ Vincenc PRASEK, *Výklad na jména polí, lesů, rybníkův a luk*, Komenský 5/17, 24, 39, 42, 46, 49, 51, 52, 1877; Týž, *Záhady místopisné I.–IX.*, Komenský 9/5 – 43, 1882; Týž, *Zdrobněliny místních jmen v -ek, -ka, -ko, -ky co znamenají*, Komenský 12/13,15,17, 1884; Týž, *Zdrobněliny a druhotiny místních jmen*, Komenský 15/5, 6, 8, 1887.

³² Vincenc PRASEK, *Úvahy o moravských místopisech*, Komenský, 10/1–3, 7, 9, 15, 18, 22, 48, 49, 1882, tamtéž 11/7, 11, 16, 1883. Úvahy se týkaly postupně Vsetína, Valašského Meziříčí, Krásna, Brušperku, Hranic (na Moravě), Přerova, Fulneku, Boskovic, Moravské Ostravy, Polské Ostravy, Frýdku, Rožnova pod Radhoštěm, Kunovic a Huštěnovic. Prasek vydal i samostatný článek *Moravská Ostrava : Studie historicko-topografická*, Komenský 13/45, 1885.

³³ Vincenc PRASEK, *Boj o češtinu: O národnostních a jazykových poměrech na Moravě a ve Slezsku*, Osvěta 12/3,4, 1882, s. 251–259, 302–310; Týž, *Národopisné proměny na Těšínsku*, tamtéž 16/2, 1886, s. 145–153; Týž, *Dějepiscectví v Pruském Slezsku*, Tamtéž 17/2, 1887, s. 1142–1146.

³⁴ Vincenc PRASEK, *Řemeslníci na Hradci*, Věstník Matice opavské 4, 1894, s. 43–44; Týž, *K dějinám řemesel ve Slezsku*, Program českého gymnasia v Opavě 9, 1893, s. 3–58.

³⁵ Vincenc PRASEK, *Zpráva o historické topografii knížectví Těšínského I.–4.*, Noviny těšínské 3/42–45, 1897.

³⁶ Vincenc PRASEK, *U zemského práva Těšínského 1590–1600*, Noviny těšínské 3/23 – 25, 27, 28, 30, 31, 1897; Týž, *Věci selské na Těšínsku. (Rozprava dějepisná)*, Noviny těšínské 7/22, 25–28, 33, 36, 1901.

³⁷ Např. Vincenc PRASEK, *Z dávnověkosti Těšína: Památky cechu kožešnického*, Noviny těšínské 3/6, 7, 9–11, 13–15, 1897; Týž, *Zámečnický a kovářský cech ve Frýdku*, Noviny těšínské 9/46, 47, 1903.

³⁸ Vincenc PRASEK, *Ukázka z historické topografie Těšínska*, Kalendář slezský, roč. 3, 1899, s. 42–46; Týž, *Slavní někteří mužové z Těšínska*, tamtéž, roč. 6, 1902, s. 50–54.

³⁹ Vincenc PRASEK, *Zpráva o cestách po archivech knížectví těšínského*, Věstník České akademie Františka Josefa, roč. 10, 1901, s. 547–560; Týž, *Zpráva o páté cestě po archivech na Těšínsku*, tamtéž, roč. 12, 1903, s. 79–89.

uveřejněné v Novinách těšínských a souvisely s nimi fejetony o dějinách a nejstarších pramenech k dějinám měst v těšínském knižectví.⁴⁰

Z olomouckých novin psal Prasek nejčastěji a nejsoustavněji do Selských listů a z úcty k tradici i do Našince, i v době, kdy se z něj stal nepříliš rozšířený klerikální list. V ostatních tamních žurnálech publikoval zřídka. Selské listy byly spolu s Opavským týdeníkem nejčastějším médiem pro Praskovy přehledové práce, ať se týkaly dějepiscství, místopisu, jazykovědy nebo literární kritiky. V Prostějově měl pak Prasek velké spojení v Hlasech z Hané (do úmrtí redaktora Drobného).⁴¹

Z jihomoravských listů přijala nejcennější Praskovy příspěvky Moravská Orlice, do níž začal psát již v druhé polovině 60. let 19. století, ve větší míře v letech 1904–1905 v souvislosti s napajedelskou výstavou a kritikami učebnic a znovu roku 1911.⁴² Z dalších brněnských deníků publikoval Praskovy příspěvky určitě Hlas a Lidové noviny. Praskův geografický záběh byl však mnohem širší, po návratu do Olomouce se v letech 1895–1905 etabloval publicisticky prokazatelně též na Zábřežsku,⁴³ Hranickou⁴⁴ nebo Uherskohradištsku.⁴⁵

Z pražských novin psal Prasek ojedinele do Národních listů a do Pokroku – jsou známy jen jednorázové pokusy. Občas jako ředitel opavského gymnázia také přispíval historickými a topografickými úvahami do německy tištěných novin „Politik“. Je také možné, že zde uplatnil některé své německy psané články pro Troppauer Zeitung nebo Olmützer Zeitung, pokud měly šanci zaujmout i pražské čtenáře.⁴⁶

Prasek celkem podrobně komentoval v novinové publicistice také předpoklady a okolnosti zakládání vědeckých institucí a spolků, jejichž vznik podnítil. Například založení olomouckého vlastivědného muzea v létě 1883 bylo Praskovou přímou iniciativou. Podnětem ke zřízení muzea byla snaha stmelit rozdělenou českou společnost v Olomouci společným idealistickým podnikem.

Prasek v článku „České museum v Olomouci“ nastínil dvojí program ideálního krajského muzea, jaké si přál založit ve svém působišti. Zaprvé mělo takové muzeum být jakousi náhražkou vědecké knihovny a shromažďovat veškerou českou regionální literaturu včetně periodických tiskovin. Za druhé by muzeum mělo ve svém sbírkotvorném programu akcentovat typické krajové reprezentanty ze všech disciplín zabývajících se přírodou a společností.⁴⁷

⁴⁰ Vincenc PRASEK, *Všehochuť ze studijního výletu na Těšín*, Noviny těšínské 6/38–40, 42, 1900; Týž, *Z vědeckých potulek po Těšínsku*, Noviny těšínské 7/41–42, 48–50, 1901; Týž, *Archiv města Frýdku, Bohumína, Jablunkova, Strumeně, Skočova, Fryštátu a Bílska*, Noviny těšínské 13/21–73, 1907 a 14/9–48, 1908.

⁴¹ Vincenc PRASEK, *Z archivu města Prostějova I.–VI.*, Hlasy z Hané 23/71, 73, 79, 83, 87, 91, 1904; Týž, *Z minulosti města Prostějova a okolí*, Hlasy z Hané 24/38, 44, 47, 1905; Týž, *Velectěný pane redaktore! (dopisy o dějinách Prostějova)*, Hlasy z Hané 26/1, 2, 4, 1907.

⁴² Vincenc PRASEK, *Vědecká kořisť z napajedelské výstavy retrospektivní*, Moravská orlice 42/193–212, 1904; *České učebnice středoškolské a Morava I. – VIII.*, Moravská orlice 42/261–295, 1904; Týž, *Naše časopisectvo vůbec a Selský archiv zvláště. (Ze zkušenosti časopisecké málem již padesátileté podává V. Prasek, redaktor Selského archivu)*, Moravská orlice 49/81–85, 1911.

⁴³ Strýc Mikola (Vincenc PRASEK), *Ze staré kroniky*, Moravský sever 1/21–25, 1901; 2/11–21, 1902; tamtéž 3/2–14, 28–49, 1903; tamtéž 4/5, 1904.

⁴⁴ Vincenc PRASEK, „Právo města Hranic“, „Právo lipenské“ (v 16. stol.), Hlasy z Pobečví 3/46, 1900; tamtéž 4/1–4, 1901; Týž, *Věci selské na Moravě*, tamtéž 6/14, 1903.

⁴⁵ Vincenc PRASEK, *Dvě léta na Buchlově: Kulturní obrázky z let 1581 a 1582*, Slovácké noviny 17/12–26, 1900 (vyšlo separátně roku 1900 a znovu 2001 pod názvem *Po stopách buchlovského mordu; Vzácné právní památky kraje Hradištského*, Slovácké noviny 17/30), 1900; Týž, *Z dějin král. města Uh. Hradiště: Přednáška p. c. k. školního rady V. Praska*, Slovácké noviny 25/99 1908; Tamtéž, 26/1 a 10, 1909.

⁴⁶ Z Praskových dopisů redaktorovi F. A. Šubertovi víme, že např. v roce 1879 poslal kritiku na von Keltšchův spis *Keltische Königshöfe in Schlesien* a článek *Historisch-Politisches aus Schlesien*, ve kterém nazval dějepisnou tendenci slezského historika Gottlieba Biermanna „přípravou Slezska pro něm. Řiši“, ZAO, f. Prasek Vincenc, inv. č. 789, kart. 8. V roce 1906 uveřejnil Prasek v Politik (č. 40) článek o barokním historiografovi Moravy Janu Jiřím Středovském. Na konci života pak pro nástupnický list *Union* (roč. 1910, č. 22, 131 a 142) napsal pojednání *Über Ortsnamenforschung*.

⁴⁷ Vincenc PRASEK, *České museum v Olomouci*, Našinec 15/50, 2. 5. 1883. Okolnosti založení českého muzea v Olomouci a svoji inspiraci českým zemským muzeem v Praze a Institutem Ossoliňských ve Lvově popsal Prasek v roce 1903 v výročním seriálu „Dvacet let Vlast. musea Olomouckého“, Našinec 39/77–80, 1903.

Po odstěhování do Opavy v létě 1883 ztratil Prasek vliv na další směřování muzea i časopisu, ve kterých převládla archeologicko-národopisná tendence.⁴⁸ Nenaplnilo se tak jeho přání vyvést do muzejního časopisu historicko-topografické studie z pedagogických a beletristických časopisů. Tuto tendenci se Prasek snažil neúspěšně zvrátit redigováním jednoho čísla Časopisu Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci v roce 1897, ale k rozhodnému příklonu k historické tematice v časopise došlo až roku 1909, kdy se redakce ujal pedagog a novinář Adolf Emil Vašek.

Muzeu Matice opavské (zal. 1884) Prasek sice určil roli českého doplňku stávajících německých muzeí ve Slezsku, prosadil ale do stanov spolku, které muzeum zřídilo, velmi široký program vědecko-kulturní. Plánovaný rozsah činnosti opavského muzea byl dokonce širší než v olomouckém případě. Opavské matiční muzeum v sobě integrovalo úkoly muzea, vědecké knihovny i archivu.⁴⁹ Prasek vše směřoval k tomu, aby se muzeum časem odpoutalo od gymnázia i Matice opavské a bylo spravováno samostatným národnostně nevyhraněným vědeckým spolkem pro Slezsko. V tehdejších podmínkách to nebylo reálné, proto se Prasek rozhodl na začátku 90. let vydávat alespoň vědecký časopis a edice historických pramenů pod hlavičkou Matice opavské a jejím jménem i shánět podporu.⁵⁰

S muzejními aktivitami Matice opavské souvisí také příprava Národopisné výstavy v Praze 1895 a jí předcházející opavská národopisná výstava v první polovině září 1893.⁵¹ V Opavském týdeníku byl publikován podrobný popis včetně stručné charakteristiky vystavených exponátů.⁵² Je zajímavé, že Prasek právě národopisnou expozici výslovně označil jako kulturně-vědeckou událost, kterou si podceňování opavští Češi získali respekt u tamních Němců.⁵³

Prasek se v září 1895 vracel ze Slezska sice roztrpčen a s pocitem zmaru nad nedokončeným dílem, ale také přicházel do Olomouce jako veřejně známá osoba s širokými možnostmi prezentování svých názorů v novinách a časopisech. Jako člověk mimořádně zasloužilý o kulturu a školství v moravskoslezském prostoru si mohl dovolit veřejně kritizovat a prosazovat svoje názory. Nezřídka toho také využíval. Díky spojenectví s moravskými agrárníky mohl rozvinout několik projektů organizace vědecké práce, na nichž začal pracovat bezprostředně po svém příchodu zpět do hanácké metropole.

Praskovy snahy z druhé půle olomouckého působení namířené k založení moravskoslezského vědeckého spolku byly jistou obdobou předchozího úsilí o „slezskou vlastivědeckou společnost“ v Opavě.⁵⁴ Nejprve se pokusil na přelomu 19. a 20. století zainteresovat Matici moravskou, jako nejstarší český vědecký spolek na Moravě, pro myšlenku sjezdu, na kterém by byla dohodnuta „karte-

⁴⁸ O počátcích spolku a jeho časopisu psala Milada PÍSKOVÁ: *Živé tradice 1883–1983: k 100. výročí založení I. českého muzea v Olomouci*, Olomouc 1983, s. 11–25; již dříve též Adolf Emil VAŠEK, *Vlastenecké museum v Olomouci a Museum Matice opavské v Opavě (K letošnímu 40. výročí založení Vlast. musea v Olomouci)*, Moravskoslezský deník 6/273, 276, 1923; TÝŽ, *Vincenc Prasek, Vlastenecké museum olomoucké a Matice Opavská*, Svobodná republika 2/54, 1921.

⁴⁹ Vincenc PRASEK, „Proč chceme mít své museum“, Opavský týdeník 16/25, 1885.

⁵⁰ K programu a vývoji českého muzea v Opavě naposledy Jaromíra KNAPIKOVÁ, *Matice Matice Opavská: Spolek, osobnosti a národní snahy ve Slezsku 1877–1948*, Opava 2007, s. 55–67; též Lumír DOKOUPIL, *K počátkům českého dějepisectví ve Slezsku (Opavský pobyt Vincence Praska v letech 1883–1895)*, in: *Wiek i stare i nowe*, T. 3. Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego nr. 2125, Katowice: Uniwersytet Śląski, 2003, s. 109–117. Viz též magisterskou diplomovou práci Pavla BÁRTY, *Tradice českého muzejnictví ve Slezsku*, Opava: Slezská univerzita, 2002, zejména s. 36–56.

⁵¹ Hlavními organizátory národopisné výstavy v Opavě byli středoškolský profesor Antonín Karásek, Akademický feriální spolek „Opava“ a kněz Jan Vyhliďal. Nejlépe a nejpodrobněji popsal muzejní aktivity Matice opavské Karel ČERNOHORSKÝ, *Museum Matice opavské a jeho sbírky*, in: *Památník Matice opavské 1877–1927*, Opava: Matice opavská, 1927, s. 62–83. Autor v článku shrnujícím jeho předchozí novinové příspěvky využil svoji podrobnou znalost obsahu Opavského týdeníku a Věstníku Matice opavské. O slezském muzejnictví v daném období viz Erich ŠEFCÍK, *Přehled vývoje opavských muzeí v letech 1814–1938*, ČSM–B 32, 1983, s. 1–44.

⁵² *Národopisná výstava v Opavě*, Opavský týdeník 24/61, 64, 66, 1893; *Naše výstava v Opavě*, Opavský týdeník 24/68, 69, 1893; *První národopisná výstava v Opavě*, Opavský týdeník 24/69–71, 1893.

⁵³ Vincenc PRASEK, *Dvacet let Vlast. musea olomouckého II*. Našinec 39/78, 1903, s. 1.

⁵⁴ Lumír DOKOUPIL, *Snahy Vincence Praska o organizaci vědecké práce na Moravě a ve Slezsku*, In: *Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity 213*. Ostrava: OÚ, 2004, s. 17–22; Lumír DOKOUPIL, *Vztah Vincence Praska k brněnským historikům a Časopisu Matice moravské*, In: *Pocta Janu Janákovu, předsedovi Matice moravské*, profesoru Masarykovy univerzity. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 633–643.

lizace vědeckých společností pro Moravu a Slezsko⁵⁴. Veškerá komunikace s brněnskou Maticí se rozbila na nedohodě, kde a kdy se taková akce má konat. V roce 1905 se pokusil Prasek znovu iniciovat vznik „Společnosti pro podporu vědecké práce na Moravě a ve Slezsku“, tentokrát však již pouze na své jméno. V olomouckém Našinci vyjmenoval obecné úkoly, které by badatele spojené v takovém sdružení čekaly. V Praskově pozůstalosti se dochovalo několik listů s přihláškami, ale nebylo jich evidentně dost, na čemž Praskův záměr také ztroskotal.⁵⁵

Programové články o projektu moravkoslezského selského muzea vyšly v červnu a červenci 1903 v Selských listech a Prasek zde nejprve ve shodě s redaktorem Františkem Obrtelem navrhol, aby taková instituce neměla jen hospodářsko-zemědělské zaměření, ale aby muzeum mělo i literárně-národopisné oddělení. Tento návrh konvenoval s Praskovým přednostním zájmem o (použijeme-li jeho termínu) „živé, mluvící památky“, tedy hlavně o písemnosti a staré tisky. Prasek trval na tom, aby selské museum bylo dislokováno v Olomouci, a jiné návrhy prohlašoval za kulturní ubíjení severní Moravy a Slezska. Pomáhal si příměrem, že když se osévá pole (zde symbolizující vědeckou práci), také se všichni neseskupí na jednom místě, ale rozmístí se pokud možno rovnoměrně.⁵⁶

O rok později se Prasek zabýval na stránkách Selských listů muzejnictvím a archivnictvím na lokální úrovni. Nabádavými články o obecních archívech a malých vesnických muzeích sledoval myšlenku, aby se dokumenty a muzeálie místní povahy uchovávaly na obecní úrovni „v truhlicích a skříních“.⁵⁷

Prasek byl v roce 1904 také pořadatelem soupisu lidových (tj. místních nebo obecních) knihoven na Moravě a ve Slezsku. Číslované seznamy s krátkými charakteristikami venkovských knihoven vycházely na pokračování v průběhu roku 1904 v Selských listech (pro severní Moravu) a v Novinách těšínských (pro Slezsko). Také v Moravské orlici byly vypsány charakteristiky několika jihomoravských lokálních knihoven. V Selských listech dospěl projekt k pořadovému číslu osmdesát devět, v Novinách těšínských bylo tímto způsobem podchyceno jedenáct knihoven.⁵⁸ Správci jednotlivých knihoven zaslali odpovědi na krátký dotazník, ve kterém uvedli: *Kdo? Kdy? Založil knihovnu? Kolik má svazků zábavného čtení a jakého vědeckého („Naučný slovník“, „Palackého dějiny“, „Vlastivěda“, „Selský archiv“ aj.)? Kolik bylo (zadarmo či za peníze) půjčeno knih léta 1903? Za jakou pomoci (!) se knihovna doplňuje?*⁵⁹ Výsledky této soupisové akce byly díky stručnosti a jednoduchosti dotazníku účtyhodné, a to i přes zjevnou torzovitost výsledku, způsobenou dobrovolností zaslání noticky do novin.

Prasek pokračoval za druhého Olomouckého pobytu v tradici ostrých posudků a sarkastických výpadů, zejména v Našinci a v Selských listech. Je potřeba zdůraznit, že z názvů článků často nelze přesně vyvodit, čeho se týkají a Prasek nezdřídka spojil několik kauz do příspěvků vydávaných na pokračování v dočasně zřízené novinové rubrice. Neprobíraly se v nich také jen čistě vědecké otázky, ale i osobní vlastnosti nebo politické názory kritizovaných autorů, pokud se v díle projevovaly. Kritika se tak často mění v satiru. Hodnotu těchto ironických pikanterií poněkud sráží Praskovo neuvádění konkrétních jmen nebo užívání různých kryptonymů. Jméno musí tudíž poučený čtenář odvodit buď z kontextu, nebo z narážek na konkrétní realie.

Prasek např. ve své vědecké publicistice potlačoval dlouhodobě teorie osídlení vyvozené z (podle něj) nesprávných keltských a germánských interpretací místních názvů. Bojoval i proti teorii o germánském a keltském osídlení českých zemí, které by předcházelo slovanskému, protože nevěřil v posloupnost etnického osídlení českých zemí po této chronologické linii. Divil se a nechápal,

⁵⁵ Vincenc PRASEK, *Společnost' na (hmotnou i mravní) podporu vědecké práce na Moravě a ve Slezsku*, Našinec 41/5, 12, 15, 27, 44, 50, 1905. Publikováno též v Opavském týdeníku 36/22–23, 1905

⁵⁶ Vincenc PRASEK, *Selské museum (na Moravě)*, Selské listy 21/69, 70, 74, 75, 1903.

⁵⁷ Vincenc PRASEK, *Vesnická musea*. Selské listy 22/72, 1904, s. 1–2. Lokální péči o archiválie a jejímu významu věnoval Prasek řadu článků, které uvedl výzvou „*Opatrujme archívy obecní!*“. Selské listy 22/40, 2. dubna 1904. Další články (např. o zakládání obecních kronik) obsahuje bibliografie díla V. Praska na <http://uhm.fpf.slu.cz/prasek>.

⁵⁸ V 22. r. Selských listů Prasek načetl téma článkem „*Soukromý potazník stran knihoven*“ v č. 22 z 20. 2. 1904. Následný přehled se na stránkách listu objevoval od č. 24 (25. 2.) do č. 112 z 27. 9. 1904. V *Novinách těšínských* (roč. 10) Prasek téma uvedl v č. 22 (*Potazník stran lidových knihoven*) a soupis se objevil v číslech 27–35. A konečně v Moravské orlici 42/1904 jsou v č. 106 uvedeny čtyři jihomoravské knihovny.

⁵⁹ Vincenc PRASEK, *Lidové knihovny na Moravě*, Selské listy 22/24, 25. 2. 1904.

z jakého důvodu se určitému typu nálezů přisuzoval keltský původ. Když mu při návštěvě prostějovského muzea ukazovali kostru „keltice“, přišlo mu to k smíchu. Kvůli svému přezíravému postoji k moravským archeologům, na které měl, jak sám přiznal, „skřesáno“ (spadeno),⁶⁰ ale tvrdě narazil na Inocence Ladislava Červinka (1869–1952). Ten Praskovi vyčítal, že zlehčuje závěry vědní disciplíny, o níž nic neví a nechce vědět. Pro samé potírání protivníka a prezentování vlastních názorů se pak Prasek téměř nedostal k vlastnímu tématu – věcnému posudku díla někoho jiného. *Pan „Redaktor Selského archivu“ trpí už od let „pronásledovací manii“. Ať píše o čemkoliv (o Slezsku, o Brně, Olomouci, o Prostějově a nyní též o Velehradu) všude ho děsí archaeologové a Keltové, není tedy divu, že se mu z nich strachem vše v hlavě pomátlo (...) jenom něvědomec může napsati, že archaeologie moravská nedospěla ještě v historické topografii tam aby uměla rozeznávatí šance od Prusáků nasypané, nýbrž tam všude že větří již praehistorická hradiska keltická. (...) Filolog, který tvrdí na základě filologickém, že na Moravě žádné kultury ténské (= laténské – pozn. J. Š.) nebylo a není, ten má jistě jenom přiškvařený mozek!*⁶¹

Boj proti „keltománii“ se u Praska pojil s odporem proti „střepinářství“, kterým rozuměl formulování dalekosáhlých závěrů archeologických výzkumů odporující písemným pramenům. Napsal například, že mu na archeolozích vadí, jak „házi tisícovkami let jako kartami v mariáši“. Za Praskovým zlehčováním archeologie můžeme nejspíš vidět jeho obavu, že se poznatky o prehistorii českých zemí podkopá jeho dlouhodobá snaha o zdůraznění významu českého živilu v moravskoslezském prostoru. Boj tedy byl z Praskovy strany motivován více argumenty politickými než vědeckými.

Spor o Velehrad s Rudolfem Čechmánkem a s Viktorem Pinkavou probíhal již mnohem klidněji a Prasek zde měl přeci jen více navrch, protože polemizoval se vzdělanými diletanty. Zatímco Čechmánek hledal hrob velkomoravského metropolity sv. Metoděje v klášteře sv. Klimenta v Osvětimanech, Pinkava se pokoušel dokázat existenci Velehradu v olomoucké lokalitě „Na Hradě“. Čechmánkovi Prasek odpověděl články „Osvětimany“ v Našinci,⁶² z námitek proti Pinkavovi sestavil brožuru „*Olomouc prý Velehradem*“.⁶³

V Selských listech Prasek uveřejnil v roce 1905 seriál fejetonů nazvaných „*Rozprávky mluvnické*“, které můžeme považovat za pokračování a obhajobu jeho brusičské tendence. Zde se Prasek pokoušel znovu vysvětlovat východiska svého posuzování vývoje jazyka a k tomu účelu fejetony vydal i separátně pod názvem „*Mluvnické referáty pro Čítanku lidovou*“. Znovu zde zopakoval základní tezi své brusičské činnosti, že za projev ryzosti nepovažoval ani tak slovní zásobu, kterou přirovnával k obměňujícímu se listí, ale větnou strukturu, kterou měl za vlastní kmen a větve pomyslného jazykového stromu.⁶⁴

Praskovy „*Studie o jménech místních*“ uveřejněné na samém konci spolupráce s Časopisem Matice moravské (1904–1905) přivzly polemiku, kterou vyvolávaly Praskovy jazykovědné stati v tomto časopise již od 90. let 19. století. Např. Praskova snaha maskulinizovat jména obcí, pro které se mezitím vžily ženské tvary, vyvolávala nesouhlas a odpor. Aby se téma dostalo na širší fórum, vydával Prasek samozřejmě k tématu souběžně novinové články (zejména v Selských listech), např. o názvu Olomouce, Brna, Kroměříže, Velehradu, Třebíče a Obřan.⁶⁵ V denních listech také odpovídal často kousavým stylem svým oponentům. Kritika Praska jako jazykovědce vyvrcholila v letech 1907–1908 ostrou polemikou v knize „*Moravská jména místní*“ (1907) Františka Černého a Pavla Váši, kde autoři odmítli mnohé Praskovy výklady toponym.⁶⁶ Tato nebláhá kauza pak znemožnila jakoukoliv

⁶⁰ Dobromil (Vincenc PRASEK), „*Prostějovu pozdravení I.*“, Hlasy z Hané 21/38, 1902.

⁶¹ Inocenc Ladislav ČERVINKA, *K otázce o poloze Velehradu Velkomoravského: Na adresu Redaktora „Selského archivu“ v Olomouci*, Slovácké noviny 19/44 a 45, 1902.

⁶² Vincenc PRASEK, *Osvětimany I.–IV.*, Našinec 41, 146–149, 1905, Tamtéž 42/15–19, 23–26, 1906.

⁶³ Vincenc PRASEK, *Olomouc prý Velehradem*, Olomouc: R. Promberger, 1907, 39 s.

⁶⁴ Vincenc PRASEK, *Rozprávky mluvnické pro lidovou čítanku*, Selské listy 23/31, 32, 34, 37, 43, 47, 49, 1905.

⁶⁵ Vincenc PRASEK, *Olomouc, Kroměříž, Třebíč nejsou prý rodu mužského: Věnováno p. prof. Fr. Autratě do Brna*, Selské listy 22/12, 24, 1904; Týž, *Jméno „Náklo“*, Selské listy 22/120–122, 1904 – vyšlo též separátně; Týž, *Třebíčec sluje ves u Hulína, nikoliv „Sřebětice“*, Selské listy 22/152, 1904; Týž, *Výklady na některá místní jména*, Selské listy 23/11–12, 1905 a další.

⁶⁶ Vincenc PRASEK, *List posílací: Výsoce učeným a slovným Pánom, Pánom mistrom sedmera umění, Panu Franciskovi Černému a Panu Pavlovi Váši, bakalářom čili prefektorom některých škol, Jich Milostem,*

vzájemnou spolupráci a nebyla urovnána ani po Praskově smrti. František Černý tak například nemohl pro odpor rodiny využít Praskovu pozůstalost.

Tyto okolnosti ovlivnily i osud Praskova posledního velkého projektu – historicko-topografického slovníku Moravy, na jehož tvorbu autor soustředil přednostně své úsilí po zastavení Selského archivu na konci roku 1909. Následujícího roku ale vyšlo najevo, že brněnský odbor Národní rady české chce pověřit vypracováním české oficiální nomenklatury na Moravě Černého a Vášu.⁶⁷ I přesto chtěl Prasek svůj slovník dokončit. V říjnu 1911 oslovil vydavatele Vlastivědy moravské, Moravskou muzejní společnost, zda by byla ochotná začít s tiskem slovníku po částech, ta však trvala obezřetně na dodání celého materiálu.⁶⁸ Na jaře 1912 se však povážlivě zhoršily Praskovy zdravotní obtíže a na dokončení slovníku tak musel rezignovat. Moravský místopisný slovník pak nebyl vydán ani po Praskově smrti.

Mnohem větší problém, než byl zmar záměrů opuštěných po skonu jejich tvůrce, představovala tendence bagatelizovat posmrtně Praskovo dílo s poukazem na jeho nevědeckost a nesoustavnost. Jako by se zapomnělo, že náležel ke generaci budovatelů národní pospolitosti, které nebyla vědeckost jediným ideálem jejich odborné činnosti. Proto i dobové zmínky o „vědeckém žurnalizmu“ mohly být vnímány Praskovými přáteli a rodinou jako určité zlehčování jeho odkazu. Bylo potřeba odstupu nejméně jedné generace, aby se z Praskova odkazu vytříbilo to životaschopné. Stále však platí a bude platit, že bez hlubšího poznání Praskovy žurnalistické produkce nelze zcela pochopit smysl jeho usilování.

Summary

Research journalism of Vincenc Prasek

The study analyses the typology and quantity of the contributions of a significant Moravian-Silesian scholar of the 19th century Vincenc Prasek in regional papers and belletristic, pedagogic or popularizing magazines. Further a way is described here how this information passed to scientific journals and specialized books. The study summarizes the way Prasek formed his visions in a journalistic way and excited the creation of research institutions and the development of scientific discussion.

On the example of Vincenc Prasek, who published actively almost on the whole territory of Moravia and Silesia, the so called “research journalism” is defined. It is introduced as a period-dependent way of historiographic work, where in consequence of lack of educated specialists, research institutions and publication possibilities many valuable studies were preserved in daily newspapers, school and group almanacs or in occasional brochures.

---

k laskavému dodání do královského hlavního města do Brna, Selské listy 26/161, 162, 164–166, 168, 169, 171, 176, 177, 1908.

⁶⁷ ZAO, f. Prasek Vincenc, inv. č. 79, kart. 2 (B. Bretholz); inv. č. 774, kart. 8, přepis dopisu V. Praska B. Bretholzovi z 22. 10. 1910.

⁶⁸ ZAO, f. Prasek Vincenc, inv. č. 779, kart. 8, dopis V. Praska A. Kratochvilovi z 6. 3. 1911; tamtéž, dopis V. Praska redakci Vlastivědy moravské z 22. 10. 1911.

Bibliografie Vínovence Praska - periodické publikace 1861-1882

	1861	1863	1864	1865	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872	1873	1874	1875	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	Celkem	
Altenaun																						0	
Časopis Matice moravské																		1	2				3
Čin. Měr. Měr. Zpravodělo																							0
Časopis VSSJTOI																							0
Český mornar												4	3	12	24	35							78
Český vychod																							0
Hlas																							0
Hlas z Hané																							0
Hlas z Polečv																							0
Kalendář slezský																			14	47			66
Koleda											14	12	13	12	12	14	15	35	27	28		182	
Komenský																							0
Lidové noviny																							0
Litčráni listy																							0
Městanská škola									5														16
Moravská ofice					5	6											1	1					2
Morav. národní kalendář																							0
Moravský sever																							0
Moravský včelob.																							0
Museum (čas.bohosl.dlov.)																							0
Národ a škola																			1	1	1		3
Národop. sb. Českoslovyan.							6	1	13													0	
Neslonec																							0
Noviny těšínské																							0
Olmützer Zeitung																							20
Otomoncké noviny					14	5	2																0
Opavský besedník	1	1	12	16																			21
Opavský Ydeník								7	13	26	7	1	55	176	108	81	69	64	44	44		30	
Ostravan																							700
Ostravské deník																							0
Ostřavský časopis																							0
Ostřavský časopis																							0
Ostřavský časopis																							0
Polečv																							2
Polečv																		1					1
Polečv																							0
Polečv																							0
Polečv																							0
Polečv																							0
Polečv																							0
Porozováte																							0
Program gymn. v Olomouci									1			1	1	1								4	
Program gymn. v Opavě																							0
Rozhled - revue																							0
Rozvoj																							0
Shorník historický																							0
Slezské listy																							0
Selský archiv																							0
Selský archiv																							0
Slovické noviny																							0
Slovické noviny																							0
Světovar										1								4	2	4			11
Školský věstník																							0
Tropauer Zeitung									9	3	3	1											0
Učební listy																							0
Union																							0
Vesna																							0
Vestník ČAFJ																							0
Vestník Matice Opavské																							0
Zeitschrift d.Vez.GAS																							0

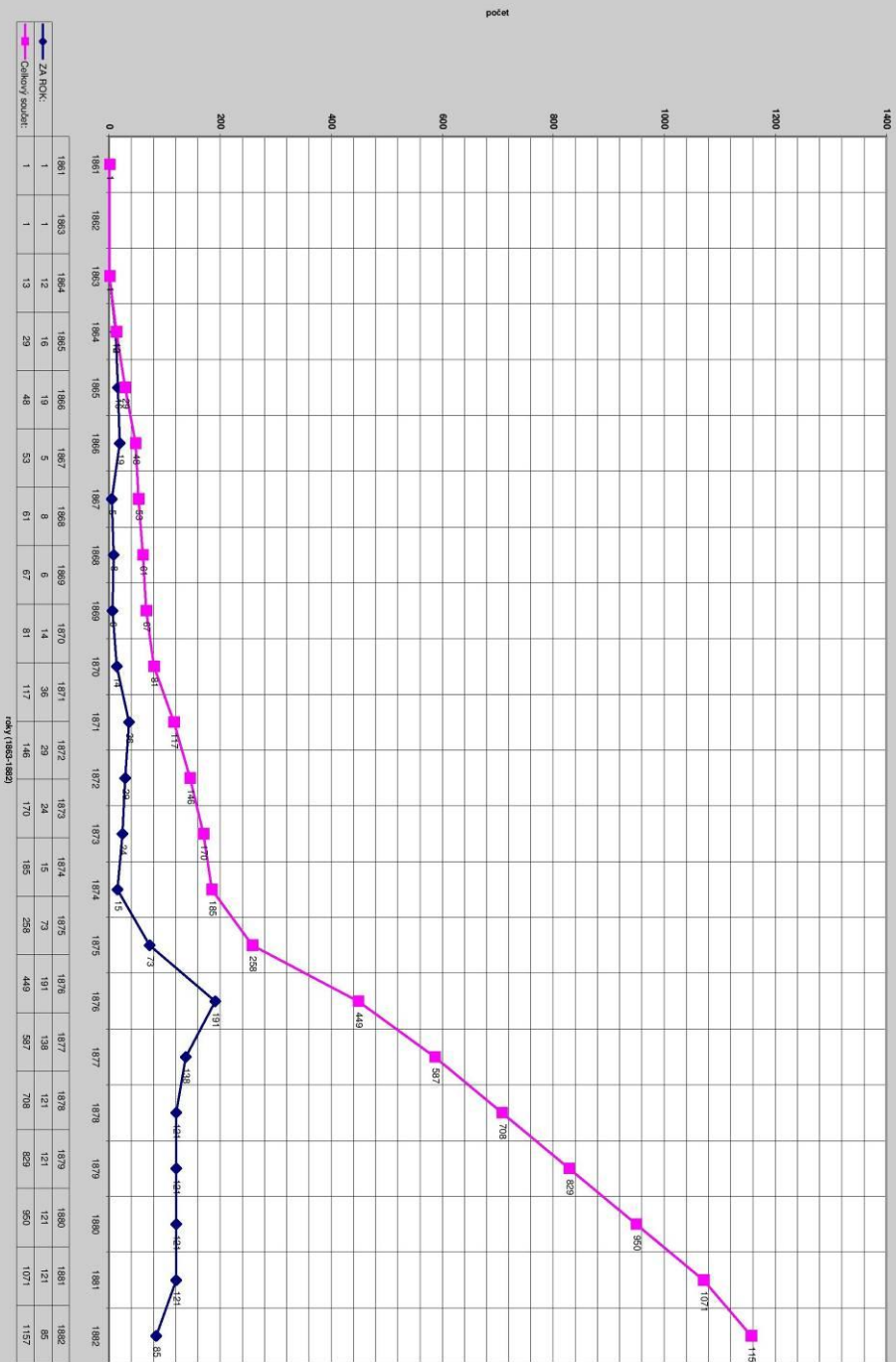
ZA ROK: 1 1 1 13 29 48 53 61 67 81 81 117 146 170 185 258 449 587 708 829 950 1071 1157 1157
 Celkem 1157

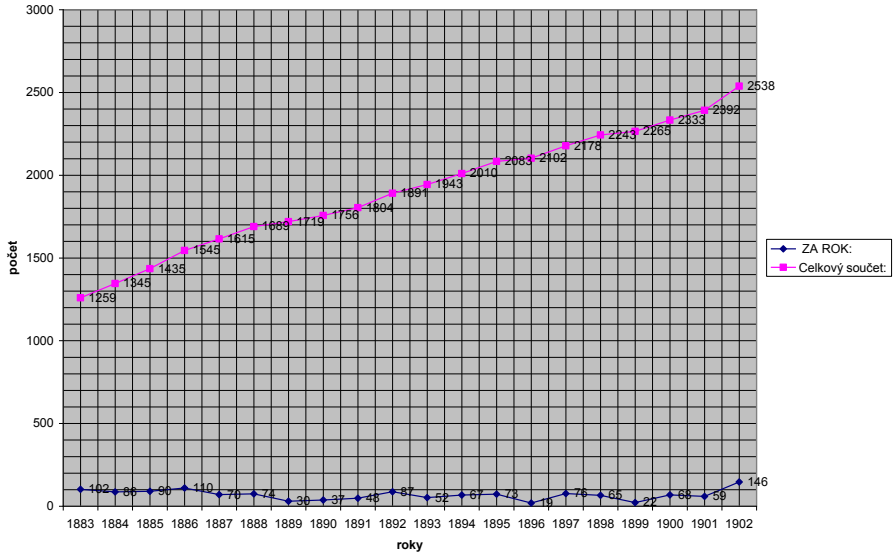
Bibliografie V. Praska - periodické publikace 1903-1913 (1918)

	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	Četnost za léta 1903-1913	1914	1917	1918	Vše 1861-1918
Atheneum												0				3
Časopis Matice moravské	1	6	3						1	1		0				26
Čas. Mor. Míst. Zemského												2				2
Časopis VSMOL												0				24
Český mentor												0				78
Český východ								3	1			4				4
Hlas				3								4				4
Hlas z Hané	4	13	5	3	3							28				33
Hlas z Pobesky	1											1				6
Katolický hlas	3	1										0				20
Křesťanský hlas												0				20
Křesťanský												0				223
Lidové noviny				1								1				3
Lidová pravda												0				1
Literární listy												0				1
Městská škola												0				1
Moravská orlice	35	1		3			14		1	54		2				73
Morav. národní kalendář												0				2
Moravský sever	30	17	6							53						72
Moravský věstník											2					3
Museum (čas.hobob.dlov.)				1								1				1
Národ a Škola												0				3
Národop. sb. Českoslovam.												0				1
Nesněze	6	12	31	12	6							67				122
Noviny těšínské	3	19			17	23						62				158
Östlicher Zeitung												0				21
Östlicher Anzeiger												0				21
Opavský besedník												0				30
Opavský těšínský	11	2	4	5			1	34	7	7		71				1450
Ostravaan												0				1
Ostravský deník				3								3				3
Ostravský obzor												0				20
Osvěta												0				4
Pobesky												1				1
Politik				1								0				1
Pozor												0				3
Pozorvatel												1				1
Program g. im. v Olomouci	1											0				6
Program gymn. v Opavě												0				12
Rozhledy - revue												0				3
Svoj												0				3
Šternbercký	44	85	38	18	19	20	4		1	2		231				311
Sokol listy	47	46	42	56	91	75	43					400				455
Sokolský archív					1	2	1			3		7				11
Slovotiské noviny												0				2
Světovar												0				15
Šošovský věstník	5	2										5				5
Troppauer Zeitung												0				117
Učitelství listy								3				3				16
Union												0				3
Vesna												0				1
Věstník ČAFJ	1											1				1
Vestník Matice Opavské	7	1										1				2
Zeitschrift d.Ver.GAS												0				1
ZA ROKE	159	242	136	93	142	120	51	41	29	14	4	1054				3576
Četnost za léta 1861-1913	2697	2939	3075	3168	3310	3430	3484	3525	3554	3568	3572	3604				3576
Četnost za léta 1861-1918																3576

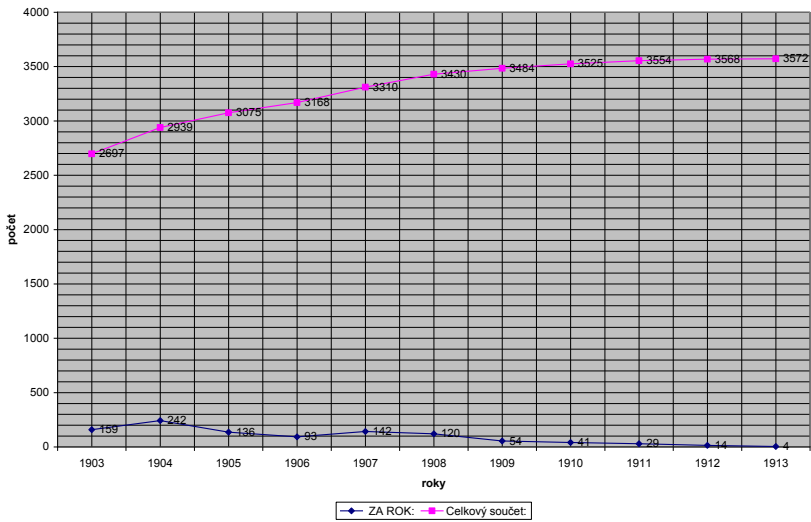
Články V. Praska 1861-1882

Články V. Praska 1883-1902

Články V. Praska 1903-1913

Hana MIKETOVÁ – Karel MÜLLER a kol., *Opavský zámek, Opavská kulturní organizace – Zemský archiv v Opavě, Opava 2012, 110 s.*

ISBN 978-80-87632-01-7

Respekt a sympatie budící aktivita relativně mladé Opavské kulturní organizace, ztělesněná entuziasmem a osobním nasazením Kateřiny Vojkůvkové a Hany Miketové se ve druhé polovině roku 2012 promítly do výstavy o zaniklém opavském lichtenštejnském zámku. Záměr z „duševní dílny“ ředitele zemského archivu v Opavě, Karla Müllera, tak tematicky dobře souzněl se smyslem instituce, jejíž hlavní stánek – bývalá opavská pobočka Rakousko-uherské národní banky do Rudolfa Eislera, jedno z nejkrásnějších děl raně moderní architektury v Opavě – ve městě *de facto* doplňuje počátkem 20. století vzkvétající městské muzeum. Protože předmět výstavy, samotný opavský zámek, nepředstavoval žádnou architektonickou perlu obce a navíc byl bez dostatečné dokumentace v letech 1891–1892 nelítostně zbořen, mohlo se zdát, že několik plánek, vedut, zašlých fotografií a hrstička hmotných relikvů sotva mohou posloužit expozici vážnějšího dopadu. A přesto – alespoň podle mého mínění – se zde díky invenci obou v úvodu jmenovaných dam a jejich osvědčené otevřenosti ke spolupráci s badatelskou elitou a předními kulturními a vzdělávacími institucemi regionu podařilo vykouzlit jeden z nejzajímavějších menších výstavních počinů uplynulé sezóny.

Snad ještě milejším výsledkem je pak i publikace, která výstavu doprovodila a natrvalo o ní uchovává památku. Pro charakteristiku dílka, graficky velmi kultivovaného talentovaným Martinem Feikusem, se poměrně těžko hledají vhodná slova. Ačkoliv se na prvý pohled tváří „pouze“ jako doprovodná knížekčka výstavy, v níž se nenašlo místo třeba pro vědecký poznámkový aparát a převážnou část rozsahu zabírá katalog většiny exponátů, jedinec alespoň povšechně tušící cosi o zmizelé opavské rezidenci záhy musí konstatovat, že listuje vlastně zásadní monografií o objektu, která komplexností zpracování překonává vše, co o něm dosud bylo zveřejněno. Touto formou editoři – Hana Miketová a ředitel zemského archivu Karel Müller (z fondů jehož instituce pochází podstatný díl obrazové dokumentace) – navázali na jistou opavskou tradici, kterou v uplynulých dvou desetiletích stěžejním podílem na příležitostných publikacích podnítil Pavel Šopák.¹ Příznivý výsledek je ovšem nejméně stejnou měrou zásluhou odpovědně vybraného týmu autorů. Ti museli selektivním, přesto čtivým způsobem ve velmi omezeném prostoru (úvodní statě místy esejevého charakteru zaujímají toliko 14 stran) skloubit důvěrnou znalost starších poznatků se svými novými objevy a hodnoceními. Tak se jim podařilo vymezit vstupní širší kulturně-historický rámec, v němž v minulosti fungoval zaniklý opavský zámek, subjekt pozornosti navazujícího katalogu. Bez tohoto úvodního výkladu by laickému náhodnému návštěvníku expozice či čtenáři publikace nemohly být potřebné souvislosti dostatečně zřejmé.

Sekvenci studií či esejů otevřelo úvodní slovo Karla Müllera (s. 5), jemuž se do stručného, výstižného textu podařilo nenásilně vtělit i elementární kontury dosavadního procesu novodobého poznávání zámku. Autor tak (společně s výběrovým výčtem použité literatury, s. 20–21) vytvořil jak orámování textové partie knihy, tak nezbytný most mezi tradiční a novou vrstvou bádání. Na něm záslužně připomněl základní postavy postupného vykreslování nového příběhu zmizelé památky – Vincence Praska a Stanislava Drkala. Skromně laděný závěr jeho pasáže potom rýsuje i některé kontury možného směru dalších výzkumů. Pověštinou na půdoryse poznatků, jež působivým jazykem předstřel na přelomu tisíciletí už Martin Wihoda,² vylíčila Hana Miketová na s. 6–7 okolnosti, jež se stovku let

¹ Srov. např. Pavel ŠOPÁK, *Obchodní dům Breda & Weinstein. Představy – projekty – realizace*. Katalog výstavy uspořádané k 100. výročí firmy Breda & Weinstein, 70. výročí otevření novostavby obchodního domu Breda & Weinstein a 60. výročí úmrtí architekta Leopolda Bauera, Opava 1998; Kurt GEBAUER – Pavel ŠOPÁK – Martin KLIMEŠ, *Dvacet pět let Domu umění města Opavy*, Opava 1999; Kolektiv autorů, *Paměť místa/místa paměti. Almanach u příležitosti rekonstrukce opavské Hlásky v roce 2006*, Opava 2006.

² Např. Pavel KOUŘIL – Martin WIHODA, *Přerovec – k počátkům opevněných šlechtických sídel ve Slezsku*, in:

před vznikem opavského hradu podílely na jeho relativně pozdním zrození. Jistě lze podotknout, že ony události z let 1283–1284 mohly být jen jedním z podstatných prvků v mozaice historických dějů a že dnes by si již aktivity opavských Přemyslovců na poli výstavby městských či příměstských hradů žádaly systematictější srovnávací studium. Na to však autorce koncept publikace neudělil místo a oprávněnou by byla i protinámítka, zda takový výklad by už neodbočoval příliš daleko od opavského předmětu výstavy i knížky. Ocenit naopak lze pokus Hany Miketové o srozumitelné začlenění nejnovějších archeologických poznatků do tradiční struktury vyprávění a konec konců i lehkou eleganci, s níž tuto obtížnou kapitolku podala. Přiměřeně tématu publikace si více prostoru vydobyl dnes již zkušební Martin Čapský. Hezky, místy až napínavě konstruované líčení umně slučující kritiku staršího bádání s autorovým širokým záběrem a důkladnou znalostí historických souvislostí zasadilo vybudování hradu do kontextu doby, v níž žil iniciátor jeho výstavby, charismatický vévoda Přemysl I. Na ploše necelých tří stran (s. 7–9) autor nejen seriózním způsobem shrnul vše podstatné, ale podmanivě načrtl i zcela nové možnosti výkladu. Velmi zajímavým způsobem, tuším poprvé v publikované literatuře, nastínil možné vazby mezi opavským hradem a jinou Přemkovou fundací – předměstskou kaplí sv. Kříže. Inspirativní úvahy si ovšem bezpochyby vynutí ještě další prověření; „metodickou odolnost“ by měla prokázat např. důvtipná teze o souvztažnosti maleb v kapli sv. Kříže (popravdě spíše měšťansko-moralistního než panovníckého ražení) a autorem předpokládané malířské výzdoby opavského hradu v poslední etapě Přemkova života, jejíž eventuální námět, ba vlastně ani holá existence, z dosud známých pramenů explicitně nevyplývají. Stránky 9–12 následně vyplnilo shrnující pojednání o plíživé proměně opavského hradu v zámek a jeho dalších osudech od 15. po polovinu 19. století z pera Hany Miketové. Autorka opět milým způsobem líčí souhrn hlavních peripetií, prokládaný exkursy k širším funkčním nebo hospodářským souvislostem. Celistvý, až sumarizující charakter vyprávění je mezi zájemci vhodně alespoň občas doplnit nahlédnutím do starší Drkalovy práce,³ aby přece jen zřejměji vyplynul nepochopitelný poměr mezi počtem písemných dokladů z časů počátku existence objektu a údobím raného novověku. Mezi řádky z textu Hany Miketové pak mimoděk vysvítá její prvořadá čistě historická erudice. Důležitá vývojová etapa ze 16. století našla svůj odraz v jistěže správném, avšak příliš lapidárním konstatování: „*rod Cetrysů držel opavský zámek od roku 1531 do roku 1544 a značně investoval do jeho oprav*“ (s. 10). Méně poučeného čtenáře pak může zarazit jakýsi nepochopitelný poměr mezi strohým sdělením a skutečností, že ze starších etap existence stavby pocházejí nejen dvě doklady o jeho nákladných renesančních adaptacích (kamenná deska s erby Oldřicha Cetryse a Barbory z Rottalu a zhruba soudobý zlomek zdobeného kachle /č. kat. 3 a 5/), prozrazující jak zásahy do konstrukcí objektu, tak modernizaci a „komfortizaci“ obytného standardu, zatímco ze středověkého období nedisponujeme ničím a že relativně početné veduty zámku a města zachytily sice sekundárně přestavovanou, v hlavních rysech však renesanční tvářnost residence. Jen s dostatečně důrazným vědomím, že zámek prodělal někdy před polovinou 16. století rozsáhlou úpravu, kterou zřejmě následovala další adaptace vnějšího vzhledu v pozdní 2. polovině 16. věku, je srozumitelné věcně správné klíčové konstatování Pavla Šopáka na s. 18, že koncem 19. století z obrazu města „*zmizela jedna z nejdůležitějších opavských renesančních památek*“. Podobně v textu nenašla prostor zmínka o přístavbě celého západního traktu někdy před rokem 1794 nebo o tom, že nejspíše mezi lety 1820–1839 dostala budova nový klasicistní habitus. Drobounký posun v prioritách však autorka vzápětí vyvážila čtivou kapitolkou z dějin Opavy v roce 1634, v nichž zámek sehrál praktickou úlohu kulisy dramatické zápletky (s. 11).

Jakési celkové ladění publikace příjemně oživují poněkud odlišně zaměřené i stylizované poslední dvě kapitoly od Martina Pelce a Pavla Šopáka. Editoři si toho zjevně byli vědomi, odsadili je od předchozích partií výsekem půvabné Fritschovy veduty z roku 1820 a shrnuli pod prosté pojmenování

Z pravěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy, Brno 1997, s. 204–218; Pavel KOUŘIL – Dalibor PRIX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno – Opava 2000, s. 436–437, 457–458; Martin WIHODA, *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovcí a Habsburky*, Český časopis historický 99, 2001, s. 209–230.

³ Stanislav DRKAL, *Historie opavského zámku*, in: Opava. Sborník k 10. výročí osvobození města (eds. Andělín Grobelný – Bohumil Sobotík). Ostrava 1956, s. 134–164. Jen na okraj lze tuze všímavému čtenáři osvětlit, že do citace použité literatury na s. 20 se prostě vloudila chybička a z podtitulu onoho poválečného sborníku netřeba dovozovat, že by existence Opavy od 13. století do roku 1946 byla nějakou kolektivní fikcí.

Epilog. A to přesto, že zámek i po ztrátě správně-administrativního smyslu jako budova od roku 1848 do naplnění svých dnů zůstával součástí obrazu města po dlouhých 43 let (o takové životnosti architektury se developerům dnešních novostaveb většinou patrně ani nesní). Výtečná znalost mentality doby i opavských reálií dovolila Martinu Pelcovi v krásně napsaném textu (s. 14–15) postihnout úděl objektu v proměnách Opavy 2. poloviny 19. věku. Dobře vystavené podání má charakter kulturně-historické eseje. Ponechalo však dosti volného prostoru pro doplňující líčení zkušeného Pavla Šopáka, jenž se na stranách 16–19 jakoby více vrací k předmětu publikace a zároveň dovednou směsí nových detailních poznatků s velmi výstižnými, až nadčasově formulovanými interpretacemi nad příběhem zmizelé residence klene nezaujatě hodnocení okolností jejich posledních dnů v zimě na přelomu let 1891/1892. To je více hodnocením opavské společnosti a doby než budovy samé. Publikace tak ve svých důsledcích neusiluje jen o prospěšné a trochu i nostalgické sesbírání fragmentů paměti na kdysi důležitou opavskou stavbu, po více než století se honosící výmluvným číslem popisným 1, ale nastává i zrcadlo lidem, kteří v blízkosti zámku a v celé Opavě po staletí žili, žijí a chtě nechtě jsou tak dědici obrazu minulosti, stejně jako spoluvůrci budoucí podoby města.

Přesáhne-li recenzní text tři odstavce a úhrnem 30 řádků, sluší se jej uzavřít závěrečným shrnutím. To může být využito či zneužito autorem k jasnému zavržení či naopak doporučení posuzované publikace. Smím-li této příležitosti také využít, potom s respektem skládám hold iniciátorovi, editorům, organizátorům, podporovatelům a samozřejmě všem autorům, kteří pomohli publikaci *Opavský zámek* stvořit. Dílo je hezké jak svou formou, tak obsahem. Zcela nesporné je a hlavně trvale zůstane užitečné množstvím kvalifikovaných poznatků a názorů i zpřístupněním cíleného sběru dostupných dokladů o jedné ze zbořených významných opavských staveb. Je vhodné „konstruováno“, takže nepochybují, že si získalo a ještě získá četné odběratele jak mezi tzv. laickou, tak i odbornou veřejností, která se při výzkumech opavské minulosti bez něj už tak jako tak nemůže obejít. S drobnou výjimkou poznámkového aparátu knize nic nechybí a rozhodně ani nic nepřebývá. Vlastně si nakonec lze jen přát, aby ji následovaly další, neméně příjemné a hodnotné publikace, v nichž by týž či třeba i rozšířený autorský tým mohl nadělit budoucím čtenářům nové dary poznání.

Dalibor Prix

**Jiří FRIEDL, *Češi a Poláci na Těšínsku 1945–1949*, Praha, Brno: HÚ AV ČR a Conditio humana, o. s. 2012, 314 s.
ISBN 978-80-905323-0-4**

Jiří Friedl se doposud věnoval spíše problematice československo-polských vztahů po roce 1945. Je třeba jednoznačně přivítat jeho zájem o vývoj Těšínska, na němž se opakovaný příhraniční konflikt v této době pochopitelně výrazně odrážel. Především však je jeho monografie podrobnou analýzou politického vývoje regionu, jemuž doposud věnovala česká historiografie poválečného období jen minimální pozornost. To je zřejmě důvodem, proč si autor vybral pro svůj výzkum poměrně krátké časové období, jež bylo ovšem doslova nabitě událostmi. Zmínka o malém zájmu českých historiků o výzkum tohoto území platí ovšem také pro celé období komunistického režimu v ČSR, kromě vývoje politického by si minimálně problematika zdejšího národnostního a náboženského vývoje pozornost jistě zasloužila.

Součástí autorova úvodu ke zkoumané problematice je schematická mapka sledovaného území. Z ní i z textu je zřejmé, že předmětem jeho zkoumání není celé tzv. české Těšínsko, ale pouze část nazývaná v polské literatuře Zaolzie. Autor to na s. 9 vysvětluje logicky tím, že Poláci žili na území zdejších okresů Fryštát a Č. Těšín (na podzim 1938 bylo Zaolží připojeno k Polsku, což se stalo základem poválečného česko-polského sporu). Mapka není opatřena zřetelným popisem a odkazem, v levém rohu je uveden autor Mariusz Olczyk (zdroj je pak uveden pouze v příloze *Obrazová dokumentace*). Jako poněkud pikantní mi v té souvislosti připadá fakt, že názvy obcí na polské straně někdejšího Těšínského knížectví jsou zcela nedůsledně psány zčásti česky, zčásti polsky (např. Bilsko-Biała). Jistá nedůslednost v psaní názvů provází i další Friedlův text – nikde např. není zdůvodněno, proč

část rozděleného pohraničního města – (polský) Cieszyn důsledně nazývá „Těšín“. Na úvod navazuje rozbor použitých pramenů a literatury, který naznačuje, že zejména autorova pramenná základna byla velmi rozsáhlá. To plně potvrzuje celý text publikace, na němž považují za nejcenější nejen tento fakt, ale zejména snahu po objektivním vylíčení a posouzení (včetně autorova hodnocení) všech popisovaných událostí.

Vlastní text monografie je rozdělen do šesti chronologicky řazených kapitol. V první z nich se autor vrací k příčinám nového konfliktu, které logicky hledá na základě poměrně bohaté literatury v historii Těšínska od konce 19. století. Při výkladu rozporných názorů českých a polských autorů na výsledky sčítání obyvatelstva (1910–1930) mohl najít podrobnější vysvětlení v monografii J. Matějčka a J. Macháčové Sociální pozice národnostní menšin v českých zemích 1918–1938 (SÚ SZM 1999). Problému českých vyhnanců z Těšínska po jeho zaboru v říjnu 1938 se podrobněji věnuje ve sborníku OSTRAVA 21 (AMO 2003) Aleš Homan. I on potvrzuje, že oficiální čísla o jejich celkovém počtu se značně rozcházejí.

Kapitolu věnovanou vývoji Těšínska od května do června 1945 považují za zajímavou zejména proto, že v ní autor podrobně popisuje zrod poválečných problémů bezprostředně po osvobození. Např. působení bezpečnostních a vojenských složek, které často jítily složitou situaci, dosud česká historiografie nevěnovala větší pozornost. Velmi rychle se zrodil také problém tzv. polských okupantů (osob, které údajně přišly na Těšínsko po jeho obsazení Polskem na podzim 1938, resp. později). Od prvních dnů převzetí správy území československými orgány docházelo k vyhošťování nejen těch, kdo se přistěhovali po Mnichovu, ale také starousedlíků. Region sužovaly i běžné poválečné ekonomické a sociální problémy. Poměrně rychle se ukázalo, že vůči polským obyvatelům bude ze stran Národní fronty vstřícnější zejména KSČ, která Poláky přijímala do svých řad, v červnu 1945 připravila vydávání prvního polského časopisu Głos Ludu. Jako východisko svého postoju zdůrazňovala slovanský původ Poláků a jejich velmi těžké postavení v době nacistické okupace. Při popisu poválečných událostí autor důsledně vychází z kombinace různých zdrojů informací z polské i české strany a snaží se k nim zaujít objektivní stanovisko. Zdůrazňuje mj. také fakt, že ani z mezinárodního hlediska (zejména postoj SSSR) zřejmě v těchto měsících nebylo ještě jasné budoucí státoprávní ukotvení Těšínska. Z literatury je dnes již dostatečně známo, že mezi ČSR a Polskem se záhy obnovil spor o průběh vzájemných hranic.

Druhou kapitolu věnuje autor delšímu časovému období od července 1945 do února 1946, v němž se podle něj střídaly vlny uklidnění se vzrůstáním napětí. Těšínsko se dostalo v této době do centra pozornosti polského vyslanectví v Praze i československé vlády. Ta se připravovala jednak na jednání o zmíněných územních sporech s Polskem, jednak musela reagovat na neustálé stížnosti místních polských institucí na špatnou situaci polské minority. K částečnému uklidnění přispěl zájezd vládní delegace vedené tehdejšími místopředsedou vlády Klementem Gottwaldem na Těšínsko v červenci 1945. Během její návštěvy komunističtí ministři potvrzovali, že KSČ sice trvá na neměnnosti předmnichovských hranic ČSR, nicméně je ochotná vycházet vstříc požadavkům „slovanských bratří“ Poláků. Ty se soustředily především na problémy kolem rehabilitace nositelů tzv. volkslisty, počátkem školního roku pak na otvírání polských škol, obnovu spolků i řadu dalších již zmíněných problémů. Chvilé napětí vyhrocovaly občasně incidenty (letákové akce, střet Čechů a Poláků při otvírání polské školy v Dolní Lutyni, štvavá protičeská kampaň katovického rozhlasu apod.) i oboustranné hromadění různých memorand, stížností, „válka nót“ vyměňovaných mezi vládami obou států. Autor se opět snaží posuzovat situaci co nejobjektivněji – česká strana se podle něj nedokázala zbavit pomnichovského traumatu, obviňovala však polské obyvatele nejen ze členství v protičeských bojůvkách v letech 1938–1939, ale také ze spolupráce s nacisty (přijetí volkslisty). Poláci se pochopitelně bránili tím, že k jejímu přijetí byli přinuceni násilím ze strany okupantů, mnozí její nositelé v letech války aktivně působili v odboji. Friedl na několika místech potvrzuje závěry polských historiků z Těšínska (S. Zahradník), že mnozí Poláci ve snaze vyhnout se problémům v průběhu rehabilitace přiznávali českou národnost, což umožňovalo jednání urychlit. V případech „polských okupantů“ prokazovali představitelé Poláků, že mezi nimi převládali dělníci a další příslušníci nižších sociálních vrstev, pro mnohé z nich byl region i před r. 1938 domovem. Jako jedno z dalších ohnisek napětí zmiňuje Friedl i pokusy České církve evangelické o „pohlčení“ slezských evangeliků augsburského vyznání. Jejich superintendenta Józefa Bergera často uvádí i v souvislosti s dalšími akcemi představitelů polské minority (vesměs při tom vychází ze známých prací J. Szymeczka). Bezděčně tím pouka-

zuje na to, že otázky církevní hrály významnou roli v česko-polských vztazích v celém poválečném období (méně se to týkalo církve katolické, která sice byla na Těšínsku početnější a měla tu také zvláštní postavení, ale profilovala se jako univerzální instituce). Pro českého čtenáře je jistě zajímavé autorovo konstatování, že v době příprav prvních poválečných voleb se ocitli na Těšínsku v poněkud schizofrenní situaci i představitelé KSČ: chtěli získat voliče jak mezi Čechy, tak i Poláky, stejně jako v ostatních politických problémech se sice i v těšínské otázce střetávali zejména s postoji národních socialistů, ale museli v té době přece jenom brát ohled i na celkovou situaci v Národní frontě a ve vládě. Kapitola uzavírá autor konstatováním, že na počátku roku 1946 už bylo jasné, že do sporu mezi ČSR a Polskem o definitivní stanovení česko-polských hranic zasáhne SSSR. Snaha nenarušit místními konflikty další očekávaná diplomatická jednání vedla všechny zúčastněné k určité smířlivosti.

Kapitola Od únorových jednání ke spojenecké smlouvě zahrnuje opět přibližně jednorozhodné období. Jeho počátek probíhal z české strany pochopitelně především ve znamení blížících se voleb do Ústavodárného Národního shromáždění (UNS) a rekonstrukce národních výborů podle jejich výsledků. Z literatury je známo, že volby přinesly komunistům jasné vítězství zejména v okrese Fryštát (42,85 %), na Československu získali necelých 34 %. Kromě sociální struktury průmyslového Fryštátska zřejmě tyto výsledky ovlivnila již zmiňovaná vstřícnost KSČ vůči polské minoritě (byla např. jedinou stranou, která zařadila na své kandidátky i polské příslušníky a slibovala podporu polským komunistům při sestavování národních výborů). Její předcházející politika jí však zajistila např. i podporu představitelů slezských evangeliků a dalších skupin nekomunistických obyvatel. V nově zvoleném UNS ovšem nakonec reprezentoval polskou menšinu pouze na Těšínsku nepřilíh oblíbený komunista Alfred Kaleta. Ani Gottwaldova vláda nepřinášela ovšem proti očekávání velké naděje na řešení zdejších problémů, např. ministerstvo školství v ní obsadil národní socialista J. Stránský; důležitým úředníkem tohoto rezortu se stal úhlavní nepřítel Poláků, poslanec téže strany František Uhlíř. V souvislosti s volbami uvádí J. Friedl zejména řadu zajímavých postřehů ze situace v jednotlivých obcích, kde výsledky zdaleka nebyly jednoznačné, a rekonstrukce národních výborů se neobešla bez incidentů. Na české straně přetrvávala ze strany úřadů, veřejných institucí, policejních orgánů (ale často i prostých občanů) nedůvěra k polské menšině. Projevovala se např. snahou znovu zdržovat rehabilitace, využívat k tomu zejména tzv. malý retribuční dekret, který trestal provinění proti národní cti. Z polské strany přicházely další stížnosti na stále stejné problémy. Probíhající mezinárodní jednání přitom prokazovala, že polská vláda zřejmě na snahu o získání Těšínska postupně rezignuje, takže pro zdejší Poláky se stalo prioritou dospět k dohodě s Prahou a získat maximum menšinových práv.

Jednání o československo-polské spojenecké smlouvě mezitím dospěla do závěrečné fáze. Friedl konstatuje, že text smlouvy i dodatkového protokolu k ní je z literatury dostatečně znám, proto se jím nehodlá podrobněji zabývat. Zdůrazňuje pouze dvě skutečnosti – dodatkový protokol posouval konečné řešení sporu o území Těšínska o dva roky (v české literatuře se někdy setkáme s mylným závěrem, že smlouva spor definitivně uzavřela). Především však obsahoval prohlášení, že smluvní strany zajistí všestranný rozvoj polské i české minority na obou stranách hranice. K tomu autor monografie ovšem výstižně poznamenává, že reciprocita byla čistě formální – česká menšina v Polsku byla méně početná a úroveň jejího politického a kulturního života se nedala srovnávat s aktivitou Poláků na Těšínsku. Bezprostřední události spojené se společnou oslavou uzavření smlouvy – setkání představitelů obou částí Těšína na hraničním mostě a průvod účastníků oběma městy záhy vedly k dalšímu konfliktu (v průvodu se objevil a byl zdokumentován prapor s šovinistickým polským nápisem).

Samotnou realizaci dodatkového protokolu rozděluje autor logicky do dvou kapitol – situací do února 1948 a po něm – do vypršení dvouleté lhůty pro konečné vyřešení státní příslušnosti Těšínska. Průběh dalších jednání opět dokládá řadou podrobných líčení jednotlivých událostí, které se stále více odehrávaly na pozadí zápasu o rozhodující mocenský zvrát v ČSR. Iniciativu v těšínské otázce postupně přebírala KSČ, na názory ostatních stran NF téměř nebrala zřetel. Prosadila např. schválení stanov dvou spolků se samostatnými centry ve Fryštátu a v Českém Těšíně – Polského kulturně-osvětového svazu (PZKO) a Sdružení polské mládeže (SMP). Největší pozornost však věnuje J. Friedl boji o otevření generálního polského konzulátu v Ostravě, jenž začal fungovat od září 1947 (zároveň byl otevřen konzulát ČSR Katovicích) a problematice polského školství. Jeho časté odkazy na střety komunistů s ostatními představiteli NF v regionu i na vládní úrovni jistě nelze zpochybňovat; čtenář z nich ale může usoudit, že patřily ke stěžejním otázkám předúnorového mocenského

vývoje, což by podle mého názoru význam Těšínska poněkud přeceňovalo. V každém případě svědectví většiny dokumentů potvrzují, že polská veřejnost bez rozdílu politických či náboženských názorů přijala vítězství komunistů v únoru 1948 pozitivně a s velkými nadějemi.

Vývoj Těšínska od nastolení moci KSČ sleduje česká historiografie (včetně autora) s větší pozorností, proto najdeme v poslední kapitole více odkazů na české (resp. domácí polské) autory. J. Friedl se zabývá především realizací uváděných článků dodatkového protokolu. Zatím co otázku hranic už ani polská strana otevřeně nezpochybovala, naděje těšínských Poláků na řešení jejich požadavků se postupně ukazovaly jako liché. KSČ sice podpořila otevření polských škol všech stupňů, zastavila pronásledování a vyhošťování osob spojených s antičeskoslovenskou činností po Mnichovu, v oblasti politické a spolkové činnosti, obnovy družstevních institucí apod. však postupně nastolovala kurz centralizace, který jí měl zajistit bezvýhradnou kontrolu nad veřejným životem společnosti. Už v průběhu roku 1949 byl sloučen s celonárodní organizací mládeže SMP, PZKO měl být nadále traktován pouze jako kulturně-osvětová organizace pod ideologickým dozorem KSČ.

V závěru autor shrnuje své předcházející poznatky o podílu českých i polských představitelů politického a veřejného života na vyhocování nacionálních sporů na Těšínsku ve sledovaném období. Rozšiřuje však svůj pohled také na srovnání s postavením ostatních národnostních menšin v ČSR a poukazuje i na mezinárodní souvislosti, snahy vybudovat státy bez jinožských minorit.

Monografie Jiřího Friedla představuje bezesporu velmi podrobné a zajímavé vylíčení vývoje vztahů mezi Čechy a Poláky na Těšínsku v poválečném období. Jeho snahu podrobit je hloubkové analýze na základě širokého záběru zejména pramenů archivní povahy je třeba uvítat už vzhledem ke zmíněnému nedostatečnému zájmu české historiografie o tuto problematiku. Na druhé straně se však domnívám, že neustále návraty ke stále stejným neřešeným problémům jsou zejména pro laického čtenáře dost únavné. Autorův detailní záběr by pro něj byl podle mého názoru přitažlivější, kdyby ve větší míře (a ne pouze prostřednictvím oficiálních zpráv) zachytil více z reálného života prostých obyvatel regionu, jejich osobních prožitků, reakcí na běh událostí. Naopak právě z hlediska čtenáře je jistě třeba ocenit bohatou obrazovou dokumentaci monografie, velmi dobrou stylistickou úroveň, přehledné rejstříky a bohatý seznam literatury. Závěrem nezbyvá než vyjádřit naději, že autor sám i další jeho kolegové vbrzku rozšíří svůj zájem o novodobé dějiny Těšínska nejen z hlediska jeho dalšího vývoje, ale i celkovým rozšířením tematického záběru.

Nina Pavelčíková

Milan MYŠKA, *Hrabě Hodic a jeho svět. Zámecká kultura ve Slezsku mezi barokem a osvícenstvím*, Ostrava 2011, 351 s.

ISBN 978-80-7368-952-0

Osobnost hraběte Hodice, pána na Slezských Rudolticích, se stala ve svém kraji téměř legendou. Podivinského hraběte oprádal od počátku nit dohadů a pověstí. Ne že by kolem záhadného hraběte nebylo dost napsáno. Literatura o něm je poměrně početná, je však vesměs staršího data a tudíž málo dostupná a navíc uvádí o hraběti tolik zavádějících fakt, jež jen vnášejí do jeho příběhu další nejasnosti a hádanky. Dnes už jen zanedbaný zámek v Rudolticích a zпустlý park, kdysi označované jako „slezské Versailles“, připomínají časy zašlé slávy, kdy zde hrabě žil.

Albert Josef, říšský hrabě z Hodic a Volframic (1706–1778), našel konečně svého životopisce, který vnesl do hraběcí historie více světla. Milan Myška prostudoval desítky knih a podnikl náročnou cestu po našich i zahraničních archivech s cílem vypátrat skutečné osudy záhadného hraběte. Podařilo se mu oddělit zrna od plev, zbavit příběh tradovaných mýtů a podat reálný obraz života nevšedního slezského šlechtice. I tak však zůstává v životě rudoltického hraběte dost bílých míst.

Hrabě z Hodic byl kavalírem z doby, kdy v evropské kultuře dospělo baroko do své závěrečné fáze a poznenáhlu do ní vstoupilo osvícenství. Potomek staré česko-moravské šlechtické rodiny, kterou osud zavál do Slezska, do sebe vstřebal oba kulturní proudy. Okázala nádhera baroka se promítla do jeho stavebních záměrů i aristokratického životního stylu, osvícenství pak ovládlo jeho myšlenkový obzor ve zralém věku. Zasáhla ho v plné míře změna mentalit, kterou přineslo osvícenství a jež u něj

vyústila v okouzlení krajinou, v sentimentální vidění okolního světa, ve kterém se sváří rozum a cit. Osvícenství v něm také probudilo zájem o přírodní vědy a filozofii. S osvícenstvím ho spojovalo rovněž jeho členství v zednářské lóži. Tak i v jeho životních osudech můžeme sledovat dvě etapy. Na jedné straně svěťácké mládí, které strávil na studiích a na kavalírských cestách, život dobrodruha, který završilo podivné manželství s ovdovělou markraběnkou z Brandenburg-Bayreuthu. Tato žena, o více než dvacet let starší než on, mu přinesla určité finanční zajištění a uvedla ho do kruhů vysoké německé aristokracie i do příbuzenství se samotným pruským králem Fridrichem II. Nerovný sňatek však současně vyvolal skandál a ve svém důsledku vedl k tomu, že se Hodic vrátil do rodného kraje, kde začíná jeho druhá životní etapa. Tady, v rudoltickém zámku, vytvořil společenské centrum aristokratické kultury ve vysokém stylu. Sem zval profesionální umělce a přijímal četné zahraniční návštěvy, mezi nimi i krále Fridricha II., který mu prokazoval zjevnou náklonnost a k němuž Hodice choval bezmezný obdiv. To ho ovšem jako rakouského poddaného nutně odcizovalo vídeňskému dvoru, který jen s nelibostí sledoval Hodicovy styky s nepřátelským Pruskem. Pro habsburskou politiku však nepředstavoval hrabě žádné riziko, protože byl mužem bez politických ambicí a navíc zcela loajálním k císařské rodině.

Myšková kniha líčí podle možností daných dochovanými prameny všechny peripetie Hodicova života a současně podává komplexní obraz dobové kultury tak, jak se odrážela v životě rudoltického sídla. Je to sonda do každodenního života na zámku, při níž Myška čerpá nejen z písemných dokumentů, ale vyvozuje závěry z Hodicových kulturních aktivit, z hudebních a divadelních produkcí, z obsahu jeho knihovny i jeho sbírek a nakonec i ze zámeckého mobiliáře. To všechno je mu výrazem Hodicova vkusu i jeho ducha. Zdá se, že hraběcí život ve slavnostech a společenské okázalosti hraničil až s posedlostí. Myška zkoumá vztah podivinského hraběte k nejbližšímu okolí a zjišťuje, že hrabě Hodic nebyl ani slezským patriotem, ani angažovaným příslušníkem slezské stavovské obce. Byl světoobčanem bez hranic, který se cítil být součástí vyšší evropské kultury. V mnohém se tak podobá svým mladším současníkům, známým bonvivánům, kteří stejně jako on, ztělesňovali kosmopolitní aristokratický životní styl, ovlivněný ovšem do značné míry osvícenstvím, jakým byli Giacomo Casanova, hrabě Max Lamberg či kníže Charles-Joseph de Ligne. Také Hodicův vztah k víře, podobně jako u nich, byl vlažný a čistě formální.

Snaha po vnější reprezentaci a nákladný provoz rudoltického zámku, který zahrnoval až 90 zaměstnanců, vysoce přesahovaly finanční možnosti hraběte. Není proto divu, že brzy začal tonout v dluzích, jejichž výše stále narůstala. Z tohoto pohledu se tak hrabě Hodic jeví jako nezodpovědný jedinec, který žil jen přítomnému okamžiku. Ostatně nebyl v tom žádnou výjimkou mezi soudobými aristokraty, kteří si příliš často zvykli žít nad poměry. Příjmy z Hodicových tří statků, Rudoltice, Fulštejn a Dolní Povelice, které ani nebyly rodinným alodem, ale lénem olomouckého biskupství, zdaleka nestačily krýt finanční nároky hraběte. Doplácelo na to celé panské hospodářství, ale především Hodicovi poddaní, kterým byl hrabě tvrdým a nelaskavým pánem.

Pronásledování ze strany věřitelů ho na sklonku života přinutilo k útěku do Postupimi, kde přijal pohostinství krále Fridricha. Zde také v roce 1778 zemřel.

Myšková kniha sledující život a dílo hraběte Hodice ve vši jeho pestrosti a mnohostrannosti je více mozaikou než koncepčně ucelenou monografií. Najít schůdnou cestu mezi třístí různorodých fakt bylo i pro zkušeného historika obtížné. Autor přitom odvedl obdivuhodnou heuristickou práci, při které soustředil a utřídil nebývalé množství poznatků o hraběti a jeho době. Vznikla tak kniha, která je dosud nejúplnější biografií Alberta Josefa Hodice a současně fundovanou studií z kulturních dějin rakouského Slezska a jeho šlechtické společnosti v 18. století.

Dušan Uhlíř

Opavský historik, univerzitní docent i tvůrce libret velkých výstavních projektů současného Slezského zemského muzea, Pavel Šopák je bezesporu autorem kreativním s jasnými badatelskými vizemi a tezemi. Pokud jen přehlédneme penzum jeho dosavadních publikačních výstupů je zřejmé, že prostředí slezské historiografie jeho impulzy (odkažme jen na jeho přehled tvůrců a děl klasicistní architektury Opavy z roku 2003) více než obohacují. Důsledkem toho je i tato objemem úctyhodná přehledová monografie o Slezsku, o jeho uměleckých památkách, o utváření regionálního dějepisu umění, konstituování památkové péče a jednotlivých postavách slezské uměnovědy (s cennými informacemi o jejich biografických datech, rodinném prostředí, vzdělání, historické produkci, zacílení jejich práce a kolegiálních kontaktech). Pavel Šopák zde zúročil dokonalou znalost pramenné materie, konečnou této knize o rok dříve předcházela edice přípravných textů.

Defilují před námi jména stovek drobných vlastivědných přispěvatelů i v celostátním kontextu renomovaných historiků umění (např. V. Kramář, E. Poche), kteří se zejména v kontaktu s ústřední osobností Šopákova badatelského zájmu – ředitelem umělecko-průmyslového, posléze zemského (a za okupace říšského župního) muzea v Opavě E. W. Braunem – seznámili s některými hodnotnými uměleckými díly, které region Rakouského (Československého) Slezska dokázal nabídnout centru. Šopák zde hovoří o nepopíratelných hodnotách barokních relikvií, instalační působivosti umělecké sbírky Mechtildy Lichnovské, dodatečném objevení díla Antonína Mánese při vyhodnocení torza, které zbylo z kolekce Bellegardů ve Velkých Heralticích.

Vztah centra a provincie (Opavy a Vídně později Opavy s Prahou) a nakolik je v odlehklém prostředí – Šopák doslova hovoří o periferii (!) – bez záchytných bodů akademické sféry, často i neexistence renomovaných odborných periodik, dostatku prostředků možno plnohodnotně vědecky pracovat bez pocitu osamocení, vykořenění (viz již jím dříve popsané osudy historiků V. K. Vendla, K. Černoorského uveřejněné v Časopise Slezského zemského muzea 2001 a Časopise Moravského muzea 2006) je vůbec dalším problémem ke kterému se autor ve své badatelské práci stále vrací.

P. Šopák ve svém hodnocení oceňuje poctivou práci, není pro něj měřítkem, zda je posuzovaný badatel odborným školením historik umění či „jen“ středoškolským profesorem aprobovaným pro výuku klasických jazyků. Velmi otevřeně se vyslovuje k neproměněným badatelským zadáním svých předchůdců na poli slezské uměnovědy. A osobitě k některým ikonám slezského umění – dočteme se o ve své periodické tvorbě zplanělé V. Držkovicovi, rutiněru V. Havlovi žijícím v Hradci nad Moravicí „s klamnou pověstí kulturního centra.“

Šopák se zamýšlí nad otázkou proměny předmětů běžné potřeby a rodové prezentace v zámeckých sídlech regionu v umělecký artefakt, nad hodnotou sbírek místních sběratelů umění (ano, ti při svých akvizicích skutečně dokázali překročit hranice země). Žel prostřednictvím doslovných odkazů na dobové prameny se u Šopáka též seznamujeme s tristními osudy některých těchto uměleckých souborů a zdaleka nejen v poválečném období atavistického vzednutí společnosti.

Svůj přehledný výklad P. Šopák počíná od u laického publika stále oblíbené vizuální dokumentace městské architektury (vedut) počátku 17. století a končí společenským přeryvem na sklonku šedesátých let století dvacátého. Výklad rozprostřel do několika kapitol – separátně se vrací k éře biedermeieru, romantismu a historismu oblíbeném a pěstovaném v éře Rakouského Slezska a zde ke vzniku jednotlivých muzejních institucí (zejména v Opavě a Ostravě). Jeho pozornosti neuniknou ani odlehlější oblasti země – Osoblažsko (konečkonců k jeho devastaci se vyslovil v úvodní sugestivní úvaze „Země“), Vidnavsko. Kriticky se vyslovuje k zdánlivé demokratičnosti v přístupu k památkám za první republiky a k tehdejšímu poklesu prestiže profese historika umění. Sumarizuje, co přineslo sevření Československého Slezska a severovýchodní Moravy v čele se stále významnější Ostravou válkou (rozrušení regionu, chaotické přesuny cenných uměleckých sbírek, záchrannou fotodokumentační akci a nakonec poničení městských center a tím sekundárně otevření pro změnu nacionální prezentace velkých měst za pomoci nové architektury) a v poválečném období deziluzi z reálné nemožnosti dostavby šmahem stržených historických budov. A jak se historici umění na Ostravsku

museli srovnat se socialistickými normativy. Pokládá si řečnickou otázku, kde a jakým způsobem lze pěstovat moderní umění.

Množstvím nanesených faktů hutný text obsáhlé monografie odlehčují reprodukce dobových fotografií dávno pozměněných míst Slezska z pozůstalosti některých vlastivědných nadšenců (Osoblažsko a Dívčí Hrad v odkazu E. Richtera), dnes nezvěstných uměleckých děl (například votivního obrazu ze zámecké kaple v Jindřichově, zničeného interiéru farního kostela v Tošovicích, solitérního Slavičkova Podzimu) ovšem vedle známého pohledu Jakoba Alta na průčelí hradeckého zámku a oblíbeného vedutisty Franze Biely. Teze textu více než vhodně ilustrují pohledy do původních muzejních expozic a výstavních projektů – sálu Domu umění v Moravské Ostravě, prezentace kultivovaného E. J. Kossutha v SZM, poválečné provizorní instalace sbírek středověkého umění SZM v Janottově vile, skutečně výmluvný pohled do expozice okresního muzea v Českém Těšíně, kde nad malovanými skříněmi pocházejících z nějaké lidové chalupy visí obrazy ze zámecké rodové galerie což opravdu příznačně dokládá atmosféru doby a pochopitelně do prostor krajské umělecké galerie v Hradci nad Moravicí i na výstavu pozdních sovkulturních V. Havla v Památníku P. Bezruče – včetně intimního prostředí noblesních salonů soukromých sběratelů (podnikatele Lassmanna v Opavě).

Anotaci uzavřeme vyznáním P. Šopáka: „Psát dějiny umění je jako utkat osnovu z vláken, napnutých mezi jména a díla, lhostejno zdali je tato osnovu vůbec možná...“.

Jaromíra Knapíková

Blanka LEDNICKÁ, *Sestavte si rodokmen. Pátráme po předcích, Grada, Praha 2012, 176 s.*

ISBN 978-80-247-4069-0

V posledních letech zažívají rodopis a občanská genealogie značný rozmach, který se promítá nejen do zvýšeného zájmu badatelů o matriky a jiné prameny, uložené ve státních archivech, ale také do množství publikací, jež mají badatelé takovou práci usnadnit a ukázat mu možnosti genealogického pátrání.

Blanka Lednická patří mezi neaktivnější profesionální genealogy u nás, o čemž napoví mnohé i její osobní webová stránka. S genealogickým pátráním má rozsáhlé zkušenosti, proto se mohla bez obav pustit do nesnadného úkolu, totiž přípravy publikace, která s touto problematikou odpovídajícím způsobem seznámí laického zájemce, ale současně by měla také splňovat odborná kritéria, bez nichž se genealogii věnovat nelze. Zodpovězení otázky, zda a do jaké míry se to autorce podařilo, by měl přinést také tento text.

Kniha začíná zasvěcením do tématu a vysvětlením základních pojmů. Hned poté se čtenář může pustit na cestu do vlastní minulosti. O významu rodinných dokumentů mohou často hovořit teprve ti členové rodiny, k nimž se doklady již přímo nevztahují. Pro naše dědečky a babičky měly úřední doklady právě jen tu funkci, pro niž byly vystaveny. Pro současného badatele má ovšem rodný list, vystavený farním úřadem v době habsburské monarchie, odlišný význam a často je tím prvním vstupem, který umožňuje zahloubat se do matričních záznamů a hledat rodové kořeny. Publikaci se táhne jako nit příběh historie rodiny Kohoutků, což velmi vhodně dokumentuje předkládané informace na konkrétním příkladu.

Vysvětlení pojmu „matrika“ a jejímu úřednímu poslání se autorka věnuje v další části, na kterou navazuje návod, jak prvotní informace uspořádat a zálohovat si na počítači nebo na internetu. Důležitá je následující část věnovaná archivům v České republice. Zde je přehledně u každého regionálního (oblastního) archivu uvedena jeho teritoriální kompetence a charakterizováno to, co může badatel od archivu vlastně očekávat. V uplynulých pěti letech se těžištěm práce archivů ve vztahu k veřejnosti stala digitalizace nejvýznamnějších archiválií a jejich prezentace na archívních webech. Tato práce nebyla v rámci České republiky koordinována, proto existuje několik způsobů, jak archivy své prameny dávají badatelům k dispozici. Autorka každý z těchto způsobů ve vztahu ke konkrétním archi-

vům představuje a také hodnotí jeho klady či nedostatky, což je doprovázeno také obrazovými přílohami, z nichž si uživatel může učinit obraz o tom, jak přístup k matrikám v archivech funguje a co je potřeba při práci se scany matrik vědět.

Neméně praktické, jako předchozí kapitola o archivech, je také autorčino pojednání o návštěvě badatelný archivu. Zde se čtenář může nechat inspirovat a před osobní návštěvou archivu se také náležitě vybavit. V navazující kapitole o matrikách se čtenář dozví ve stručnosti o historii tohoto archivního pramene. Nezbytným předpokladem každého smysluplného bádání je alespoň základní orientace ve správních dějinách – zde autorka patřičně zohledňuje především správu církevní.

V další části se text podrobně věnuje matričním zápisům. Kromě druhů písma i jednotlivých písmen historických abeced jsou představeny typické matriční zápisy a definovány informace, jež z nich může badatel získat. Logicky pak navazuje část věnovaná bydlišti, tedy nemovitostem, a dále povolání a sociálnímu statutu lidí žijících před staletími. Každodennost autorka velmi vhodně demonstruje na tak významných událostech, jakými byly křest, svatba a pohřeb. V závěru se kromě matrik objevují další relevantní archiválie, které doplňují genealogické bádání (urbáře, sčítací operáty apod.).

Protože ne všechny matriky v archivech jsou pro badatele běžně přístupné v archivech, jelikož tyto instituce musí respektovat zákonem stanovanou časovou lhůtu, podává na konci své knihy autorka návod jak postupovat v těchto nestandardních případech, kdy matrika není k bez omezení k dispozici.

Ačkoli kniha vyšla v roce 2012, již v ní nalezneme příklad toho, jak rychle v současnosti postupuje technický vývoj i v tak zdánlivě neměnném oboru, jakým je právě genealogie, respektive archivnictví. Představené internetové programy pro zpřístupnění matrik v jednotlivých archivech doznávají změn tak, jak přibývá archiválií, které archivy zpřístupňují online jako scany. Aplikace pro práci s digitalizovanými archiváliemi s názvem „Archivní Vademecum“, používaná v oblastních archivech v Litoměřicích a v Opavě, byla v roce 2013 novelizována a má v současnosti na webu Zemského archiv v Opavě zcela jiné uživatelské prostředí. V tom jediném případě tedy není pro badatele a genealoga příručka Blanky Lednické k užítku, i když zkušení uživatelé online aplikací jistě sami intuitivně najdou způsob, jak s novými programy pracovat.

Všechny ostatní informace, obsažené v této knize, jsou podány jasně a s ohledem na praktickou využitelnost, čímž činí z publikace „Sestavte si rodokmen“ příručku, která se mezi podobně zaměřenými publikacemi řadí na jedno z čelných míst.

Zdeněk Kravar

Alena Königová-Kudělková a dějiny umění ve Slezsku

Český dějepis umění ve Slezsku má ve 20. století hned několik velkých jmen a je šťastnou náhodou, že jména nejzvučnější byla spjata právě se Slezským muzeem v Opavě, resp. s jeho resuscitací po druhé světové válce: vedle Karla Černohorského (1896–1982) to byla Alena Königová-Kudělková, nepoměrně známější pod jménem, změněným po druhém sňatku na Alena Adlerová. Ti také formovali podobu muzea v prvním decenniu jeho poválečné existence jako instituce umělecko-historického výzkumu výrazně neregionální dimenze.

Alena Adlerová se – jako Alena Königová – narodila 31. března 1922 v Uherském Brodě. Po maturitě na třetím reálném gymnáziu v Brně studovala dějiny umění a klasickou archeologii na filozofické fakultě brněnské univerzity a v letech 1953–1961 vedla umělecko-průmyslové muzeum v Brně. Mezi lety 1961 a 1988 pracovala v pražském umělecko-průmyslovém muzeu, kde vedla oddělení současného užitého umění. Stala se respektovanou odbornicí, autorkou studií, publikací, katalogů. Zpočátku se vyrovnávala s tradiční keramickou produkcí,¹ později těžiště její badatelské a muzejní práce spočívalo v poznání meziválečné avantgardy, jejíž vklad uměleckému řemeslu pomáhala objevit a docenit.² Věnovala pozornost zejména sklu; psala o sklářské výtvarnici Ludvici Smrčkové nebo skláři Vratislavu Šotolovi.³ Její výstavní projekty viděli diváci nejen v Praze a Brně, ale kupříkladu i v Litoměřicích.⁴ Ani po odchodu do penze nepřestala být publikačně činná, autorsky se podílela například na Nové encyklopedii českého výtvarného umění (1995). Na samém sklonku života – v únoru 2011 – se jí dostalo nejvyššího oborového ocenění: při udílení cen Czech Grand Design byla přijata do designérské „sině slávy“ Akademie designu ČR. Oceněny tak byly její popularizace moderního designu a z odstupu pětadvaceti let od vydání také její nejvýznamnější publikace vskutku průkopnického významu, již je kniha o českém moderním užitém umění meziválečné doby.⁵ Zemřela v pátek dne 25. listopadu 2011 v ústavu diakonie Českobratrské církve evangelické v Krabčicích na Litoměřicku.

Když Alena Königová končila svá brněnská studia prací o Josefu Winterhalderovi staršímu, její učitel profesor Kutal, jinak přísný a zásadový, mohl zjevně s radostí konstatovat, že její „práce (...) je vědecky pozoruhodně vyspělá a že je velmi cenným příspěvkem k poznání moravského barokního umění,“ kterou „po malých úpravách textových a editačních by bylo možno – a vhodno – vydat tiskem.“⁶ Spis tiskem nevyšel – snad převrstven úkoly, jež přinesla „slezská léta“. Ta lze vymezit letopočty 1949 a 1953; šlo vlastně jen o nedlouhé životní intermezzo, a přesto jde o pevnou součást regionálního umělecko-historického výzkumu Slezska a Ostravska, jenž je hoden historiografické reflexe.⁷ Začneme od konce: v roce 1953 – tedy už po odchodu z Opavy do Brna – vydal Slezský studijní ústav v Opavě její nejdůležitější práci, vzešlou z přípravy soupisu nemovitých kulturních památek Ostrav-

¹ Alena KUDĚLKOVÁ – Milena ZEMINOVÁ, *Habánská fajáns*, Praha, Umělecko-průmyslové muzeum 1961, recenze Emanuela Pocheho otištěna v *Umění* 10, 1962, č. 5, s. 535.

² Alena ADLEROVÁ, *Český funkcionalismus 1920–1940 2. díl – Bytové zařízení*, katalog výstavy Umělecko-průmyslového muzea v Praze a Moravské galerie v Brně, Praha 1978.

³ Alena ADLEROVÁ, *Ludvíka Smrčková, sklářské dílo 1923–1978*, katalog výstavy, Praha, Český svaz výtvarných umělců 1978; TÁŽ, *Vratislav Šotola – sklo*, Praha, Český svaz výtvarných umělců 1981.

⁴ Alena ADLEROVÁ, *Současné užité umění. Sklo, keramika, tapiserie, šperk*, Litoměřice, Severočeská galerie výtvarného umění 1979.

⁵ Alena ADLEROVÁ, *České užité umění 1918–1938*, Praha, Odeon 1986.

⁶ Albert KUTAL, *Posudek disertační práce Aleny Königové Život a dílo moravského barokního umělce Josefa Winterhaldera staršího*. Archiv Masarykovy univerzity v Brně, fond B30 Albert Kutal, karton 2, posudek dizertace č. 5, Alena Königová, strojopis.

⁷ V kontextu viz Pavel ŠOPÁK, *Dějiny umění v českém Slezsku – tradice a perspektivy*, Slezský sborník 107, 2009, č. 2–3, s. 173; naposledy Týž, *Výtvarná kultura a dějepis umění v českém Slezsku a na Ostravsku do roku 1970*, Opava, Slezská univerzita v Opavě, 2011, s. 375.

ského kraje.⁸ Tato práce by vyžadovala podrobnější komentář a analýzu, jež by ji včlenila do soudobé uměleckohistorické produkce. Obecně lze však říci, že dokládá zájem nastupující poválečné generace, k níž náleželi Alenini brněnští spolužáci Miloš Stehlík, Ivo Krsek, Vlasta Kratinová nebo Helena Husáková-Knozová, o oblast ochrany památek a o metodu terénního výzkumu, rozvedenou ve slezském regionu profesorem Albertem Kutalem na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století.

Klíčové aktivity opavského období Aleny Königové-Kudělkové se koncentrovaly kolem náleha- vých úkolů Slezského muzea. Do muzea přibyla 12. prosince 1949 a setrvala zde do 28. února 1953, užívajíc přitom poněkud archaického titulu přednostka uměleckohistorického oddělení, jenž ovšem připomínal, že nezůstane v personálním zajištění uměnovědy v muzeu jen u ní. Byť nestalo se tak, ba dokonce několik měsíců po jejím odchodu zůstávalo místo historika umění zcela neobsazeno, protože až 1. července toho roku ji vystřídala Eva Christová-Klimešová, historička umění stejného školení, jaké měla Alena Königová-Kudělková. K muzejním kolegům, nastoupivším do muzea v téže době jako ona, patřili Zdeněk Tesař (od 4. října 1948), Zdena Vachová (od 27. června 1949), Eustach Bittner (od 1. července 1949), Josef Duda (od 20. září 1949), Arnošt Pustka (od 17. prosince 1949) a Vilém Borůvka (od 1. září 1950),⁹ tedy osobnosti, které po poválečném provizoriu, kdy šlo o samotnou existenci, formulovaly základy muzejní práce – bráno dle připomenutých jmen – v oblastech zoologie, etnografie, muzejní knihovny a historie, botaniky, muzejní fotografie a preparátorství. Klíčovou otázkou této generace muzejníků bylo obnovit muzejní činnost ve všech oblastech a impli- cite tak navázat na zakladatelské dílo Karla Černožského, který od dubna 1948 působil v Brně. A že šlo o osobnosti s intelektuálním a tvůrčím potenciálem, který dalece přesahoval utilitarismus doby, je nábílední.

Toto výrazné personální posílení Slezského muzea bylo podmíněno změnou organizační, kdy usne- sením československé vlády ze dne 10. května 1949 bylo muzeum společně s pražským Národním muzeem a brněnským Zemským muzeem podřízeno přímo ministerstvu školství, věd a umění a pově- řeno úkoly celostátního významu, tzn. nejenom sbírky tezaurovat a prezentovat, nýbrž také vědecky zpracovávat. Převzetí muzea do státní správy v červnu 1949 bylo symbolickým, nanejvýš význam- ným aktem, jenž muzeu měl předurčit skvělou budoucnost. Klíčový byl důraz na profesionalitu, odvozenou nikoliv z obecných muzeologických znalostí a dovedností, nýbrž z perfektního zvládnutí oboru, což souviselo s primátem badatelské funkce nad ostatními muzejními činnostmi. A to bylo nemyšlitelné bez vysokoškolsky vzdělaných lidí, kteří – nazíráno obecně – v muzeích své doby roz- hodně chyběli. Očekávání se však ani zdaleka nenaplnila, a to nikoliv vinou muzejníků, nýbrž zcela objektivně vinou vnějších poměrů, které muzeím a muzejnictví nepřály.¹⁰

Nazíráno pohledem uměleckohistorických sbírek, šlo o dva základní úkoly: o řádnou správu a o do- hledání uměleckých předmětů porůznu ukrytých na konci druhé světové války, případně i rozchváce- ných, a o jejich evidenci a dále o převzetí četných konfiskátů. Je nesporné, že muzejní sbírky Alenu Königovou-Kudělkovou zaujaly, i když v návalu práce nebylo možné vše odborně zpracovat a publi- kačně zhodnotit. Výjimku proto tvoří drobný materiálově koncipovaný příspěvek, věnovaný krajino- malbě Antonína Mánesa, jehož označení římskou jedničkou coby kapitoly zjevně volně koncipované série příspěvků se společným názvem *Přírůstky uměleckohistorického oddělení Slezského muzea* ukazuje na určitou publikační strategii, jež se však dále nerozvinula.¹¹ Šlo o prezentaci náhodného nálezu, učiněného v červnu 1945 Karlem Černožským na nádvoří zámku ve Velkých Heralticích. Základem je podrobný, až minuciózní popis díla, restaurovaného doc. Františkem Petrem, akad. mal, který ukazuje na autorčino školení u Alberta Kutala, velkého citele formální analýzy jako spolehlivého prostředku stanovení datace a provenience díla. Ta je sice zjevná díky umělcově signatuře, nicméně její užití ukazuje na srovnání s klasicismem Mánesova učitele Karla Postla. Sice až později byl

⁸ Alena KÖNIGOVÁ-KUDĚLKOVÁ, *Soupis stavebních památek v Ostravském kraji*, Praha, Slezský studijní ústav 1953. Na tuto práci svým způsobem navázala Miroslava Nováková, *Kulturní památky opavského venkova*, Opavsko 1963, č. 8, s. 9–16.

⁹ Biografické údaje viz Eustach BITTNER, *Bibliografie prací 1945–1967*, Opava, Slezské muzeum 1968.

¹⁰ Komplexně viz Vilém PLAČEK, *Slezské muzeum na cestě k překonání poválečného provizoria (1949–1955)*, ČSM, série B 32, 1983, s. 39–69.

¹¹ Alena KÖNIGOVÁ-KUDĚLKOVÁ, *Přírůstky uměleckohistorického oddělení Slezského muzea I. Krajinomalba Antonína Mánesa*, ČSM, série B 1, 1951, s. 18–20.

Evou Reitharovou obraz vřazen do širšího kontextu díla význačného krajináře, nadto Reitharová zjistila k obrazu olejovou skicu, jež je dnes v majetku Národní galerie,¹² nicméně text Königové-Kudělkové je důležitým a cenným příspěvkem, jakkoliv autorka uzavírá svůj rozbor konstatováním, že „nalezený obraz není tedy významným ziskem při hodnocení uměleckého přínosu Mánesa-realisty a nenáleží k jeho nejlepším uměleckým projevům ani mezi komponovanými krajinomalbami.“ Ukazuje na solidní přístup k uměleckohistorické práci, na snahu vyrovnat se s uměleckohistorickým fenoménem kriticky a zodpovědně na základně hlubší znalosti zkoumaného jevu, což Königovou-Kudělkovou zjevně odlišuje od poněkud popisného a schematizujícího přístupu její nástupkyně Evy Klimešové.

Zhola neřešitelným problémem první poloviny padesátých let se ukázala být prezentační činnost Slezského muzea. Ta se omezila na výstavy v Janottově vile, jejichž dokumentace je dneska zjevně nedostatečná, což potvrdil i nedávno publikovaný soupis, značně mezerovitý. Z něj vysvítá, že na údobí, kdy Alena Königová-Kudělková v muzeu působila, připadají dvě uměleckohistorické výstavy: výstava uměleckého porcelánu 18. a 19. století, zahájená 24. dubna 1951, a výběrová prezentace etnografického a uměleckohistorického materiálu, uskutečněná v létě 1952.¹³

Muzeum zjevně postráдалo stálou expozici, resp. možnost vystavovat ve své historické budově. Ta byla předmětem sice zpočátku nadějně, posléze však zbrzděné a dokonce i zpochybňované rekonstrukce. Její dokončení včetně instalace stálé expozice připadlo až na rok 1955. Bezesporu vítanou možností prezentovat uměleckohistorický materiál přinesla spolupráce s Krajským osvětovým střediskem na zámku v Hradci nad Moravicí. Ta měla v padesátých letech 20. století svá nesporná pozitiva a nelze ji zatratit ani z časového odstupu, jak se bohužel dneska někdy děje. Tato kooperace aktivizovala uměleckohistorický materiál v atraktivním prostředí, jež stále více lákalo k návštěvám četných milovníků kultury a umění, výletníků i celých odborářských rekreací a podnikových zájezdů.

Poválečná historie hradeckého zámku je složitá: zámek získal Ostravský kraj v dubnu 1949 jako přiděl ministerstva zemědělství. Správa zámku, zajišťující jeho chod i údržbu okolí včetně hospodářských součástí původního velkostatku, byla od února 1952 označována za Krajské osvětové středisko (KOS) Hradec. Činnost zdaleka překonávala běžný turistický provoz zámecké budovy coby instalovaného objektu: KOS pořádalo koncerty, přednášky, besedy, divadelní představení a rozličné lidové slavnosti včetně dožíněk. V čele zámku stál coby jeho správce Bohuslav Valušek, se změnou organizace a přejmenováním na KOS stanul v jeho čele literát Fran Směja a Valušek vykonával funkci lektora. Z hlediska dějin umění šlo o tři typy aktivit: o instalaci zámeckých salonů, tedy o tradiční funkci instalovaného objektu, o expozici nazvanou *Krajská umělecká galerie*, čítající umělecká díla z rozpětí od 14. do 18. století a otevřenou v září 1950, a o budování regionální galerie moderního umění podle zásady, že úkolem KOSu je „doplňovat stávající inventář o současné krajové výtvarné, literární a hudební umění.“ Tyto aktivity se rozvíjely na základě spolupráce mezi KOSem a Slezským muzeem, formálně stvrzené dne 15. prosince 1949 smlouvou, podepsanou Bohuslavem Valuškem a Lumírem Jislem coby muzejním ředitelem.

Minimálně v prvních dvou ohledech Alena Königová-Kudělková sehrála důležitou, ne-li klíčovou roli. Okolnosti utváření Krajské umělecké galerie popsala takto: „...Slezské muzeum [dosáhlo] od Národní galerie v Praze svěřením souboru obrazů českých mistrů 19. a 20. století do svého depozita a celý jej umístilo na Hradci. Kromě toho zapůjčilo uměleckohistorické oddělení Slezského muzea pro zámeckou galerii soubor plastiky a obrazů evropských mistrů, mezi nimiž je několik jmen světové úrovně. Z tohoto materiálu, doplněného kvalitními objekty z majetku zámku (patnácti obrazy a jednou sochou), vytvořilo Slezské muzeum galerii, která zachycuje v základních rysech vývoj výtvarného umění v období feudalismu, počínajíc gotikou až do pozdního baroka.“ Podíl na reinstalaci zámku historička umění shrnula do konstatování, že „v řadě slohových pokojů přeinstalovalo Slezské muzeum interiér rokokový, barokní a renesanční, pro poslední z nich zapůjčilo zrcadlo, dvě truhly a židli,

¹² Eva REITHAROVÁ, *Antonín Mánes*, Praha, Odeon 1967, s. 54–56 a 130–131.

¹³ Pavel ŠOPÁK, *Výtvarná kultura ve Slezsku a na Ostravsku do roku 1970. Texty a dokumentace*, Opava, Slezská univerzita 2010, s. 473.

bohatě řezané, vesměs italské nábytkové kusy. Barokní místnost doplnilo honosnou kolébkou a malovanou italskou truhlou.¹⁴

Za těmito stručnými charakteristikami je třeba vidět ohromné množství vykonané práce, které jako by nikdy nemělo skončit. V roce 1951 se totiž přistoupilo k přípravě dalšího uzavřeného expozičního celku, a to stále expozice starého evropského porcelánu. Jejím předstupněm byla výstava, realizovaná v Janottově vile mezi 21. dubnem a 14. květnem 1951, která byla následně přenesena na hradecký zámek. Prezentovaný materiál pocházel vesměs ze sbírek Slezského muzea. Expozice nesledovala tradiční uměleckohistorické kategorie, dokumentované porcelánovou produkcí, neměla být jen přehlídkou esteticky náročných předmětů, nýbrž v intencích dobové osvěty a marxistické ideologie kladla důraz na výrobní stránku věci, tj. na aspekt práce, zpracování surovin a na ekonomické aspekty výrobního procesu. „Výstava nechce sloužit zájmům sběratelským; porcelán je instalován jako materiál dokumentární, na němž lze neobyčejně názorně ukázat závislost uměleckého díla a výrobku na současném hospodářském systému. Výstava chce ukázat, že všestranný rozkvět produkce porcelánu v 18. století není zjevem náhodným, nýbrž že úzce souvisí s tehdy praktikovanými zásadami merkantilismu“, komentovala autorka svou expozici. Dobově příznačná byla rovněž didaktická funkce výstavy: „Divák zde má příležitost poznat technickou stránku výroby: na fotografických starých rytin může sledovat celý výrobní proces od zpracování surovin, formování nádob a sošek, vypalování, glazurování až k barevnému zdobení. Naučí se rozpoznávat porcelán od jiných keramických hmot, najde zde nejdůležitější výrobní značky, udělá si představu o tehdejších cenách porcelánu aj.“¹⁵ Odhlédneme-li od dobově podmíněné prezentace a všech významových souvislostí, je nesporné, že seznámení s porcelánem z opavských a hradeckých sbírek, mimochodem mimořádně kvalitních a dodnes (sic!) odborně nezpracovaných, mělo pro Alenu Königovou-Kudělkovou zásadní význam v orientaci na právě tento typ uměleckohistorické materie, které už zůstala věrná natrvalo.

Další oblastí zájmu Aleny Königové-Kudělkové, diktovanou funkcí zastávanou ve Slezském muzeu, byla problematika regionálních muzeí, o něž Slezské muzeum z titulu ústředního muzejního pracoviště mělo pečovat. Zájem o městské muzeum v Javorníku z toho poněkud vybočuje, protože Javorník již nepatřil Ostravskému, nýbrž Olomouckému kraji, nicméně Slezské muzeum vskutku mělo mít na paměti historické Slezsko.¹⁶ Javornické městské muzeum vzniklo v roce 1902 a v roce 1936 bylo reorganizováno. V této podobě přečkalo druhou světovou válku, aby v červnu 1945 obdrželo českou správu. Ke dni 1. prosince 1951 se podařilo otevřít novou expozici a v roce 1953 bylo přemístěno na zámek Janský Vrch, kde byla připravena společenskovední expozice. Zde již před válkou vzniklo tzv. zámecké muzeum s těžištěm sbírek v přírodovědě a dokladech hospodářské činnosti vratislavských biskupů. Alena Königová-Kudělková zastihla obě javornická muzea ještě ve fázi samostatné existence, jež se ukazovala jako nevyhovující a pro budoucnost neudržitelná, kdy fungovaly oddělené expoziční prostory městského muzea a muzea zámeckého, které by bylo lépe sloučit dohromady a reinstalovat. Její zpráva o muzeu je povytce deskriptivní – uvádí zejména artefakty etnografické, archeologické a uměleckohistorické povahy v městském muzeu – avšak cenná tím, jak formuluje požadavky na fungování muzea. „Požadovat všestranné plnění těchto úkolů od správců, kteří vykonávají muzejní práci mimo své povolání a bezplatně (mezi něž patří také javornická správkyňe) téměř bez jakékoliv finanční podpory na udržování sbírek a nákup nového materiálu, je nemožné,“ uzavírá svou analýzu místních poměrů Königová-Kudělková.¹⁷

Slezská periferie přinesla Aleně Königové-Kudělkové první konkrétní a hmatatelné zkušenosti se světem umění a s jeho zpřístupňováním často nepoučenému, až laxnímu publiku i s problematikou muzejní, stojící – nazíráno z celorepublikového pohledu – na předělu mezi vlastivědnou prací starého typu a moderní činností vědeckovýzkumnou. Je obtížné říci, jak na svá opavská léta vzpomínala; dnes

¹⁴ Alena KÖNIGOVÁ-KUDĚLKOVÁ, *Čím přispělo Slezské muzeum k vybudování Krajského kulturního střediska na zámku v Hradci u Opavy?*, Zprávy Slezského muzea v Opavě, únor 1951, č. 2, s. 2–3.

¹⁵ Alena KÖNIGOVÁ-KUDĚLKOVÁ, *Výstava uměleckého porcelánu 18. a počátku 19. století*, Zprávy Slezského muzea v Opavě, duben 1951, č. 4, s. 1.

¹⁶ V. PLAČEK, *Slezské muzeum na cestě*, s. 39.

¹⁷ Alena KÖNIGOVÁ-KUDĚLKOVÁ, *Městské a zámecké muzeum v Javorníku*, ČSM, série B 1, 1951, s. 60–61, cit. ze s. 61.

se to ani nedovíme. Jisté je však, že tomuto regionu prokázala cenné služby: že spoluformovala moderní české muzejnictví, že formulovala nové tradice Slezského muzea, spojujícího muzejní a vědeckovýzkumný potenciál a že nebývalou měrou přispěla k prezentaci regionálního uměleckohistorického materiálu způsobem a prostředky determinovanými složitými politickými a hospodářskými poměry. Tím spíše je třeba vzpomínat na Alenu Königovou-Kudělkovou, jakož i na celou její generaci slezských muzejníků s obdivem a uznáním.

Instalace uměleckohistorických sbírek Slezského muzea v Janottově vile v Opavě v roce 1949 při příležitosti výstavy starého umění, uspořádané Karlem Černožským. Tento způsob instalace byl charakteristický i pro výstavy Aleny Königové-Kudělkové, foto Slezské zemské muzeum, fotografické pracoviště, inv. č. A10.742a

Pavel Šopák

Zpráva z pracovní cesty na Sicílii, 7.–16. září 2012

Letošní konference mezinárodního výboru ICOM pro marketing a Public Relations (MPR) se konala v Palermu na Sicílii. Hostila nás tamní univerzita, která pro účely konference vyhradila působivý, čerstvě zrestaurovaný sál s výhledy na město. Konference s názvem Creative Communications (Kreativní komunikace) přilákala 67 účastníků, což je v dějinách výboru rekord. Polovinu přitom tvořili noví účastníci, kteří se k MPR připojili poprvé, což vnímáme jako dobrý signál na cestě k oživení a rozšíření řad členů.

V neděli odpoledne se uskutečnilo pracovní setkání předsednictva ICOM MPR, na kterém se jednaly detaily programu konference a plánovaly další aktivity výboru. V předvečer jednání jsme navštívili Palazzo Mirto, městský šlechtický dům s původem v 16. století, ve kterém jeho majitelé žili

nepřetržitě až do roku 1983, kdy poslední člen rodu věnoval palác městu. To od té doby věnuje nemalé úsilí konzervaci a restaurování místa, které je specifické převrstvováním jednotlivých stylů a poměrně častým redesignem interiérů.

První jednací den byl po přivítacích ceremoniích uveden prvním hlavním řečníkem: příspěvek *Creating marketing campaigns that work. Five Levels, Five Filters and the Four Stages of Relationships* přednesla Hannah Paramore, hlava sedmadvacetičlenné komunikační agentury z Tennessee zaměřené na webovou a sociální komunikaci. Po ní následovala první sekce, kterou charakterizoval název *Indicators of success: measures for marketing campaigns*. Tuto sekci jsem jakožto pokladník výboru a člen exekutivy předsednictva moderovala. V jejím rámci vystoupila Meghan Curran, marketingová viceprezidentka Shedd Aquaria v Chicagu, USA s prezentací *Defining marketing success based on audience insight*. Po ní následoval Jan Sas z Reinwardt Academy v holandském Amsterdamu s přednáškou *Successful Museum Marketing: Why schools come back*. Dopoledne sekce pokračovala přednáškou Kathrine Daniloff z Norského technického muzea v Oslu, která se zaměřila na téma *How to double the number of visitors in six years*. Po ní následovala Ekaterina Teriukova ze Státního muzea dějin náboženství v ruském Saint-Petersburgu s tématem *Diversification and Communication Effectiveness*. První den uzavřela svou přednáškou *Critical commentary – how critics measure success* druhá hlavní přednášející Sara Selwood. Večer jsme absolvovali komentovanou prohlídku královského paláce s nedávno zrestaurovanými mozaikami v kostele spojenou se setkáním s prezidentem Sicílie.

Dopoledne druhého jednacího dne byli účastníci podle své volby rozděleni na poloviny a zúčastnili se jednoho z workshopů připravených hlavními přednášejícími. Hannah Paramore se věnovala používání sociálních médií v kreativní komunikaci, Sara Selwood se zaměřila na perspektivu kritiků při hodnocení muzejních výstav. Odpolední sekce nesla název používání webu jako efektivního marketingového nástroje. Jako první vystoupil s příspěvkem *Building an Interactive Communications Platform: A Case Study from the Metropolitan Museum of Art* Arthur Cohen z newyorské agentury LaPlaca Cohen. Po něm přišla na řadu Piia Laita, šéfka komunikace v Kiasma Museum of Contemporary Art, Helsinky, Finland s příspěvkem *Networking messages and getting the most out of the web marketing*. Následoval příspěvek Toreho Danielsson ze švédské výstavní agentury Visby nazvaný *The web as a base and platform for the institutions own media channel*. Elzbieta Grygiel z polského Wilanow Palce Museum prezentovala rekonstrukci paláce a dvouletou přípravu složitěho vertikálního webu zaměřeného na rozkrývání každodenních dějin v příspěvku *In the net of the story-telling museum*. Sekci zakončila svým příspěvkem *Real or virtual: a clicks and mortar strategy of museum marketing via social media* Joy Chih-ning Hsin z Fu Jen Catholic University z Tchaj-wanu.

Třetí sekce konference nesla název *Working with the media on marketing campaigns*. Irena Ruzin z Institute and Museum – Bitola v Makedonii představila projekt zaměřený na současné mladé umění v příspěvku *Facing the future – working with media on artMUSE*. Evrim a Evinc Doganovy z tureckého Istanbulu představily svůj výzkum tureckých muzeí přednáškou *Mediatization of Culture: Queuing up for Museums*. Odpolední sekci druhého dne zakončilo pracovní jednání výboru MPR týkající se příští konference, plánů a rozvoje výboru.

Ve středu 11. září dopoledne bylo možno zvolit návštěvu jednoho ze tří muzeí, odpoledne návštěvníci absolvovali výlet do jihosicilského Agrigenta, kde se nachází archeologické muzeum a archeologický park Valle dei Templi.

Simona Juračková

Zpráva o Letní historické škole

Pojem letní škola dnes v českém prostředí asociuje především každoročně pořádaný nesoutěžní filmový festival v Uherském Hradišti, který má téměř 40letou tradici. Užití názvu letní škola pro alternativní projekty je tedy s ohledem na popularitu výše zmíněné akce šťastnou volbou. Letošní rok se pod záštitou Ústavu historických věd (dále UHV) Slezské univerzity v Opavě uskutečnily dvě

„letní školy“. V průběhu druhého zářijového týdne, tedy mezi 3.9.–7.9., se uskutečnil organizačně velmi zdařilý projekt „Letní muzeologické školy“, který měl mimo odborně tematického zaměření také neformální ráz, díky němuž se zformoval kolektiv účastníků schopný udržovat dlouhodobý vzájemný kontakt.

Následující týden (11.9.–13.9.) se na půdě Slezské univerzity v Opavě uskutečnila Letní historická škola, vědecká konference s oficiálním podtitulem Školství, výchova a vzdělávání v 19. a 20. století (ve středoevropské perspektivě). Akce byla realizována v rámci projektu OP VK 2.3 „Historizace střední Evropy“. Konference se tedy odbyvala tři dny, vždy s dopoledním a odpoledním blokem přednášek doplněným prostorem k diskusi. Program byl zahájen Jiřím Knapíkem, po němž vystoupil se svým referátem Imrich Nagy (Univerzita M. Bela v Banské Bystrici). Obsáhlý název jeho příspěvku v zásadě charakterizuje celé téma přednášky – *Školské výročné správy ako jedinečný pramen pre poznanie dejin školstva v 19. storočí (na príklade Vyššieho katolíckeho gymnázia v Banskej Bystrici)*. Ačkoli předem zdůraznil, že není odborníkem na dané téma, podařilo se mu definovat význam výročních zpráv jako důležité prameny, jež obráží mnohé aspekty historického poznání, pochopitelně, především s důrazem na slovenské realie. Následující referát přednesl Pavel Šopák (*Mezi civilizací a kulturou: školství v Českém Slezsku a jeho profil*). Příspěvek neměl pouze popisný charakter, ale metodicky rozváděl Eliasovu dichotomii sféry kultury a civilizace. Přednášející tak vytvořil plastický obraz dějin školství v českém Slezsku odrážející kulturní niveau života pedagogů. Zhodnotil jejich privátní kulturní a intelektuální činnosti, které především vytvářely specifické prostředí vzdělanosti. Třetím výstupem byl příspěvek Andrey Pokludové z Ostravské univerzity, známé mnohým pro její výzkum obecních samospráv v éře 19. století. V tématu *Vysokoškolské vzdělání na přelomu 19. a 20. století mezi mýtem a realitou* se od začátku do konce silně obrátil genderový náhled. Jako zajímavý podnět lze vnímat relativizaci všeobecně přijímaného předpokladu, že vzdělání sloužilo pouze jako sociální výtah. Stejně tak podnětný byl důraz na aspekty finanční náročnosti studií – jak pro gymnazisty, tak pro posluchače univerzit. První den Letní historické školy završil Jiří Pokorný z pedagogické fakulty UK v Praze. Pojednal téma obecně méně diskutované – *Mimoškolní výchovu u nás a v Evropě před první světovou válkou (se zvláštním zřetelům k lidovým vysokým školám)*. Pokorný své poznatky o mimoškolní, spolkové činnosti přednesl lehkým stylem. V zásadě neznámou látku bez složitých přechodů umně napojoval na činnost historicky známých osobností, z nichž mnohým, stejně jako mě, utkvěla v paměti nejvíce osobnost Moritze Hartmanna.

Druhý den LHŠ zahájil úvodním slovem Pavel Šopák, po němž zazněl příspěvek *Národnostné školstvo na Slovensku po druhej svetovej vojne* Štefana Šutaje z košické univerzity. Již podle názvu referátu bylo jasné, že se přednášející nemůže vyhnout zobecňujícím soudům, které však v tomto případě byly žádoucí. Profesor Šutaj pokryl situaci slovenského školství od roku 1944 a poměrně rovnoměrně rozebral národnostní podmínky, ať už šlo o minoritu německou, maďarskou či rusínskou. Problematiku nezúžil jen na území Slovenska, ale s přesahy se dotýkal celkové situace Československa, zejména s ohledem na konsekvence reslovakizace a osídlování českého pohraničí po odsunu Němců. Zdeněk Jirásek, jemuž by náležela následující dvacetiminutovka nebyl toho dne přítomen. U řečnického pultu jej proto zastoupil Jiří Knapík. Jiráskova studie *Struktura českého vysokého školství ve 40. až 60. letech 20. století* pojednala především o vzniku nových univerzit, průniku ideologie do vysokého školství a s tím spojené tematiky zavádění ústavů marxismu leninismu. Složitou situaci poválečného vysokého školství směřoval také ke klíčové problematice oné doby, k přípravě budoucích pedagogů a vzniku vyšších pedagogických škol atd. Následující referát Karly Vymětalové *Výuka dějin starověkého Řecka a Říma na středních školách v zemích socialistického bloku* byl postaven na rozboru učebnic a studijních plánů především československé a sovětské proveniencí. Po obecnějším úvodu o výuce latinského jazyka a struktuře škol přistoupila autorka k jádru tématu. Interpretační stanoviska směřovala mj. také ke skutečnosti, že sovětská učební literatura poskytovala více prostoru nežli československá pro otázky starověkých polyteistických věrouk a náboženství obecně. Předmětem úvah se pak stala i míra ideologizace starověkých dějin, které totalitním režimům sloužily účelově, jako stanoviska pro legitimizaci moci. Autorka otevřela řadu otázek, které následně podnítily delší diskusi.

Upřímnou pozornost posluchačů si získala Dana Moree (Fakulta humanitních studií UK) s příspěvkem *Učitelé před a po r. 1989 aneb co transformace vzala a dala*. Její v zásadě orální

historický projekt si neosoboval akademický tón a svým pojetím se blížil sociologizujícím a psychologizujícím úvahám. Na základě výpovědi respondentů rekonstruovala dr. Moree proces postupné proměny vztahů mezi zaměstnanci dvou škol, do nichž vstoupily dějinné události roku 1989. Téma bylo zajímavé o to více, že pracovalo zejména s pohnutky charakteru a svědomí stejně jako komplikovanosti ortelu nad jednotlivcem ve společnosti. S velmi úzce profilovaným tématem poté vystoupil Martin Franc (Archivu AV ČR). Franc, který se již delší dobu zaměřuje na výzkum životního stylu a konzumu, pojednal problematiku *Socialistická výchova a tělesné tresty*. V příspěvku hodnotil sovětský model výchovy, zejména Makarenkovy vize kolektivní výchovy, které přežívaly dlouho do 60. let v SSSR a jeho satelitech. Závěr druhého přednáškového dne náležel Jaromíře Knapíkové (Zemský archiv v Opavě). Knapíková se zaměřila na *České školské matice a jejich podíl na rozvoji českého školství v 2. polovině 19. století*. Přinesla faktograficky bohatý materiál s důrazem především na situaci v Opavě.

Poslední přednáškový den vystoupila trojice historiků. Z nich první dostal slovo Jiří Knapík, jenž zahájil poslední blok referátem *Školní družiny a kluby v 50. a 60. letech jako součást socialistické mimoškolní výchovy*. Téma ač úzce zaměřené hodnotilo a komplexním způsobem pokrývalo okruh svého záběru, od činnosti družin o prázdninách, péče o zdraví dětí, chod jídelen přes vzdělávací systémy, fluktuaci pedagogů v zařízeních po branné aktivitu. Referát byl též protkán přehledem legislativy a norem spojených s chodem a existencí těchto ústavů. Po přednášce se rozpředla podnětná debata iniciovaná Pavlem Šopákem o architektuře budov družin a školek. Další přednáška byla podána Marií Gawreckou, která shrnula *Národnostní aspekty vývoje školství v Předlitavsku v druhé polovině 19. století*. U takto rozsáhlého tématu bylo zřejmé, že autorka se musí opřít o data ze soudobých statistik. Předlitavský školský systém 19. století byl posluchačům předložen zejména jako pole působnosti a vzájemného soupeření nacionálních sil, méně byl rozebrán vliv církve. S ohledem na nacionalizaci školství pak byla problematika prezentována v podstatě jako politikum, které nezřídka do základu otřásalo monarchií. Poslední příspěvek podal Jiří Němec. Jako jediný zvolil téma, které se vztahovalo k dějinné epoše Třetí říše. Referát *Výchova a vzdělávání v nacionálně socialistickém Německu a její aplikace v okupovaných zemích se zaměřením na Protektorát Čechy a Morava* rozvedl organizační strukturu říšského školství včetně organizací Hitlerjugend, Bund Deutscher Mädel přičemž zmínil také projekt NAPOLA. Následně se věnoval specifickým v Protektorátu Čechy a Morava. Přednesený příspěvek byl obohacující, nicméně co do koncentrace dat trochu naddimenzovaný.

Dojem z dobře připravené a tematicky zajímavé konference narušoval snad jen fakt, že mnozí přednášející výrazně překročili limit 20 minut pro přednes příspěvku. U takto zahuštěných přednáškových bloků pak bylo vzhledem k faktografické obsáhlosti problematiky pro posluchače velmi obtížné udržet pozornost. Pokud se jedná o rámeček programu, většina příspěvků tendovala k československým dějinám. Středoevropská perspektiva byla po mém soudu nejlépe prezentována u příspěvků vztahujících se k dějinám habsburské monarchie. Právě zde totiž autoři přirozeně zasazovali svá témata, byť mnohdy úzce vymezená, do složitého a národnostně diferencovaného státu, jež byl po staletí určujícím vyjádřením pojmu central european culture. První ročník Letní historické školy na Slezské univerzitě nabídl zajímavé téma, neredukované na obvyklé strukturální dějiny školství. Tím i zároveň otevírá otázku, je-li příští ročník možné koncipovat pro širší spektrum posluchačů a vykročit v diskuzi o dějinách z autoreferenčního okruhu odborníků.

František Švábenický

Výstava Lidová kultura na Jesenicku

Výstava, umístěná v jesenické Vodní tvrzi, byla součástí akcí 12. svatováclavského mezinárodního setkání v Jeseníku. Snahou autorů výstavy bylo přiblížit život a umění našich předků, především těch prostých lidí, jejichž jména jsou dnes povětšinou zapomenuta. Protože jesenický region měl své historické milníky, které především ve 20. století radikálně změnily tvář okresu a jeho osídlení, i sama výstava nutně reflektovala tyto změny. Byla proto rozdělena na kulturu lidu žijícího zde před a po

2. světové válce, zjednodušeně řečeno na část německou a část českou. Obě se od sebe takřka ve všech směrech zásadně lišily. „Německá“ část byla rozdělena do několika kapitol, které zachytily všechny aspekty života a projevy lidové kultury na Jesenicku před 2. světovou válkou. Úvodními tématy byla struktura osídlení jesenických vsí, jesenický dům a jeho interiér nebo způsoby obživy obyvatel. Ústředními kapitolami výstavy byly jesenický kroj, lidové zvyky, slovesnost, písně, tance, pohádky, pověsti a umění. Kromě bohatého textového a obrazového materiálu byly představeny významné trojrozměrné předměty etnografického původu ze sbírek Vlastivědného muzea Jesenicka a Heimatstube Freiwalddau-Bieletal v Kirchheimu u. Teck. Byly prezentovány doklady místních řemesel, dále jesenické mužské a ženské kroje, včetně krásného slavnostního oděvu nevěsty, nebo výrobky místních řezbářů, betlemářů a malířů na skle. Součástí výstavy byla i stylizovaná světnice interiéru původního jesenického domu. „Česká“ část výstavy reflektovala folklor nových obyvatel pohraničí, kteří přišli z různých koutů Čech, Moravy a Slovenska, nebo přímo ze zahraničí – Rumunska, Sovětského svazu a Řecka. Ti s sebou do svých nových působišť přinesli své zvyky a způsob života, které se zde snažili udržet a nadále rozvíjet. Lidová kultura po 2. světové válce byla rovněž rozdělena na dílčí témata. K tomu hlavním patřil hudební a taneční folklor, kde byly představeny soubory jako Valašský kroužek, Paprsek, Trnka, Valášek, Cimbálová muzika Jeseník nebo Rochus. Součástí této části bylo i představení valašských krojů. Další kapitolou byla historie a současnost výtvarných a fotografických skupin na Jesenicku a dějiny amatérské divadelní scény v Jeseníku. Kultura Řeků byla pojata v samostatném oddílu, včetně prezentace řeckých krojů. Výstava, která byla společným dílem pracovníků Státního okresního archivu v Jeseníku, byla otevřena od 11. září do 11. listopadu 2012. Autorkou výtvarného řešení výstavy byla Marie Fačevicová z Jeseníku. V rámci vernisáže, která proběhla v úterý 11. září, vystoupila v Rytířském sále Vodní tvrže Cimbálová muzika Zbyňka Hrdličky s primáškou Ludmilou Hruškovou.

Michaela Neubauerová

Výstava Magie divadelního prostoru Vladimír Šrámek a scénografie Státního divadla v Ostravě 1950–1990

Ostravské muzeum, 25. září – 28. listopadu 2012

V podvečer 24. září byla slavnostní vernisáží zahájena výstava *Magie divadelního prostoru*, která je věnována scénografické tvorbě ostravského divadla od druhé poloviny 20. století do současnosti. Ve své podstatě zahrnuje tři tematické okruhy. První je věnován výrazné osobnosti ostravské scénografie – Vladimíru Šrámkovi (1927–2012). Dále, prostřednictvím jeho osoby byla využita možnost prezentovat ukázky prací jevištních výtvarníků, kteří byli přizváni ke spolupráci na výtvarné podobě inscenací v období jeho šéfovského působení v tehdejším Státním divadle v Ostravě. Tato část výstavy umožnila připomenout významné scénografy v rámci celorepublikového kontextu s vazbou na ostravské divadlo. Patřili mezi ně Šrámkův učitel František Tröster, Vladimír Nývlt, Otakar Schindler, Ladislav Vychodil, Zbyněk Kolář nebo Šrámkův nástupce v pozici šéfa výpravy Alexander Babraj. Podíl Národního divadla moravskoslezského na přípravě výstavy vnesl do tohoto projektu další rozměr směřující svým výběrem k současné scénografické tvorbě, kterou prezentuje Marta Roszkopfová, David Bazika, Marek Cpin a další výtvarníci spolupracující s ostravským divadlem. Za zmínku stojí také instalace interaktivního ateliéru navržená prof. Petrem Matáskem. Ateliér v průběhu výstavy ožije doprovodnými lekcemi, které umožní návštěvníkům seznámit se s výtvarnou složkou v divadle a zároveň proniknout do tajů světla, tvarů a barev.

Vraťme se však k osobnosti Vladimíra Šrámka, neboť výstava je průřezem jeho celoživotní tvorby a zachycuje vývoj jeho výtvarného a dramatického vnímání jevištního prostoru. K dotvoření celistvého obrazu Šrámkova díla přispělo také divadelní pracoviště Slezského zemského muzea v Opavě, které na výstavu zapůjčilo téměř padesát scénických návrhů včetně maket. Divák tak může nerušeně sledovat práci výtvarníka, který se přes své nesmělé začátky výrazně prosadil počátkem 60. let 20. století ve spolupráci s režisérem a tehdejším šéfem činohry Radimem Kovalem. Z tohoto období na výstavě nelze přehlédnout návrhy k Shakespearově hře Richard III. (1962), které připomínají

odkaz a prvky spojené s vnímáním nejen české, ale i evropské moderní scénografie, kde dominuje pomyslný řád horizontálních a vertikálních linií umocňující dramatické situace. Vladimír Šrámek sází ve své tvorbě na jistou úspornost a jednoduchost, zkratkovitost směřující k pouhému náznaku. Tyto prvky jsou velmi patrné v návrzích pro inscenace *Námluvy Pelopovy* (1961), *Medea* (1965), *Višňový sad* (1969) či *Smutek sluší Elektře* (1976). Od poloviny 60. let začal také pravidelně spolupracovat s režisérem Miloslavem Nekvasilem na operních titulech, z nichž jmenujme *Nabucco* (1968), *Figarova svatba* (1968), *Samson a Dalila* (1986) nebo *Ifigenie na Tauridě* (1987). Šrámkův výtvarně čistý projev dává vyznít otevřenému prostoru a struktuře materiálu. V jeho monumentálně řešených scénách klade důraz na jednoduchost, kde dominuje konkrétní prvek či detail. Kontrast mu slouží k vytvoření a umocnění již zmíněné dramatickosti. Technická řešení jeho scén umožňovala plynulé přechody při proměnách jednotlivých obrazů, což si návštěvník výstavy může názorněji představit na vystavených maketách.

Nejen výstava, ale i vydaný katalog s bohatou fotodokumentací je poctou Vladimíru Šrámkovi – výtvarníkovi, který věnoval ostravskému divadlu více než čtyřicet let svého tvůrčího života a vytvořil zde přes dvě stovky scén v činohře, opeře, operetě i baletu. V úvodu katalogu jsou uvedeny dva citáty Vladimíra Šrámka. Jeden je vyznáním městu Ostravě a druhý vystihuje jeho vnímání výtvarně složky a její funkce v divadle: „Jevišť nesmí být upovídáné. Má jen dokreslovat autorovu myšlenku a atmosféru. Čím náročnější text, tím by scéna měla být jednodušší.“

Výstava měla původně končit těsně před zahájením festivalu ostravských činoherních divadel OST – RA – VAR, kdy se zde pravidelně sjíždějí divadelní kritici, teoretici a studenti divadelní vědy z celé České republiky i hosté ze Slovenska. Nakonec se podařilo výstavu prodloužit alespoň na zahajovací den festivalu. Věřím, že výstava i katalog bude, jak pro ostravské návštěvníky tak vzdálenější hosty, příjemným zastavením a vzpomínkou nejen na Vladimíra Šrámka, ale také na atmosféru, kterou divadlo se všemi svými uměleckými složkami dokáže vykouzlit.

Sylva Pracná

Mezinárodní interdisciplinární workshop „Třebovice Marie Stony v souřadnicích evropské kultury“

Dne 15. října 2012 se na Ústavu historických věd Slezské univerzity v Opavě konal workshop *Třebovice Marie Stony v souřadnicích evropské kultury*, realizovaný v rámci projektu OP VK 2.3 *Historizace střední Evropy* (č. CZ.1.07/2.3.00/20.0031). Spisovatelka Marie Stona byla významnou osobností kultury v Rakouském, respektive Československém Slezsku. Patřila ke štědrým mecenášům a na jejím zámku v Třebovicích pobývala řada známých osobností. Význam Marie Stony i třebovického zámku jako určitého regionálního kulturního centra je ovšem stále zahalen mnoha otázkami, na které měl odpovědět workshop, koncipovaný jako interdisciplinární – historicko-uměleckohistoricko-germanistické – pracovní setkání.

Úvodní příspěvek dvojice Pieter Judson (Swarthmore College, Philadelphia) a Martin Pelc (Slezská univerzita v Opavě) se zaměřil na německá centra kultury ve slovanském prostředí a poukázal hlavně na neurčitost jazykové hranice ve Slezsku, vzájemné prolínání těchto kultur a kulturní roli třebovického zámku a jeho majitelky Marie Stony. Dále se Ingeborg Fialová-Fürst z Arbeitsstelle für deutschmährische Literatur (Univerzita Palackého v Olomouci) soustředila na úlohu velkých osobností regionální literatury, kde poukázala především na jejich význam pro transfer kultury z center do regionů, i na roli „malých“ regionálních osobností.

Po těchto dvou spíše teoretických příspěvcích věnovala Markéta Vysloužilová (Univerzita Palackého v Olomouci) pozornost tvorbě Marie Stony. Na příkladu povídky *ʼs erste Geschäft vom Baruch Veilchenkranz* analyzovala národnostní otázku ve Stonině próze, v tomto případě vztah k židovské národnosti. Referující i přes velmi pozitivní obraz Židů v této povídce poukázala na skutečnost, že dílo Marie Stony národnostní otázky příliš netematizuje a také žádnou z národností neupřednostňuje. Do exotických končin účastníky workshopu přenesl příspěvek Veroniky Dulíkové (Karlova univerzita v Praze), který se věnoval cestě třebovické spisovatelky do Egypta krátce před první světovou válkou.

Marie Stona zde navštívila několik významných archeologických nalezišť a v rámci této cesty nakoupila pro opavské zemské muzeum předměty z tamních archeologických výzkumů, z nichž se bohužel do dnešních dní dochovala jen menšina předmětů.

V odpoledním bloku se Jiří Jung (Ostravská univerzita v Ostravě) zaměřil na kulturní a společenské styky rodu Lichnowských, zejména v souvislosti s jejich zámky v Hradci a Chuchelné. Referující nastínil otázku, proč nedocházelo ke stykům mezi třebovickým kulturním okruhem Marie Stony a Lichnowskými, přestože je mnohé spojovalo. V dalším příspěvku se Věra Kubáčková (Univerzita Palackého v Olomouci) věnovala slezskému rodákovi Leopoldovi Wolfgangu Rochowanskému, nevlastnímu bratrovi známého opavského starosty. Příspěvek pojednával o jeho vztahu k rodnému Slezsku, o dílech Slezskem ovlivněných i o kontaktech Rochowanského s Marií Stonou. V závěrečném vystoupení se organizátor workshopu Martin Pelc zabíral třebovickými pobyty dvou významných osobností středoevropské kultury – nositelky Nobelovy ceny za mír Berthy von Suttner a dramatika Franze Theodora Csokora. Velmi přínosné byly i diskuze mezi jednotlivými příspěvky, které pomohly uvést na pravou míru mnohé nejasnosti panující dosud kolem osobnosti třebovické spisovatelky i některé metodické problémy uchopení tématu. Na závěr organizátoři a účastníci vyjádřili naději na další setkání zaměřené na pozici německé kultury regionu ve středoevropském kontextu. Po skončení jednání pokračovali účastníci v prohlídce expozice Slezského zemského muzea a výstavy Město – zámek – krajina, kde mohli zhlédnout také několik předmětů se vztahem k Třebovicím Marie Stony.

V týdnu po skončení workshopu dva z referujících přednášeli o výsledcích svého bádání studentům Slezské univerzity a zájemcům z řad veřejnosti. I tyto akce proběhly v rámci projektu *Historizace střední Evropy*. Veronika Dulíková se věnovala současné české egyptologii a problematice českých výzkumů v Egyptě. Pieter Judson vedl nejprve doktorské kolokvium na téma *National Indifference on the Language Frontiers of Central Europe: Between Local, National, and Imperial History* a poté se ve své přednášce *Everyday Empire: Writing a New Kind of History of Habsburg Central Europe* zabýval otázkou docenění integračních momentů impéria na úkor zdůrazňovaných národnostních antagonismů. Obě přednášky se setkaly s velkým zájmem posluchačů. Lze říci, že akce konané v týdnu od 15. do 19. října 2012 na Slezské univerzitě přispěly jednak k poznání německé středoevropské kultury, ale také k popularizaci tématu mezi studenty. Zbývá dodat, že u dosud nepublikovaných příspěvků z workshopu se počítá s vydáním v časopise *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis*.

Richard Kajzar

Život a dílo Františka Papouška (1880–1957)

Výstava v Památníku Petra Bezruče Slezského zemského muzea

Opava, 24. října – 31. prosince 2012

Málokterá osobnost Opavska má ve zdejších paměťových institucích tak bohatou a pestrou pozůstalost, jako finanční úředník, spolkový činitel, sběratel a numizmatik František Papoušek. Muzeálie, předané jeho rodinou, jsou již několik desetiletí rozptýleny v několika podsírkách Slezského zemského muzea a o písemnou pozůstalost se dělí numizmatické pracoviště SZM se Zemským archivem v Opavě. Právě výstava o Papouškově mnohostranné činnosti, realizovaná současnou kurátorkou numizmatické podsírkky SZM Ilony Matejko-Peterka byla dobrou příležitostí, jak všechny doklady o životě a díle jubilanta zkompletovat a výběrově zpřístupnit formou muzejní prezentace. Expozice Papouškova „života a díla“ v Památníku Petra Bezruče uzavřela v posledních týdnech roku 2012 symbolicky na jistou dobu výstavní činnost v tomto prostoru. A to Vystavením jednoho z nejcenějších souborů, které SZM uchovává a prezentuje jej výběrovými kusy i v rámci nově otevřené Expozice Slezsko v historické výstavní budově.

Výstava kromě nezbytného úvodního nástinu profesního životopisu, veřejné činnosti a rodinného zázemí přináší Papouškův „druhý život“, tj. činnost sběratele, badatele a muzejníka. Přirozeně atraktivnější a tím pádem více prezentovanou je Papouškova sbírka, zastoupená především mincemi, me-

dailemi a odznaky. Kromě exotických a špičkových exemplářů byl demonstrován i sběratelův zájem o každodennost a historii regionu, ve kterém působil.

Výstavou bylo nicméně připomenuto, že Papoušek se kromě numizmatiky zabýval např. též dějiny družstevnictví a finančnictví – tedy regionální historií dvou oborů, ve kterých profesně působil. František Papoušek je tedy zobrazen jako typický aktér „malých“ dějin – malých poměry, nikoliv hodnotou odvedené práce. I samotná výstava se tak vlastně stala projekcí velkého díla do malého prostoru.

Jiří Šil